

ОДБРАНА

СНАГА ПАНОНСКИХ МОРНАРА

ИНТЕРВЈУ

ПУКОВНИК ЖЕЉКО БИЛИЋ
КОМАНДАНТ 204. ВАЗДУХОПЛОВНЕ БРИГАДЕ

НОВИ УЗЛЕТ

SADA JOŠ NIŽE KAMATE

za keš i kredite za refinansiranje za zaposlene
u Ministarstvu odbrane Republike Srbije

MANJA RATA UZ REFINANSIRANJE SVIH DUGOVANJA!

- refinansiranje za jedan dan!
- bez troškova održavanja kredita
- dodatni keš
- ponuda se odnosi i na profesionalna vojna lica angažovana na određeno*

Iznos kredita	Period otplate	Mesečna rata	NKS na godišnjem nivou	Administrativni trošak	EKS na godišnjem nivou
500.000 RSD	60 meseci	10.647 RSD	9,95% fiksna kamata	2,95% (14.750 RSD)	12,04%
500.000 RSD	60 meseci	10.216 RSD	8,20%* varijabilna kamata	2,95% (14.750 RSD)	10,06%

Ukupan iznos kredita (glavnica, kamata i troškovi): sa fiksnom kamatom 653.860 dinara; sa varijabilnom kamatom 627.953 dinara. Troškovi koji prate odobrenje kredita, poznati u trenutku oglašavanja: menica 50 dinara, osnovni izveštaj Kreditnog biroa 246 dinara. EKS u primerima je obračunat na dan 02.08.2017. *Kamatna stopa je promenljiva i sastoji se od referentne kamatne stope - šestomesečnog BELIBOR-a, kao promenljivog dela, i marže Banke, kao fiksnog dela. Promenljiva kamatna stopa se prilagođava, svakog prvog radnog dana u mesecu za tekući mesec, u skladu sa promenama referentne kamatne stope koja je na dan obračuna primera 02.08.2017. godine iznosila 3,75% na godišnjem nivou. Fiksna marža banke iznosi 4,45%.

PLAĆANJE RAČUNA BEZ PROVIZIJE PUTEM E-BANKINGA ILI M-BANKINGA

- plaćanje računa i druge transakcije bez provizije
 - pregled stanja na svim računima
 - menjačnica sa povoljnijim kursom 24/7
- NOVO SA E-BANKINGOM!**
- odobravanje keš kredita i dozvoljenog minusa
 - video-razgovori sa ličnim bankarom (pon-pet pd 8-22h, sub 10-19h)

PLAĆATE KARTICOM NA RATE BEZ KAMATE

- prvih 6 meseci bez troška održavanja Masterata kreditne kartice
- plaćanje namirnica, garderobe, putovanja, nameštaja i još mnogo toga na preko 1.500 prodajnih mesta i do 24 rate bez kamate

* Kredite sa ročnošću do 60 meseci mogu koristiti lica angažovana na određeno, ugovorom na minimum 36 meseci, a za lica angažovana na kraći rok, ročnost kredita je u skladu sa periodom trajanja ugovora.

Ponuda važi do 30.09.2017. godine

JER IGRAMO U ISTOM TIMU

**SOCIETE GENERALE
SRBIJA**

Korisnički centar
(011) 30 11 555
www.societegenerale.rs

Едиција ВОЈВОДЕ

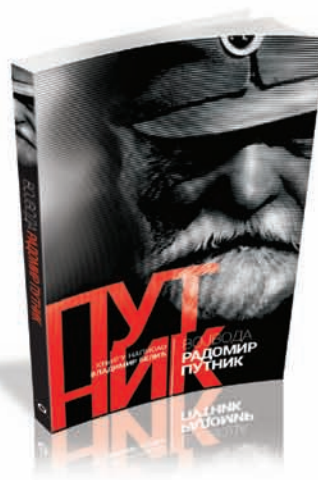
Велике годишњице су и велика подсећања, хоризонтални пресеци наше сопствене историје. Годишњица Великог рата вратила нам је у живу интересовања многе историјске личности тог периода. Биографије славних српских војвода исписују најсветлије странице наше војне и свеколике историје.

ВОЈВОДА ПЕТАР БОЈОВИЋ

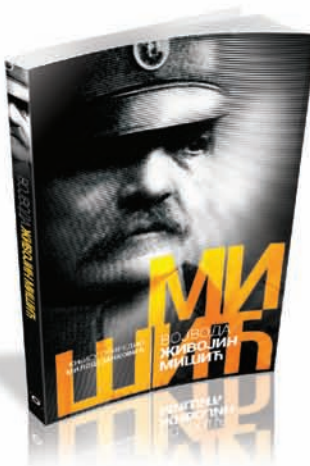
Томислав Гаврић,
Драган Симовић
Броширано,
ф. 13x20, 140 стр.
шифра: 111347
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА РАДОМИР ПУТНИК

Владимир Белић
Броширано,
ф. 13x20, 142 стр.
шифра: 111348
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ

Милош Јанковић
Броширано,
ф. 13x20, 152 стр.
шифра: 111349
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ВОЈВОДА СТЕПА СТЕПАНОВИЋ

Е. Белић
Броширано,
ф. 13x20, 186 стр.
шифра: 111350
цена: 396,00
са попустом: 297,00

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране и Војске Србије

„Одбрана“ наставља традицију „Ратника“, првог војног листа у Србији, који је изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19
medijacentar@mod.gov.rs

Директор

Стевица С. Карапандин, пуковник

Главни и одговорни уредник

Владимир Почуч, потпуковник

Заменик главног уредника

Александар Петровић, капетан

Уредници

Мира Шведић, Душан Глишић

Новинари

Сања Анђелковић
Владимир Вјештић
Миријана Крстовић, поручник
Биљана Миљић

Стални сарадници

др Себастијан Балаш, др Славиша Влацић,
Милосав Ц. Ђорђевић, др Милан Мијалковски,
др Зоран Миладиновић, др Миљан Милкић,
Будимир М. Попалић, Милош Стругар,
Никола Остојић, Александар Радић, Бојан Рајић,
Влада Ристић, Милена Милетић, Александар Киш,
Драгана Барјактаревић

Дизајн и предом

Енес Међедовић (ликовни уредник)
Станислава Струњаш (техничка уредница)

Фотографија

Даримир Банда, Душка Стефановић, Јово Мамула
(фото-репортери)

Језички редактори

мр Наташа Николић, Слађана Мирчевски,
Јелица Живановић

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Татјана Шућин

Документација

Горан Станковић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809

Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808

Секретар редакције 3201-809; 23-079

Предом 3240-019; 23-583

Маркетинг 3201-728; 23-728; 3349-536

Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

Продаја 3201-810; 3241-254; 23-810

ТЕЛЕФАКС 3241-258

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs
www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-312849-56 МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РС
месечно 160 динара. За претплатнике преко
Поштанске штељонице месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд

ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

„Одбрана“ је члан
Европског удружења
војних новинара

БРОЈ 286

ДАН РЕЧНИХ ЈЕДИНИЦА
И РЕЧНЕ ФЛОТИЛЕ
– 6. АВГУСТ

Снимио
Јово МАМУЛА

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ 175
ВЕК И ПО ОД ПРЕДАЈЕ
УТВРЂЕНИХ ГРАДОВА
СРБИЈИ

16

Министар Вулин
на Међународним војним
играма у Руској Федерацији

ПОТВРДА
ПРИЈАТЕЉСТВА

18

Пуковник Жељко Билић,
командант 204. ваздухопловне
бригаде

НОВИ УЗЛЕТ

35

Са снимања серије
„Немањићи“

ОТРГНУТО
ОД ЗАБОРАВА

46

Осми CISM Тренинг камп
на Копаонику

ИСПУЊЕНА
ОЧЕКИВАЊА

У овом броју...

- 10 **Културна баштина Србије**
КОЦКАЊЕ С БЛАГОМ
- 24 **Дан речних јединица и Речне флотиле**
СНАГА ПАНОНСКИХ МОРНАРА
- 30 **Регионални центар Министарства одбране Београд**
ГРАЂАНИ У ОДБРАНИ
- 34 **Речни бојни брод „Сава“**
ЈЕДИНСТВЕНО КУЛТУРНО ДОБРО
- 36 **Човек, рат и смрт**
ПОТИСКИВАЊЕ СТРАХА
- 40 **Војне параде (4)**
ЛАБУДОВА ПЕСМА
- 44 **Бисер непролазног сјаја – Галерија Дома Војске**
УМЕТНОСТ НА ДАР

Ремонтом старих и набавком нових авиона и хеликоптера, повећањем броја сати налета и подизањем нивоа стручне и оперативне оспособљености припадници 204. ваздухопловне бригаде, доказане не само у извршавању борбених задатака, већ и у акцијама помоћи становништву, спремају се за нови, дуго чекани узлет српског војног ваздухопловства, каже командант Бригаде пуковник Жељко Билић у интервјуу за „Одбрану“ поводом 2. августа – Дана авијације.

Свечаним постројавањем, уручењем признања најзаслужнијима, проглашењем најбољих јединица и појединаца, те дефилеом пловних објеката и припадници Речне флотиле обележили су Дан рода речних јединица и Дан Речне флотиле. На страницама новине доносимо запис о Флотили међу два празника.

На овогодишњем „Тенковском биатлону“, најатрактивнијој дисциплини Међународних војних игара, 20 тенкиста наше војске одмеравало је снаге са колегама из 19 земаља, подељених у 57 посада, на Полигону „Алабино“, наомак Москве. После запажених резултата у првој етапи, наши тенкисти пласирали су се у полуфинале, међу 12 екипа које су се надметале у такозваној „штафети“. У финишу су заузели шесто место, иза екипа Русије, Азербејџана, Белорусије, Кине и Казахстана. Осмочлана екипа наших куvara и пекара одмерила је вештине са учесницима из шест земаља у дисциплини „Пољска кухиња“. Пекари Војске Србије пласирали су се на трећу позицију, у категорији производње хлеба по руској рецептури.

У рубрици „Одбрана“ бележимо свакодневицу Регионалног центра Министарства одбране Београд. Укидање обавезног служења војног рока не значи и укидање војне обавезе грађана, кажу у том центру, па су, после дугогодишње паузе, евиденције о војним обвезницима све детаљније и све прецизније, баш као и њихови задаци.

Тема новог броја је заштита културне баштине Србије. Сопоћане, Стари Рас, Ђурђево Ступове, Петрову цркву угрозило је све оно што угрожава и Нови Пазар – дивља градња, депоније смећа, небрига и уздржавање од примене прописа. За сада УНЕСКО не размишља о скидању те целине с листе светске баштине, али прати ситуацију. А она је – алармантна.

Као део манифестације „8. CISM летњи тренинг камп Копаоник 2017“, одржане од 9. јула до 7. августа, успешно је организован и реализован и „7. CISM челенџ куп у планинском трчању“, на коме су, поред репрезентације Србије, учествовали спортисти још шест земаља. Новинари и фоторепортери „Одбране“ били су на лицу места, на српској планинској лепотици.

Такође и у репрезентативном објекту Гарде, у ловишту „Добановци“, на снимању нове телевизијске серије „Немањићи – рађање краљевине“. Време владавине српске средњовековне династије ускоро ће, бар на малим екранима, „оживети“ пред нама, што је веома значајно не само због приближавања тог периода наше историје јавности, већ и чињенице да нас вредности које су они утемељили и данас одређују.

Ратни плен српске војске брод „Сава“, ранијег назива „Бодрог“, с кога је испалена прва граната у Великом рату, решењем Музеја науке и технике из Београда 2005. године проглашен је културним добром Србије. „Одбрана“ је пратила његово превозење у бродоградилште Апатин, где се изводи његова рестаурација, како би се 11. новембра наредне године, на дан обележавања стогодишњице склапања примирја у Првом светском рату, приказао јавности. ■

МИНИСТАР ВУЛИН У КОМАНДИ ЗА ОБУКУ

У пратњи начелника Генералштаба генерала Љубише Диковића, министар одбране Александар Вулин обишао је 21. јула у Касарни „Топчидер“ Команду за обуку. Командант тог састава Војске Србије генерал-потпуковник Ћокица Петровић информисао је министра о мисији, надлежностима и задацима Команде, наглашавајући да су реализацијом планираних садржаја обуке знатно унапређене способности припадника свих видова и родова наше војске.

– Могуће је да неко има бољу технику од нас, али не и обученијег војника. Без обзира на напоре које у том смислу улажу и Министарство и Војска, то није довољно без помоћи државе и друштва. Зато морамо пронаћи начине да поново у процес обуке уведемо и оне који нису припадници Војске – нагласио је том приликом министар Вулин и додао да морамо размишљати о механизмима како би најшире становништво савладало потребне вештине и знања за одбрану земље. ■

ПРОВЕРА БОРБЕНЕ СПРЕМНОСТИ СИСТЕМА ЗА ПВД

Министар одбране Александар Вулин са сарадницима проверавао је 5. августа борбену спремност система за противваздухопловна дејства у Касарни „Југовићево“, у Новом Саду. Реч је о ненајављеном обиласку стално задејствованих снага Војске Србије за контролу и заштиту ваздушног простора наше земље, односно једне од батерија 240. самоходног ракетног дивизиона. Министар Вулин је с ватреног положаја пратио превођење јединице у највиши степен приправности за извођење ПВД и после извршења задатка рекао да је задовољан стањем, исправношћу технике, попуном и ангажовањем људи. Тога дана обишао је и снаге на Аеродрому „Батајница“. ■

ДЕЛЕГАЦИЈА ОРУЖАНИХ СНАГА САД У БЕОГРАДУ

Председник Републике Србије Александар Вучић примио је 2. августа делегацију оружаних снага САД, у којој су били недавно унапређени бригадни генерали и контраадмирал, а предводио ју је пензионисани генерал Филип Бридлав, претходни командант снага НАТО-а у Европи. Састанку је присуствовао и министар одбране Александар Вулин.

Званичници су се сагласили да је билатерална сарадња Србије и САД у области одбране веома развијена и да чини најбољи део свеукупних односа две државе. Председник Вучић је као добар пример навео сарадњу с Националном гардом Охаја, која се остварује Програмом државног партнерства. Током сусрета било је речи и о ситуацији у региону, а председник је истакао да су мир и стабилност на Западном Балкану, као и економски напредак земље приоритети политике Србије.

Са гостима је разговарао и начелник Генералштаба Војске Србије генерал Љубиша Диковић о глобалној и регионалној безбедности, плановима наше војске у изградњи способности и најзначајнијим активностима војно-војне сарадње са САД. ■

ОБИЛАЗАК „КРУШИКА“ У ВАЉЕВУ

Привредно друштво ХК „Крушик“ у Ваљеву посетио је 9. августа министар одбране Александар Вулин. Разговарао је са генералним директором Младеном Петковићем, руководством фабрике и представницима синдиката. Обишао је и погон механичке обраде „Упаљачница“.

Представници „Крушика“ информисали су министра о стању, постигнутим резултатима, степену реализације инвестиција, плановима за будућност и о мерама које предузимају ради повећања безбедности запослених у раду.

Министар Вулин нагласио је да укупна вредност извозних уговора Одбрамбене индустрије Србије заједно с „Југоимпортом СДПР“ износи 754 милиона долара и да ће овогодишњи раст извоза бити 20 одсто.

Директор „Крушика“ навео је да фабрика тренутно има 2.640 запослених, што је највише у односу на остале у нашој наменској индустрији, те да је уговорила послове у вредности од 276 милиона долара, што обезбеђује упосленост капацитета и наредне две године. „Крушик“ ће ове године за око 80 милиона долара премашити извозни рекорд. ■

УВЕЖБАВАЊЕ ПРИПАДНИКА КОПНЕНЕ ВОЈСКЕ У РУСИЈИ

Припадници 37. механизованог батаљона учествовали су, од 6. до 11. августа, као једини страни представници на тактичкој вежби с бојевим гађањем Западног војног округа Оружаних снага Руске Федерације, на полигону „Кириловски“, у Виборском рејону Лењинградске војне области.

Око 70 припадника наше копнене војске најпре је задужило технику, наоружање, средства индивидуалне заштите и везе, а потом се са руским колегама обучавало у саставу батаљонске тактичке групе различитим извиђачким дејствима и уништавању ваздушно-десантних група непријатеља. Поред унапређења нивоа обучености за извршавање наменских задатака, циљ вежбе био је и јачање интероперабилности двеју војски. ■

ПЕШАДИНЦИ НА ВЕЖБИ „PLATINUM LION 17.2“ У БУГАРСКОЈ

Пешадијски вод из 21. пешадијског батаљона Друге бригаде Војске Србије учествовао је од 31. јула до 10. августа на мултинационалној вежби „Platinum Lion 17.2“, на полигону за обуку „Ново Село“ у Бугарској. Циљ вежбе био је повећање интероперабилности и међусобног разумевања војски земаља партнера за извођење операција у мултинационалном окружењу.

На вежби, коју организује Европска команда Оружаних снага САД, ангажовано је и око 800 војника из Албаније, Бугарске, Македоније, Молдавије, Румуније, САД, Словеније, Украјине и Црне Горе.

Српски вод од 30 припадника, којим је командовао потпоручник Бранко Ђокић, са осталим колегама извео је заједничку обуку вода/чете у нападу, припрему положаја за одбрану, пружање прве помоћи и медицинску евакуацију, затим борбу у урбаној средини и борбу против импровизованих експлозивних направа. Увежбавали су и ангажовање пешачких патрола у инцидентним ситуацијама. ■

ДАН САНИТЕТСКЕ СЛУЖБЕ

7

У Војномедицинској академији, 28. јула, обележен је Дан санитетске службе и 178 година постојања војног здравства. Свечаности су, поред представника Министарства одбране, Војске Србије и војноздравствених установа, присуствовали министар одбране Александар Вулин, министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Зоран Ђорђевић и начелник Генералштаба генерал Љубиша Диковић.

Војно здравство, рекао је том приликом министар Вулин, наставиће да се развија, а његове услуге ће, на првом месту, бити доступне припадницима Војске, али и људима из читавог безбедносног система.

Управа за војно здравство доделила је признања за ауторски подухват године у области медицинских наука. Овогодишњим лауреатима – проф. др Гордани Дедић с Клинике за психијатрију и примаријусу пуковнику др Миливоју Панићу за монографију „Суицид у војној средини“ – награду је уручио заменик начелника Управе пуковник др Угљеша Јовичић. ■

ИСПРАЂАЈ СРПСКОГ ТИМА ЗА „АТАЛАНТУ“

Свечани испрађај 12 припадника Војске Србије, који ће се придружити међународним снагама у војној операцији поморских снага Европске уније у Сомалији – „Аталанта“, организован је 4. августа, у Касарни „Бањица 2“, у Београду. Том приликом уручена је државна застава вођи српског тима капетану корвете Игору Игњатовић.

Бригадни генерал Илија Тодоров, начелник Управе за обавештајно-извиђачке послове, истакао је да је пети тим наше војске који одлази у мисију наоружан знањем и да је уверен да ће часно и професионално извршавати задатке.

Према речима пуковника Николе Дејановића, заступника начелника Центра за мировне операције, припадници Војске ће у мисији „Аталанта“ бити ангажовани као аутономни тим за заштиту бродова, чија је мисија заштита бродова организације Светски програм за храну и трговачких бродова у зони операције од напада пирата. ■

СЕЋАЊЕ НА СТРАДАЛЕ И ПРОГНАНЕ СРБЕ

НЕЋЕМО ДОЗВОЛИТИ „ОЛУЈЕ”

Ниједну више „Олују”, рекао је председник Републике Србије на обележавању Дана сећања у Новом Саду, српски народ не би могао да преживи, наглашавајући да наша земља има снаге да заштити свој народ, да никоме не прети, али и не допушта да се некажњено убијају Срби. Такође је истакао да Србија жели мир и сарадњу са свима.

Дан сећања на stradale и прогнане Србе у војно-полицијској акцији Хрватске „Олуја” обележен је 4. августа на стадиону „Ветерник” у Новом Саду.

Скupu су присуствовали председник Републике Србије Александар Вучић, председница Народне скупштине Републике Србије Маја Гојковић, патријарх српски Иринеј, председник Републике Српске Милорад Додик, председница Владе Републике Српске Жељка Цвијановић, председница Владе Републике Србије Ана Брнабић, председник покрајинске владе Игор Мировић, потпредседник Владе Србије и министар унутрашњих послова Небојша Стефановић, министар одбране

ОЛУЈА ЈЕ ПОГРОМ!

Александар Вулин, председник Матице српске Драган Станић, градоначелник Новог Сада Милош Вучевић, представници Министарства одбране и Војске Србије, те многобројни грађани.

Скуп је почео парастосом, који је служио патријарх Иринеј, а о сећању на август 1995. године говорила је Бранка Максимовић, која је тог лета у избегличкој колони стигла у Србију.

Председник Вучић истакао је да Србија нигде више на српском етничком простору неће дозволити злочиначке акције против свог народа, каква је била операција „Олуја“.

Према његовим речима, Срби су изгубили много стотина села, градова, хиљаде кућа и домова, које су вредне руке вековима градиле, додајући да су људи убијани јер су поносно и часно носили српско име и презиме.

Како је нагласио, стотине хиљада људи су пред „дичним ослободилачима“ морали да напусте домове и потраже спас у српским местима, која су била сведоци туге и безнађа, првобитног несналажења, али и вред-

ног рада и љубави које су ти људи донели у срцима.

Ниједну више „Олују“, додао је председник Србије, српски народ не би могао да преживи, наглашавајући да Србија има снаге да заштити свој народ, да никоме не прети, али да не допушта да се некажњено убијају Срби, те да жели мир и сарадњу са свима.

Говорећи о „Олуји“, председник Додик нагласио је да су Срби напустили своја огњишта, јер им је „претио комплетан помор“. Такође је додао да се морамо окренути животу, не губећи веру у Србију и Републику Српску.

У оквиру обележавања Дана сећања на страдале и прогнане Србе у војно-полицијској акцији „Олуја“, председник Вучић састао се са представницима Срба из региона у Градској кући у Новом Саду, који су говорили о положају српског народа у земљама у којима живе и проблемима с којима се свакодневно суочавају. Састанку је присуствовао и министар одбране Александар Вулин. ■

Биљана МИЉИЋ
Снимио Јово МАМУЛА

КУЛТУРНА БАШТИНА
СРБИЈЕКОЦ
СБ

ПИШЕ Милена МИЛЕТИЋ

10

Ко није био у Сопоћанима и видео фреске Христа који благосиља, Богородице на одру, купање детета, линију епископа, представе арханђела, апостола, велможа у њиховој раскошној одећи, тај није видео корен великог покрета који ће у 14. веку продирати Европу, створити велику уметност ренесансе и запамтити дела мајстора попут Ћота, Фра Анђелика, Леонарда, Рафаела... Јер, корен те прекретнице у људској историји је на Истоку, па и у Сопоћанима. Монументално сликарство тог манастира, које никога не оставља равнодушним, препознали су својевремено стручњаци УНЕ-

СКО-а, тако да је манастир, уз Ђурђеве Ступове, Петрову цркву и тврђаву Стари Рас, доспео на листу светске културне баштине као први споменик тадашње Југославије.

Последњих година поменути споменици угрожени су дивљом градњом, смећем, поплавама, илегалним копачима археолошког блага... Недавна вест да би их светска организација могла скинути с листе баштине поново је отворила дебату о томе ко је задужен да брине и зашто наши грађани не схватају да имати споменик под заштитом УНЕСКО-а јесте изузетна срећа, али да баш зато морају поштовати то наслеђе. Расправа је добила и политичко-религијске димензије, иако је, пре свега, реч о цивилизацијском питању.

КАЊЕ ДАГОМ

Манастир Сопоћани

Скица пропадања

„О мој лепо граде, лепо те је гледати с твоје тврђаве“ – каже песма коју су певали Пазарци. Од лепоте само стих оста, јер Пазар одавно више није град у коме су се, како каже Владимир Џамић из Републичког завода за заштиту споменика Србије, наш национални координатор за сарадњу с УНЕСКО-ом, могли снимати филмови средњовековне тематике. Њихова пређашња лепота потиснута је урбанистичким хаосом, непланским распоредом улицама, нелегалним објектима, дивљим депонијама... Градска тврђава на-

Сопоћане, Стари Рас, Ђурђево Ступове, Петрову цркву угрозило је све оно што угрожава и цели Нови Пазар – дивља градња, депоније смећа, небрига и уздржавање од примене прописа. За сада УНЕСКО не размишља о скидању те целине с листе светске баштине, али прати ситуацију. А она је – алармантна.

ружена је графитима, смећа је свугде, осим у главној улици, која је протеклих година реконструисана.

У дворишту једне џамије на почетку Старе чаршије нишани старих гробова вирили су из гомиле набацаног смећа. Кажу мештани, можда је реч о обрачуну две исламске заједнице, али оправдања нема. И у Старој чаршији има новоградње, а ни споменици попут Алтун Алем џамије нису поштеђени неприхватљивих грађевинских новотарија. Са купола Иса Беговог хамама слива се вода, а у некадашњој ложионици још има отпада. Ту се, међутим, налази кафеџница, па је стање мало боље него што је било последњих година, јер власник барем обавештава градске власти о ономе што се дешава с објектом.

„Нови Пазар се дави у комуналном хаосу“, каже за „Одбрану“ Марко Поповић, археолог, иначе последњи који је радио ископавања на Старом Расу. „Нови Пазар има највећи природни прираштај у Србији, за последњих неколико година, становништво је удвостручено“, појашњава Владимир Џамић.

Ко је био у Пазару зна да је терен око града такав да насеље нема много простора за ширење. Уз то, градске службе које би требало да брину о споменицима нису довољно развијене – Музеј Рас има осам запослених, туристичка организација сведена је на две канцеларије у згради у којој је комунално предузеће. Узалуд смо покушавали да дођемо до градског урбанисте и надлежних за та питања, нису се одазвали, тако да не можемо пренети њихову страну приче. А проблем надлежности је још један у низу који знатно утиче на стање баштине. Битан је и однос између поменутих споменика и четири споменика српске средњовековне културе и државности. Када су Сопоћани, Стари Рас, Петрова црква и Ђурђеви Ступови 1979. године уписани на листу светске баштине од изузетног значаја, предлагачи су, објашњавају Џамић и Поповић, у све то увезали и град с наведеним споменицима исламске културе.

Ктиторство Немањића

Легенда каже да је Стефан Немања, најмлађи син рашког великог жупана, својом амбицијом узбунио старију браћу и у грађанском рату био поражен и утамничен. У пећини недалеко од Раса, престонице тадашње српске државе, молио се Светом Ђорђу да му помогне да се избави, обећавши да ће му у част подићи храм. И заиста, неким чудом, млади принц се решио окова и побегао. Убрзо потом Немања је потукао браћу и постао нови велики жупан. Испунио је обећање – подигао је Ђурђево Ступове. Од његовог

времена Рашка држава почиње да јача и да се креће пут потпуне самосталности од Византије. Бриљантан политичар постао је зачетник најмоћније и најпознатије наше средњовековне династије, која је засенила све претходне.

Једна од основних карактеристика владавине Немањића било је ктиторско деловање, а у градитељској делатности успоставили су препознатљиву политичку линију – Исток Западу и обратно. Иза њих нису остале раскошне палате, али јесу храмови. Студеници, ремек делу градитељства у време Стефана Немање, у коме се на најлепши начин спојила византијска архитектура с романиком Медитерана, претходили су Ђурђеви Ступови. Управо тај спој утицаће на одлуку комисија светске организације да и тај храм уврсте у споменичку целину. Задужбине Немањића се добро знају. Међу њима су и Сопоћани, задужбина краља Уроша I, чије сликарство представља врх светске уметности 13.

Ремек дело сликарства 13. века
– Усијење Богородице, Сопоћани

века и само се ту појављује. Многе од грађевина су током векова страдале – што од зуба времена, што од освајача.

Снимак Сопоћана из 19. века показује да је црква у том периоду била веома оштећена – кубе разорено, кров зарушен, припрата полусрушена. Из зидина је расло дрвеће. Ђурђеви Ступови претрпели су тешко разарање током балканских ратова, кад је турска војска у храм сместила експлозивна средства, која су потом детонирала. Но, када су 1979. године светски стручњаци признали вредност тој баштини и цело подручје уврстили у светску културну баштину као 80. споменик по реду, било је то, пре свега, због Сопоћана.

Између редова

Када је недавно јавност Србије обавештена да је споменичка целина Сопоћани – Стари Рас – Петрова црква – Ђурђеви Ступови, с градом Новим Пазаром, угрожена дивљом градњом, смећем и несавесним односом према тим изванредним споменицима културе „дигла се велика прашина“. Неко је поменуо и нов нелегални објекат подигнут недалеко од Сопоћана, у зони заштите око манастира (али не првој), с друге стране брда – џамију. Врло брзо је тај, пре свега културолошки и цивилизацијски проблем, добио сасвим другачије димензије. Како незванично сазнајемо, и неколико министарстава интересовало се за то. Јер, у тој средини није једноставно ни незаконите куће срушити, а камоли нелегалну богомољу, за коју се „шушка“ да је, заправо, донација једне арапске земље.

„Поменута џамија није у првој зони заштите, али њен минарет надвисује брдо и тиме ремети заштићену целину“, каже Владимир Џамић. „Радови на овом објекту су више пута заустављани, али то није спречило оне који су дали новац, ни њене градитеље, да заврше објекат.“

Стари град Рас

Ђурђеви Ступови

Годинама уназад покреће се тема о угрожавању споменика и њиховом специјалном статусу у светској организацији, првенствено због несавесног поступања локалне заједнице. Пре десетак година Петрова црква нашла се у необичној позицији – преостала православна заједница, која гравитира том храму, затражила је место за гробље на две парцеле у заштићеној зони. На срећу, то се није догодило због притиска стручне јавности. Ипак, пре тога цркву је угрозило оно од чега „пати“ Нови Пазар – дивља градња.

„У Петровој цркви је сада стање мало боље“, истиче Владан Видосављевић, кустос Музеја Рас у Новом Пазару. „Српска православна црква усполила је жену која о њој брине. Али дивља градња је потпуно нарушила зону заштите. Град се шири, људи имају своје потребе, а свест о томе да ће више изгубити уколико угрозе споменике није висока. Ипак, не сме се дозволити да се прва зона заштите пробије.“

Видосављевић каже да је дивља градња у свим правцима, ка свим споменицима, опасно унапредовала: „Имамо око 40 пријава за дивљу градњу у околини Ђурђевић Ступова и чекамо деловање надлежних инспекција. Овде већина људи поштује споменике, дичи се њима. Да видите недавне листе донација за изградњу џамија и црква видели бисте да су то у оба случаја углавном иста имена. Али, кад се 200.000 евра интереса сукоби с поштовањем споменика, обично престаје сваки пијетет.“

Дивља градња, ипак, није једино што угрожава стање културних добара. То су и велике количине смећа и многобројне дивље депоније. Претходне године било је више упозорења на депоније које су настале на Трговишту, подграђу Старог Раса. „Удружење ‘Репер’ добило је у мају од аустралијске амбасаде средства за чишћење пет локација у граду и околини. И тад је очишћено смеће с Трговишта, Градине, Великог гробља, Јеврејског гробља. С Трговишта је тада одвезена приколица растиња, а чак 60 приколица смећа“, каже Видосављевић. Прошле године, на налог Министарства културе и заштитарских установа Републике и града, део локалитета очишћен је од блата и муља, нагомиланих још од поплава 2014. године.

„Догађа се и непосредно оштећивање споменика и налазишта. Пре неколико година приватник који је подигао мотел недалеко од Старог Раса направио је нелегалну брану на Рашкој, која је подигла подземне воде и директно угрозила локалитет. Део тог подручја и данас је под водом и жабокременом, што нарочито важи за базилику из 6. века. Базилика је пре неколико година додатно оштећена, рекао бих намерно. Наиме, неко је срушио њен олтарски зид и до данас ништа није урађено да се то реши“, каже Марко Поповић.

Сви наши саговорници помињу власника мотела код Трговишта (Џамић наводи да је и то нелегално подигнут објекат) и у позитивном смислу – после више година, он је

први који је од пута ка тврђави Рас прочистио пут уз планину, средио дивље растиње на врху и на тај начин, коначно, омогућио туристима да посете тврђаву.

Постоји још један чинилац угрожавања – дивљи „археолози“. Метал детектори данас су свима доступни, а похлепа нема граница. Видосављевић појашњава да нема села у том крају за које се не везује нека легенда о ћупу с благом: „У непосредној околини Сопоћана, на пример, налази се праисторијско, античко налазиште, врло значајно, које тек треба ископати и 'открити'. У том крају, међутим, легенда говори о пећини Југ Богдана, која се баш ту налази. Верујући да ће нешто вредно пронаћи, криминалци су недавно динамитом покушали да отворе пећину и налазиште је у експлозији тешко оштећено.“

Саговорници „Одбране“ слажу се да је од свих споменика управо Стари Рас најугроженији. Пре извесног времена дивљи копачи су у потрази за благом развалили капију тврђаве и оборили је. Ту су, иначе, последња археолошка истраживања завршена још 1995. године (радио их је управо Марко Поповић), и од тада се ниједан археолог није појавио да „копа“. А ретко се појављују и заштитари из државних установа, који би о томе требало да брину.

У лавиринту сиромаштва

„Србија је сиромашна земља, а одржавање археолошких локалитета и великих споменика тражи новац. Зато је у случају поменутих споменика неодржавање највећи проблем. Некад је Завод имао човека из села поред Сопоћана који је бринуо о Расу, чистио, али он више није на платном списку“, тврди Марко Поповић. Срећа је, каже он, те у Сопоћанима постоји братство које брине о манастиру. Владимир Џамић, међутим, каже да је братство од раскола с бившим епископом рашко-призренским Артемијем, које је у његово време бројило и 40 монаха, смањено на пет-шест, те да тешко успевају да брину и о манастирској економији, а камоли о споменичкој целини. Ипак, братство има важну улогу у заштити.

Колики су проблем финансије појашњава Џамић: „Припремамо номинацију Царичиног Града за листу светске баштине, јер тај локалитет то заслужује. Само његови мозаици заузимају површину око хиљаду квадратних метара. Да би локалитет доспео на листу неопходно је ваљано

га презентовати и изградити многобројне пратеће и заштитне објекте, уредити околину. А овогодишњи буџет Министарства за културу износи 0,6 одсто...“

Марко Поповић сматра да постоје још поражавајуће околности по споменичко наслеђе наше земље: „Нема политичке воље за то, а одлазак старог кадра и незапошљавање млађих стручних људи у главним заштитарским установама јесте додатни проблем. Нема издвајања за заштиту споменика ове врсте. Прошле године заобијена је Студеница, која је такође на листи УНЕСКО-а, а ове су Сопоћани остали ускраћени за средства за радове на архитектури. Једино се конзерваторски сликарски радови настављају.“

Говорећи о заштићеној целини у околини Новог Пазара, Поповић појашњава да се она простире на око сто квадратних километара. „Предлагачи који су 1978. године припремали номинацију за листу су у најбољој намери све споменике и град Нови Пазар повезали у целину, како би појачали аргументе. То нам се у тешким временима после распада СФРЈ обило о главу – толико велико подручје тешко је одржавати. Ако се овоме додају и верске тензије, спровођење прописа о заштити у општини, као и мале могућности локалних установа надлежних за бригу, проблем се увећава. Уз то, увек се у питање доводи и надлежност одређених установа културе, министарстава, инспекција, СПЦ... Одговорност се у алармантним ситуацијама пребациује на друге.“

То је, примера ради, нарочито било видљиво прошле године, приликом посете званичника Министарства културе. Док су челници Министарства прозивали локалне установе и Републички завод за заштиту споменика, „локалци“ су одговарали да они немају техничке капацитете да о томе воде ваљану бригу. Начелник инспекцијских служби Новог Пазара Менсур Булић рекао је да је градска инспекција надлежна само да о променама обавештава Министарство грађевине и Републички завод за заштиту споменика. С друге стране, Завод једино може да утврди стање, наложи мере, али не и да их спроведе, јер за то нема инструменте. Из тог лавиринта тешко је изаћи.

Драгоценна привилегија

Све поменуто, заправо, значи сталну опасност за место на листи светског културног наслеђа. Стање, за сада,

није алармантно, како се недавно чинило када је прича о угрожености покренута (упозорење су, наиме, незванично пренеле поједине дипломате). У разговору за „Одбрану“, Рони Амелан из Канцеларије за медије светског покровитеља културне баштине рекао је: „УНЕСКО-у није познато да су ови споменици толико угрожени.“ Такође, додао је да светска организација редовно прати њихово стање.

Извештај инспекције тог тела из 2009. године, међутим, каже нешто сасвим другачије – да су свесни проблема и угрожености целине. Те године инспекција је утврдила да је дивља градња отишла неприхватљиво далеко, били су згранути депонијама, утврдили су да је и обнова Ђурђевих Ступова такође предалеко отишла, те да је Стари Рас с Трговиштем веома угрожен. Замерке су упутили и на коришћење споменика – забранили су паљење свећа у цркви у Сопоћанима и рестаурацију појединих зграда.

На интернет страници УНЕСКО-а стоји забележено: „Познате претње и ризици по целину укључују развојне притиске који долазе од оближњег града Новог Пазара, притиска на животну средину и броја становника. Обнова првобитне функције манастира Ђурђеви Ступови, иако позитивна као акција у погледу одрживог коришћења, сматра се потенцијалном претњом његовој аутентичности.“

Светска организација за заштиту културне баштине наложила је мере за заустављање угрожавања споменика – нови план за управљање комплексом, спровођење редовних провера, препознавање наведених претњи и њихово решавање. Мало тога је до данас испуњено. Контроле су редовне, али све остало представља својеврсну „лат пози-

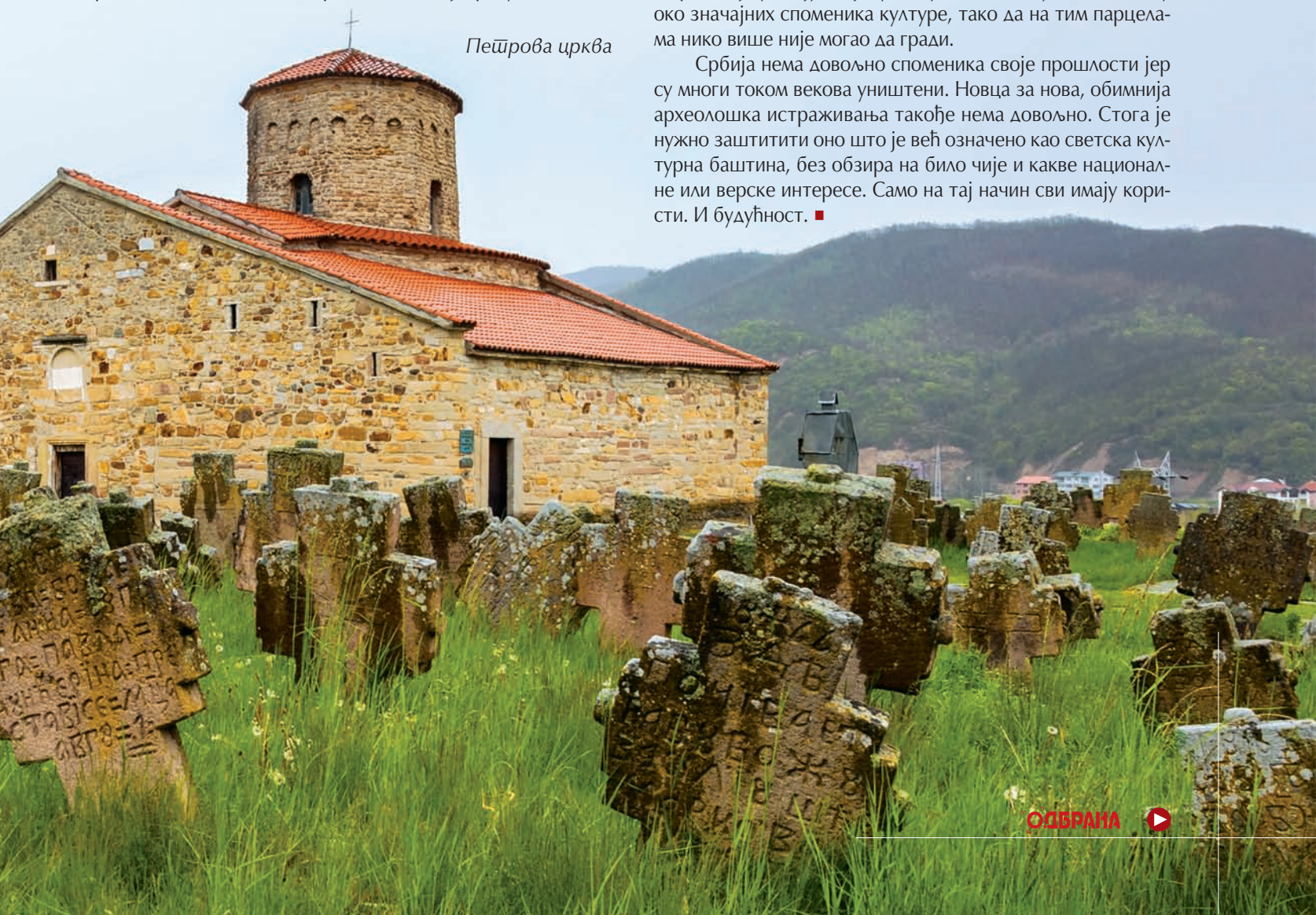
цију“ – различите надлежности, недостатак новца, нејасни економски интереси појединаца, потреба за формирањем препознатљивог идентитета, те уски локални политички и верски интереси. У коначном, наша је срећа што УНЕСКО има дугу и сложenu процедуру за брисање појединих споменика културе с листе светске баштине.

„Сврха листе јесте да осигура заштиту локалитета, а скидање са списка је последња мера која се предузима тек када напори да се он очува потпуно пропадне“, каже Амелан, подсећајући да је светска организација до сада уклонила само две локације с листе – Дрезден, због моста изграђеног у најзаштићенијој зони града, и једно арапско светилиште.

Владимир Џамић, национални координатор за сарадњу с том организацијом, каже да се исписивање с листе изузетно ретко дешава, и да томе претходи пребацивање добра на листу угрожене светске баштине. „То је дуг процес, и државе се обично буне кад дође до тога. Ту где је дошло до брисања с листе, урађено је уз сагласност државе, домаћина одређеног споменика.“ Ипак, није упутно „играти на ту карту“, јер је наше културно наслеђе већ прошло страшна разарања. Марко Поповић сматра да је то непотребно „коцкање“, а Џамић да се већ месецима размишља о промени граница поменуте целине и њеном смањивању. То би, пре свега, значило искључење Новог Пазара и градских споменика из заштићене зоне. Неопходно је, ипак, нешто хитно предузети. Постоји још једно решење, сматрају наши саговорници, оно се некада примењивало у СФРЈ – држава је у своју својину, откупљивањем, узимала земљу око значајних споменика културе, тако да на тим парцелама нико више није могао да гради.

Србија нема довољно споменика своје прошлости јер су многи током векова уништени. Новца за нова, обимнија археолошка истраживања такође нема довољно. Стога је нужно заштитити оно што је већ означено као светска културна баштина, без обзира на било чије и какве националне или верске интересе. Само на тај начин сви имају користи. И будућност. ■

Пећрова црква

МИНИСТАР ВУЛИН НА МЕЂУНАРОДНИМ ВОЈНИМ ИГРАМА У РУСКОЈ ФЕДЕРАЦИЈИ

Министар одбране Александар Вулин састао се са министром одбране Руске Федерације Сергејем Шојгуом на Полигону „Алабино“ код Москве, где је на позив руског колеге присуствовао завршници овогодишњих Међународних војних игара.

– Желим да захвалим Руској Федерацији на начину на који је прихваћена делегација Министарства одбране и Војске Србије и односу према нашим војницима за време боравка на „Тенковском биатлону“. Наше две земље се разумеју, поштују и помажу, и ја сам искористио прилику да му још једном захвалим на принципијелној позицији коју његова земља има према Косову и Метохији и замолим га да и надаље настави с таквом политиком. Пренео сам му поздраве врховног команданта и председника Републике Србије Александра Вучића, као и позив Владимиру Путину да заједно са нама идуће године присуствује обележавању стогодишњице пробоја Солунског фронта. Такође, у име председника Вучића, позвао сам и министра Шојгуа да присуствује годишњици ослобођења Београда 20. октобра и да заједно још једном потврдимо наше пријатељство, као и сећање на чињеницу колико смо били важни и храбри у прошлости, али и опредељење да ћемо и у будућности бити такви – нагласио је министар Вулин.

Интереси Србије на првом месту

На састанку двојице званичника потврђена је важност опремања Војске Србије новим средствима, пре свега борбеним авионима, тенковима и борбеним возилима, ради реализације и унапређења обуке и јачања

ПОТВРДА ПРИЈАТЕЉСТВА

Убеђен сам да ћемо и убудуће наставити да развијамо обострано корисну билатералну војну сарадњу, која брижљиво гради и чува наше посебне односе, дефинисане Декларацијом о стратешком партнерству Србије и Русије, чему посебан печат дају председници Александар Вучић и Владимир Путин – истакао је министар Вулин и захвалио домаћину на разумевању и подршци да наша земља, у свом најбољем интересу, гради односе са земљама и на Истоку и на Западу.

оперативних способности наше војске у суочавању с бројним изазовима и претњама све нестабилнијег света.

Министар одбране Вулин истакао је да авиони „мигови“ из Руске Федерације стижу по плану. Све административне процедуре су урађене и руска и српска страна испуниле су договорено, преостају још техничке процедуре, тако да је за очекивати да ваздухоплови у Србију стигну до краја године, а потом и техника која ће припасти Копненој војсци.

– Још једном сам потврдио нашу принципијелну позицију да ћемо и даље бити војно неутрални, као што јесмо, и да ћемо у свакој нашој одлуци водити рачуна, наравно о интересима Србије на првом месту – а интереси

Србије јесу да има најбоље могуће односе с Русијом. Док је Александар Вучић врховни командант и председник Републике и док сам ја министар одбране Србија неће бити члан НАТО-а нити било ког војног савеза, баш као што никада неће увести санкције Руској Федерацији. Србија се изборила за право да одлучује о својим пријатељима, да сама бира политички и војни пут, и тако ће и наставити. Наш пут, када је реч о Европској унији, савршено је јасан, али остајемо војно неутрални – нагласио је министар Вулин.

Министри Вулин и Шојгу разговарали су и о даљем унапређењу билатералне војне сарадње. Састанку су присуствовали и вршилац дужности помоћника министра за политику одбране Милан Мојсиловић, вршилац дужности помоћника министра одбране за материјалне ресурсе Ненад Милорадовић, командант Копнене војске генерал-потпуковник Милосав Симовић и изасланик одбране Србије у Москви пуковник Будимир Гајић.

Одлично обучени војници

Током боравка у Русији, министар Вулин и генерал Симовић обишли су припаднике Војске Србије, учеснике Међународних војних игара 2017, на Полигону „Алабино“, недалеко од Москве, и честитали им освојено шесто место, изражавајући задовољство тимским духом и пожртвованошћу које су показали у такмичењу.

– Поносан сам на припаднике наше војске који су учествовали на овогодишњим Међународним војним играма. Бројчано нисмо велика војска, нарочито у поређењу са земаљама учесницама такмичења, али имамо одлично обучене војнике, што су они и доказали. Шесто место у оштрој конкуренцији јесте велики успех, посебно имајући у виду чињеницу да знатан део наше екипе чине припадници којима је ово био први сусрет са стазама „Алабина“. Посебне честитке упућујем потпоручнику Икићу, који је показао сјајну умешност у командовању тенком, а целој екипи желим још бољи пласман на неком од наредних такмичења – рекао је министар одбране.

Ове године на „Тенковском биатлону“, најатрактивнијој дисциплини Међународних војних игара, 20 тенкиста Војске Србије одмеравало је снаге са колегама из 19 земаља, подељених у 57 посада. Под вођством потпуковника Саше Тодорова наши тенкисти пласирали су се у полуфинале, међу 12 екипа које су се такмичиле у такозваној „штафети“, а у финалу такмичења заузели су шесто место, одмах иза екипа Азербејџана, Белорусије, Кине и Казахстана. Ове

године победу су однели тенкисти из Русије, вишеструки шампиони „Тенковског биатлона“.

Српски тенкисти тренирали су и такмичили се на Т-72 Б3, које су за ову прилику обезбедили руски домаћини, док су се екипе Кине, Белорусије и Индије надметале на својим тенковима. Одласку у Руску Федерацију претходиле су двомесечне припреме у Србији. Најбољи резултат тенкисти Војске Србије на такмичењу остварили су 2015. године, када су освојили треће место, делећи победничко постоље с Русијом и Кином.

Запажен наступ наших екипа

Први пут ове године осмочлана екипа Војске Србије, коју је предводио потпуковник Мирослав Јовановић, такмичила се с још шест земаља учесница и у дисциплини „Пољска кухиња“, у категоријама пекарских производа и кулинарству. Наши пекари освојили су трећи пласман, у категорији производње хлеба по руској рецептури.

У пет фаза, осим надметања у припреми кулинарских специјалитета националне кухиње и пекарских производа, кувари српске војске морали су да покажу и вештине у руковању оружјем. О добром утиску који су оставили сведочи и чињеница да су током такмичења имали прилику да на

НАЈБОЉИ КОМАНДИР ТЕНКА

ПОТПОРУЧНИК МЛАДЕН ИКИЋ

Потпоручник Младен Икић из 26. тенковског баталјона Друге бригаде Копнене војске проглашен је за најбољег командира тенка у конкуренцији 57 посада из 19 земаља које су се такмичиле на „Тенковском биатлону“. Међу награђенима су и вођа екипе потпуковник Саша Тодоров, старији водник прве класе Александар Јовић из екипе која се такмичила у дисциплини „Тенковски биатлон“ и цивилно лице Бранимир Перић у дисциплини „Пољска кухиња“.

свом штанду угосте министра одбране Сергеја Шојгуа и нашег амбасадора у Москви Славенка Терзића.

Такмичења на Међународним војним играма стартовала су на Полигону „Алабино“, али су се надметања истовремено одвијала на 21 полигону, у 28 војних дисциплина, у Русији, Азербејџану, Белорусији, Казахстану и Кини, као и у акваторији Црног, Каспијског и Јапанског мора. ■

Текст и фотографије Биљана МИЉИЋ

НОВИ

ПУКОВНИК ЖЕЉКО БИЛИЋ, КОМАНДАНТ 204. ВАЗДУХОПЛОВНЕ БРИГАДЕ

Ремонтом старих и набавком нових авиона и хеликоптера, повећањем броја сати налета и подизањем нивоа стручне и оперативне оспособљености припадници 204. ваздухопловне бригаде, доказане не само у извршавању борбених задатака, већ и у акцијама помоћи становништву, спремају се за нови, тако дуго чекани узлет српског војног ваздухопловства

УЗЛЕТ

Пре 90 година српски пилоти, резервни ваздухопловни капетан Тадија Сондермајер и ваздухопловни поручник Леонид Бајдак, први у свету прелетели су двокрилцем „потез 25“, 15.000 километара од Париза до Индије, и српску авијатику сместили у светске висине. Чувени Линдберг је пут Атлантика полетео тек две недеље касније.

Мада о подвигу славних претходника уче у војним школама, тако нешто је за данашње пилоте и команданте српских ескадрила немогућа мисија. Српско ваздухопловство и српска авијација данас су далеко од светских врхова. Не због пилота, свакако, већ због недостатка савремених летелица, за којима Војска Србије готово свакодневно вапи. Командант 204. ваздухопловне бригаде РВ и ПВО пуковник Жељко Билић није дуго на тој дужности, али је готово 30 година пилот. Најпре у ловачкој, а затим и у извиђачкој авијацији. Попут својих колега, обучавао се на једрилицама, па на клипној „утви 75“, млазном „галебу Г 2“ и суперсоничном авиону МиГ-21.

Прошао је многе дужности, од пилота у одељењу до командира самосталног одељења и обављао многе значајне дужности у Команди РВ и ПВО, да би се с места помоћника команданта Ваздухопловства за операције вратио у Бригаду, најпре за заменика команданта, потом и команданта. Завршио је командно-штабно и генералштабно усавршавање. И данас ужива у летењу као првог дана по ступању на дужност, на Аеродрому „Жељава“ крај Бихаћа. Од тада се много тога променило, само су авиони остали исти, они стари.

О Господине пуковниче, обнова и модернизација српске војне ваздухопловне флоте одгађа се већ годинама, мада су на томе инсистирали сви Ваши претходници. Пошребете су, међушим, реалне и то више нико не сјори. Докле смо сјигли и можемо ли рећи да ћеће Ви бити нешто срећнији кад је реч о ојремању 204. ваздухопловне бригаде?

– Потреба за обновом и модернизацијом српске војне ваздухопловне флоте јесте неопходна и преко потребна. Срећом, набавка нових ваздухоплова постаје све реалнија, о томе више нема двоумљења. Као што вероватно знате, у протеклом периоду ремонтвали смо и делимично модернизовали наш транспортни ваздухоплов Ан-26, набавили смо два нова средња транспортна хеликоптера Ми-17 В5 и тиме, у великој мери, допринели повећању транспортних могућности и капацитета РВ и ПВО, односно Војске Србије. Оно што је тренутно свакако у жижи јавности и да кажемо тема број један, не само међу пилотима и ваздухопловцима, јесте занављање ловачке авијације, чија набавка није вршена деценијама.

Са сигурношћу могу рећи да је реализација пројекта у завршној фази и као што је, боравећи на Аеродрому „Батајница“ поводом прославе Дана авијације, изјавио министар одбране Александар Вулин, до краја године у састав наше бригаде из Руске Федерације

стижу „мигови 29“. Мада их сви жељно ишчекујемо, не треба трошити речи на доказивање да ће, доласком наведених ваздухоплова, најсрећнији бити пилоти који ће њима управљати. До краја године очекује нас и пријем и увођење у наоружање РВ и ПВО нових модерних ваздухоплова „ласта“, који ће бити намењени за основну обуку и селективно летење, односно за обуку пилота на прелазу с клипног на млазни авион.

Q Јединица којом командујете често је у жижи јавности, и због учешћа у помоћи цивилним структурама у случају елементарних непогода или сличних акцидента, и због несрећа које се, кад је реч о пилотској професији, не могу увек избећи. Како се борите не само с ризицима професије, већ и са стресом који свакако осећате на дужности коју обављате, с обзиром на то да сте одговорни за доследно извршавање веома значајних задатака, али и за сваког припадника јединице?

– Професија војног пилота, којом се бавим непуних 30 година свакако

је изазовна, привлачна и атрактивна, с једне, али и те како стресна и опасна, с друге стране. Ако томе додамо командантску одговорност, онда се све то вишеструко усложњава. То је двадесетчетворочасовна одговорност, с њом и заспите и будите се. То је неминовност. Ако размишљамо само о летењу, лепота и изазови су на сваком кораку, то нико не може оспорити. Оно што доживе летачи, то је малтене нестварно, о томе многи само сањају. Али ако мислимо о извршењу свих постављених задатака, ако причамо о војним пилотима и њиховим обавезама и захтевима који се пред нас постављају, ту се слика мења. Не треба да спомињем да сваком уласком у кокпит ваздухоплова постајете свесни да управљате техником вредном више милиона евра. То је стрес сам по себи. Али, кад штитимо небо изнад Србије, кад се задатак односи на помоћ нашем становништву у поплавама, клизиштима, пожарима или мећавама, где смо обавезно учествовали и сваки пут ћемо бити тамо где је најтеже и најугроженије, тада једноставно не мислите на стрес и

умор, не питате и не тражите паузу, одмор и слично.

Нажалост, извршавајући многобројне задатке, и током обуке у редовном летењу, и приликом ангажовања стално задејствованих снага на непрекидним дежурствима, може доћи до угрожавања безбедности летења и удеса, понекад и са смртним последицама. Бићу сурово искрен. Волео бих да могу да вам гарантујем да се то више никад неће десити. Да будем последњи командант Ваздухопловне бригаде, односно неке летачке јединице, који је то доживео у свом саставу, али то једноставно није могуће. Наша професија је високо ризична и носи понекад и то што нико од нас не жели. Оно што ипак могу да гарантујем јесте да ћу инсистирати на обуци и на исправности технике, да нећу дозволити и толерисати било какав вид недисциплине у јединици, поготово у летењу. Такође могу да обећам, и као командант и као човек, да припадници Бригаде никада неће заборавити породице наших настрадалих колега.

Q У целој Војсци, ја и у Вашој јединици, заједно су све бројнији, а љу-

ди је све мање. Најори су све већи. Како се борише с њим?

– Психолошка истраживања и статистика показују да је све већи степен сагоревања људства и на командантима је да искажемо способност и умеће да то компензујемо. Бреме које носи Бригада и њени припадници, велики број задатака у тешкој финансијској ситуацији, уз многе нерешене стамбене и породичне проблеме, наметнули су потребу да све више будемо међу потчињенима, да послушамо њихов ехо, да их разумемо и покушамо да решимо што више проблема. Командантски је захтевати, наређивати, командовати, али је обавеза команданта и да се бори за интересе састава и јединице, да од претпостављених, сходно могућностима, тражи поуну, набавку ваздухоплова и технике, обезбеђење материјалних и новчаних средстава и слично. Умеће је команданта да зна када треба наредити да се иде напред, да се ради 24 сата ако је неопходно, седам дана у недељи, али када и стати, предахнути, консолидовати редове, одморити људе, па опет напред.

○ Које задатке обавља 204. ваздухопловна бригада и да ли их рангираше по важности, озбиљности, тешкоћама, проблемима, одговорности?

– У мирнодопским условима, ако није ванредна ситуација или нису повишене мере готовости, сходно мисији Бригаде дефинисани су нам следећи задаци: контрола и заштита суверенитета ваздушног простора изнад Србије, ваздухопловна ватрена подршка копнених снага, превозење и транспорт ваздушним путем, обука кадета Војне академије – Смер авијација, извиђање из ваздуха, борбена и логистичка подршка сопствених и ослањајућих јединица. Међутим, ако дође до било какве ванредне ситуације, ако се деси нека елементарна непогода или несрећа, акцидент, редоследи и приоритети се мењају зависно од ситуације до ситуације. Наравно, и у тим случајевима, одређени део јединице контролише и штити суверенитет ваздушног простора, реализује обуку или пружа подршку копненим снагама. Извршавање тих задатака реализује се истовремено.

○ Поред набавке нових летелица, неке од постојећих очекује већ дуго одлагани ремонт и модификације. Да ли су већ договорени конкретни кораци око модификације и осавремењивања школских и борбених авиона?

– Тачно је да поред набавке нових летелица, планирамо модернизацију и ремонт дела наших ваздухоплова који још могу да допринесу да српско ваздухопловство не изгуби оштрицу, да не заостанемо у развоју у односу на земље из окружења и тако допринесемо регионалној стабилности и безбедности. Оно што ће се променити код дела ваздухоплова јесте начин одржавања, у смислу да ће се после одређеног века експлоатације ваздухоплови одржавати по стању, а не по временском или часовном року рада. Предвиђено је продужење ресурса средњег транспортног хеликоптера и хеликоптера „газела“. Постоје планови и предузете су одређене радње на модернизацији авиона „супергалеб Г-4“ и јуришника „орла“.

○ Савремена и ефикасна обука младих пилота умногоме зависи и од

доспућних летилица. Колико чекање на обнављање флоте школских и ловачких авиона ошјежава обуку?

– Свакако се морам сагласити да доступност ваздухоплова и чекање на обнављање флоте школских и борбених авиона и хеликоптера утиче на обуку. Наиме, већи број школских ваздухоплова као што је „утва 75” и хеликоптера „газела”, на којима бисмо изводили основну обуку, допринео би ефикаснијој реализацији селективне летачке обуке кандидата за кадете и кадета Војне академије. Смањила би се потреба за логоровањем, или радом у два старта времена, како би се планирани задаци извршили у складу с наређењем и предвиђеним Наставним планом и програмом Академије. Већи број ваздухоплова допринео би побољшању обуке младих пилота, одржавању тренаже сталног састава и повећању укупног налета пилота. Кад је реч о ловачкој авијацији, свакако би нам већи број доступних ваздухоплова, поготову двоседа, омогућио да извршимо преобуку већег броја пилота, а повећањем тренаже и налета повећали бисмо и број борбено оспособљених пилота ловачке авијације.

○ Смена генерација у летачким јединицама је још један проблем с којим се суочавајте. Како решавајте недостатак младих и модерно оспособљених пилота?

– Чињенице које сте навели свакако нису безазлене. Као што је већ речено, укупни налет пилота на појединим типовима ваздухоплова и доступност ваздухоплова директно утичу и на борбену обуку. Код ловачко-бомбардерске и транспортне авијације, као и у хеликоптерским јединицама, с обзиром на то да је реч о двоседима или вишеседима, планирамо на време и успешно реализујемо борбену обуку с делом пилотског састава у јединици. Уз реалне планове и помоћ ваздухопловне катедре ВА и Центра за летна испитивања реализујемо курсеве за наставнике летења и курсеве пробних пилота и тако оспособљавамо нове наставнике летења, нове пробне пилоте, односно успевамо да остваримо квалитетну смену генерација.

Кад је реч о ловачкој авијацији успешно смо извршили преобуку дела пилота с ловачко-бомбардерске на ловачку авијацију, као и дела пилота с МиГ-21 на МиГ-29. С групом пилота завршили смо обуку за летење у ноћним условима, и из прве и из друге кабине, чиме смо повећали број борбено оспособљених пилота ловачке авијације за летење и дању и ноћу. Оспособили смо део техничког састава за одржавање оба типа ловачких авиона. Такође, реализовали смо преобуку летачког и техничког састава на вишенаменски транспортни хеликоптер Ми-17В5.

○ Познајте је да обука пилота кошта много. Колико на њихову ефикасност, ња и практичну оспособљеност, утиче број сати налета и да ли је довољан с обзиром на све веће захтеве?

– Свакако да број сати налета пилота чини пилотом. Дајемо све од себе да тај број повећавамо колико је у нашој могућности. Овом приликом морам споменути ваздухопловне инжењере и технички састав који максималним залагањем, радећи у сменама, викендом и уз помоћ припадника Ваздухопловног завода „Мома Станојловић”, успевају да одрже што већи број исправних авиона и хеликоптера. Уз њихову помоћ у ситуацији смо да завршимо већи део планираних задатака и на појединим типовима ваздухоплова повећамо налет. Посебно истичем да смо успели да смањимо део налета који је одлазио на посебне задатке или стручну летачку обуку, а да борбеном обуком повећамо налет. Овде не смемо занемарити и максимално коришћење тренажера за обуку за авионе „супергалеб Г-4” и МиГ-29.

○ Стално дежурство у оквиру система ПВО пред пилоте, али и летилице поставља не мале захтеве. Како их испуњавајте?

– Дежурство у систему ПВО, односно ангажовање у стално задејствованим снагама пред пилоте, технички састав и технику свакако поставља немале захтеве. Ако кажемо да је њихово ангажовање 24 сата 365 дана у години, мислим да је свима јасно колика је то обавеза. Оно што је сигурно и

што не може нико оповргнути јесте да 204. ваздухопловна бригада успева да дежурну јединицу ловачке авијације у систему ПВО одржава активном и у погледу обезбеђења исправности и доступности технике, и кад је реч о довољном броју оспособљеног и обученог техничког и летачког састава.

Тачно је да технички састав улаже велике напоре да одржи летелице исправним и борбено употребљивим и да летачки састав чини све што може да одржи тренажу и оспособљеност пилота на захтеваном нивоу, како би контрола и заштита суверенитета ваздушног простора била непрекидна, али то нам је обавеза коју можемо и морамо да извршавамо догод је то у нашој могућности.

Да би нам већи број авиона ловачке авијације допринео ефикаснијем извршавању планираних задатака, препознали су и надлежни, што потврђује и ангажовање војног и државног врха у набавци нових летелица. Док је пројекат набавке нових летелица трајао, ми наравно нисмо седели „скрштених руку”, већ смо започели на-

значајним војним вежбама у иностранству, где су исказали високо ниво обучености и спремно-сти за извршавање и најсложени-јих радњи. Како сте задовољни оним што су показали?

– Већ традиционално реализу-јемо међународну вежбу „Air So-lution“ са припадницима Ратног ваздухопловства Румуније. Пилоти наше ловачке авијације су током међуна-родне вежбе „Шабла“ у Бугарској веома успешно ивршили бојево гађа-ње циљева у ваздушном простору. Са припадницима руских ваздухоплов-них снага извели су вежбу „БАРС“. Те вежбе, баш као и оне у нашој земљи, представљају прилику да развијамо интероперабилност и унапређујемо оперативне способности јединице. Запажено је наше учешће и на веж-бама „Срем“ и „Словенско братство“, као и на војној паради „Корак побед-ника“.

Анализирајући учинак 204. ваздухопловне бригаде у протеклом пе-риоду, у времену великих изазова и несмањене економске кризе, могу ре-ћи да смо стручним радом и ефикас-ним извршавањем и најсложенијих задатака непрекидно развијали опе-ративну способност јединице. Уверен сам да ћемо и даље бити кључни фак-тор у савременом РВ и ПВО Војске Србије. Стога од сваког професионал-ног припадника наше јединице захте-вам да разуме ризике и одговорно по-несе део заједничког бремена које нам доноси професија, да бисмо ак-тивно допринели очувању безбедно-сти грађана и угледу Србије у свету.

Схватајући да је највећа вред-ност у људима и њиховом знању, у од-говорном и професионалном присту-пу сваком задатку, истичем на крају да наш основни циљ у наредном пе-риоду остају очување суверенитета и контроле ваздушног простора, по-већање квалитета оствареног налета, уз максимално могућу одрживост ис-правности ваздухоплова. Уз непре-кидну модернизацију Бригаде, чи-нићемо све што је у нашој моћи да до-принесемо сталном уздизању укупне моћи ваздухопловства. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимео Игор САЛИНГЕР

менске курсеве руског језика, пре-обуку техничког састава за одржава-ње МиГ-29, дефинисали и одредили одређени број млађих пилота из са-става РВ и ПВО који ће извршити преобуку на ловачку авијацију, те де-финисали групу оспособљених иску-снијих пилота предвиђених за напред-ну летачку обуку.

О Својеврсни проблеми постоје и кад је реч о транспортној авија-цији. Нема довољно ни авиона, ни хеликоптера. Ремонти „анова“ траје, два нова вишенаменска хеликоптера пристигла из Руси-је свакако охрабрују. Шта даље?

– Кад је реч о транспортним ави-онима и хеликоптерима ситуација ни-је била најповољнија, али је сада мно-го боља него што је била пре пар го-дина. Завршили смо ремонт и дели-мичну модернизацију Ан-26 у Русији и продужили му међуремонтни рок рада. Оно што је било до нас, до при-падника Бригаде, ми смо у потпуно-сти извршили, попут припрема за упу-ћивање још једног Ан-26 на ремонт. Посаде наших транспортних авиона

могу се похвалити да су летове извр-шавали у ваздушном простору Евро-пе, Африке, Медитерана и Блиског истока, потврђујући своју оспособље-ност и безрезервну спремност да по-држе колеге мировњаке. Желим напо-менути да у транспортној ескадрили имамо и нови ваздухоплов „пајпер се-неку V“, којим снимамо терен за по-требне Војногеографског института.

Када је реч о транспортним хе-ликоптерима, ситуација је такође по-вољнија. Набавком транспортних хе-ликоптера Ми-17, од којих је један нажалост уништен у удесу 2015. го-дине, и набавком два средња више-наменска хеликоптера Ми-17 В5, на-ше транспортне могућности подигну-те су на виши ниво. Преобуку дела пилотског и техничког састава реали-зовали смо сопственим капацитети-ма, док је део био на обуци у Русији. Тиме смо подигли капацитете и спо-собности јединице и за обуку и оп-служивање тих летелица.

О Припадници 204. ваздухопловне бригаде учествовали су, поред бројних задатака у земљи, и на

одбрана

ДАН РЕЧНИХ ЈЕДИНИЦА И РЕЧНЕ ФЛОТИЛЕ

СНАГА ПАНОНСКИХ

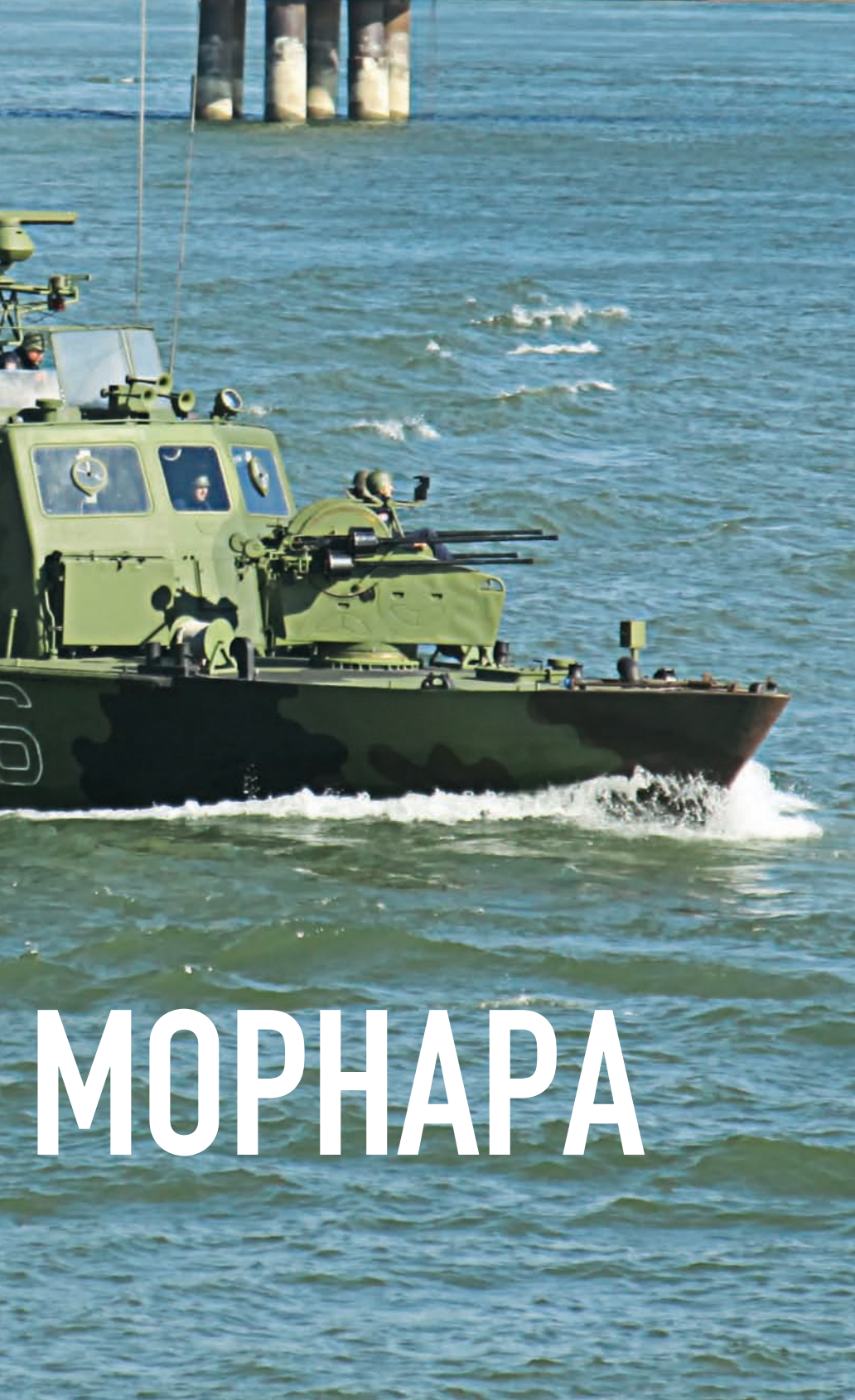
24

15. август 2017.

Свечаним постројавањем, уручењем признања најзаслужнијима, проглашењем најбољих јединица и појединаца, те дефилеом пловних објеката припадници Речне флотиле обележили су 6. август – Дан рода речних јединица и Дан Речне флотиле

25

Пре 102 године, 6. августа, у Саву је поринут први српски ратни брод, оклопљени чамац „Јадар“, направљен према замисли Ђоке Поповића и Милојка Ванића и „крштен“ у част и славу прве савезничке победе – на Јадру, у Церској бици. Управо тај дан одређен је за Дан речних јединица и Дан Речне флотиле Војске Србије, који се, свечаним стројем морнара на копну и бродова и пловних објеката на везу уз обалу, традиционално обележава на новосадском Кеју жртава рације. Свечаној прослави присуствовали су министар одбране Александар Вулин, државни секретар Александар Живковић, командант Копнене војске генерал-потпуковник Милосав Симовић, градоначелник Новог Сада Милош Вучевић, локални и покрајински званичници, те многобројни Новосађани.

– Да би било могуће да одлучујемо о себи, морамо да имамо моћну и снажну армију, морамо да имамо армију која је снажна и на реци, и на копну, и у ваздуху, морамо да имамо армију коју чине задовољни припад-

МОРНАРА

ници и морамо да имамо армију коју поштује и разуме читаво друштво – рекао је, између осталог, министар Вулин обраћајући се морнарима.

Током свечаности најбољим припадницима Речне флотиле министар Вулин и генерал Симовић уручили су награде и признања. Поред тога проглашени су најбоља посада, послуга и тим, као и примеран официр, подофицир и професионални војник.

Говорећи о резултатима постигнутим у претходном периоду, командант Речне флотиле капетан бојног брода Андрија Андрић рекао је да је доста уложено у опремање јединица.

– Настављен је рад на модернизацији пловних објеката, на делу бро-

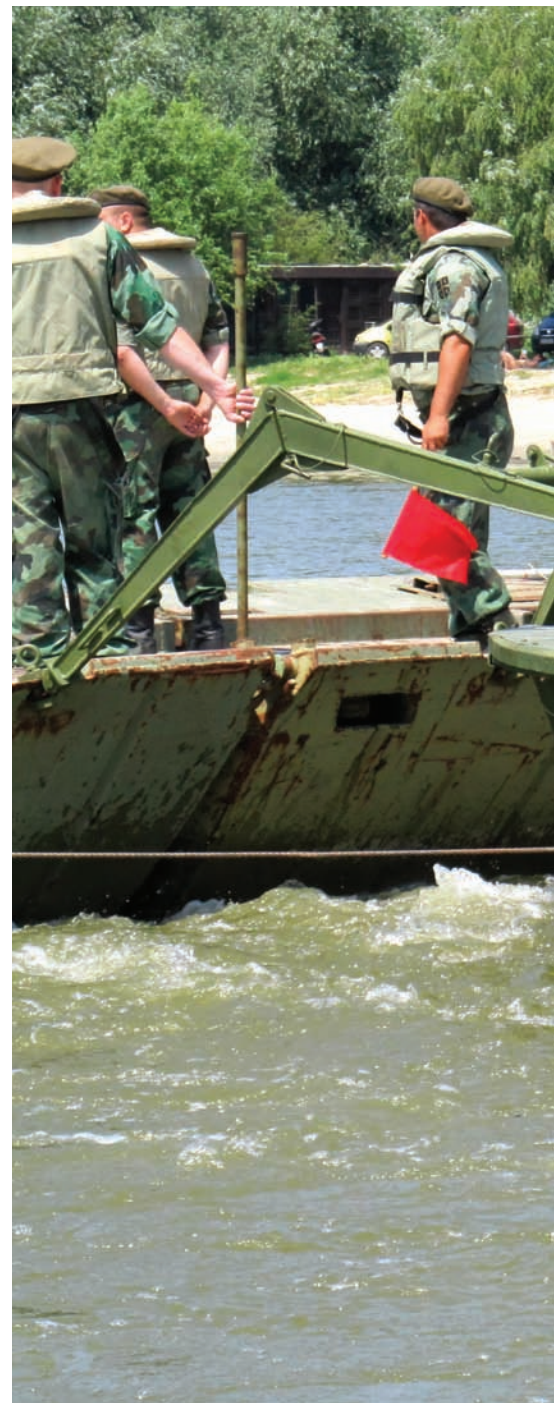
дова уграђени су савремени навигационо-информациони системи, вишенаменски и патролни бродови добили су нове и по калибру јаче противавионске топове, што је знатно утицало на повећање ватрених могућности јединице. Модификоване су понтонске електроакустичне миноловке, уграђени дизел-електрични агрегати у десантне бродове, реморкери су модификовани у ледоломце, а развијају се и пројекти модернизације речних вишенаменских и патролних бродова – навео је командант Флотиле.

Модернизација и обука

Према речима капетана бојног брода Андрића, припадници Речне

Најбоља посада Речне флотиле

флотиле су током ове године били ангажовани на многим значајним и захтевним задацима. Тако су, поред редовне обуке и кондицирања посада бродова, реализовани зимска обука ронилаца 93. ронилачке чете и обука дела припадника резервног састава Другог понтонирског батаљона. Са припадницима оружаних снага Мађарске, уз учешће наша два речна вишенаменска брода, изведена је на Дунаву у околини Будимпеште тактичка важна „Iron cat-2016“.

Понтонири су успешно учествовали на међународном такмичењу понтонирских јединица у Руској Федерацији и у оштрој конкуренцији окитили се бронзаном медаљом. Је-

дан број припадника Флотиле ангажован је и у мултинационалним операцијама Уједињених нација и Европске уније у Либану, Конгу, Централноафричкој Републици и Сомалији.

Приликом обележавања Дана Новог Сада на Дунаву је, пред највишим државним и војним званичницима и хиљадама Новосађана, ефектно изведен приказ дела оперативних способности, а Речна флотила угостила је и стране војне представнике акредитоване у нашој земљи. Том приликом пуковник Томас Ахамер, председник Београдске асоцијације аташеа из Републике Аустрије, изразио је велико задовољство пријемом

и гостољубивошћу домаћина, наглашавајући да је боравак у Речној флотили за све војне изасланике представљао велику част, похваливши при том приказану и виђену оспособљеност њених припадника.

На полигону у Тителу, на Тиси, успешно су изведена и гађања и тактичка вежба с бојевим гађањем „Ечка 2017“, као и обука три генерације војника морнара на добровољном служењу војног рока. У присуству црквених великодостојника организовано је и освећење новоизграђеног богослужбеног простора у кругу новосадске касарне „Александар Берић“.

Претходни период обележиле су и бројне спортске активности и хума-

нитарне акције, по којима су морнари познати у ширем окружењу.

Међу најбољима

Ове године Значака „Најбоља посада–послуга–тим“ припала је посади брода посебне намене „Козара“, односно БПН-30. Поред команданта капетана корвете Душана Ристића и заменика команданта поручника фрегате Владимира Милића, посаду брода чини још двадесет седам чланова бродарске, артиљеријско-рактне, оп-

ште логистичке, мотористичке и електричарске специјалности и сигналиста.

Преданим извршавањем постављених задатака значку „Примеран официр“ заслужио је заменик команданта брода посебне намене „Козара“ поручник фрегате Владимир Милић. Током десетогодишње официрске каријере обављао је успешно дужности од заменика и команданта речног миноловца, до заменика команданта Групе патролних бродова.

Значака „Примеран подофицир“ уручена је старијем воднику прве класе Бранку Трифуновићу, командиру понтонирског одељења у 1. понтонирској чети Првог понтонирског батаљона, док је значка „Примеран професионални војник“ додељена разводнику Милану Максимовићу, који се од 2013. године налази на дужности нишанције на противавионском митраљезу на речној патролној броду 2. речног одреда. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

СЛОВА МИНОЛОВЦА „НЕШТИН” НА ДАР

После свечаности поводом Дана рода речних јединица и Дана Речне флотиле први командант тадашњег речног миноловца 331 „Нештин”, некадашњи поручник бојног брода Ратко Амиџић и тадашњи заставници Миле Грчић, помоћник команданта, и Јожеф Романов, електроминар, уручили су начелнику Штаба Речне флотиле капетану бојног брода Венку Механџићском слова из имена, скинута с брода после његовог „изласка” из оперативне употребе, као и бродски дневник команданта, вођен од 1976. до 1979. године, који ће заузети значајно место у витринама спомен-собе Флотиле.

РЕГИОНАЛНИ ЦЕНТАР МИНИСТАРСТВА ОДБРАНЕ БЕОГРАД

ГРАЂАНИ У ОДБРАНИ

Професионализацијом Војске Србије и укидањем обавезног служења војног рока као да смо заборавили на војну обавезу и одговорност свих нас пред државом, пред народом, пред нама самима за одбрану и очување слободе. Током последњих деценију, две, нема спора, опустили смо се и препустили другима, професионалним припадницима Војске да нас чувају и осигурају нам мирну и сигурну будућност.

Престали смо и да мислимо на оне давне дане када смо сви били војници, када смо радили „као да ће сто година бити мир“ и обучавали се „као да ће сутра избити рат“. Заборавили смо на општенародну одбрану и самозаштиту, на оспособљавање студената и матураната за одбрану, на часове војне обуке у школама и на факултетима.

Мало-помало, углавном због све безнадежније беспарице, занемарене су и војне вежбе, па су војни обвезници имали све више година, а све мање војног знања. Обавезе из области територијалне одбране и цивилне заштите препустили смо спремнијима и обученијима од нас. Тако су стасале генерације младића, сада већ зрелих, па и средовечних људи, који не само да нису одслужили војни рок, него многи од њих нису ни држали оружје у рукама. Осим ловачког, наравно. Тако смо, ускоро, изједначили војни рок и војну обавезу, па смо „укинули“ обоје. Као да је то једно исто. А није.

Закон о одбрани у 47. члану јасно каже да грађани имају право и дужност

Укидање обавезног служења војног рока не значи и укидање војне обавезе грађана, па су, после дугогодишње паузе, евиденције локалних и регионалних центара о војним обвезницима све детаљније и све прецизније, баш као и њихови задаци

да извршавају војну, радну и материјалну обавезу у одбрани земље и да учествују у цивилној заштити. Укидањем обавезе служења војног рока није укинута и обавеза служења у резервном саставу и увођења у војну евиденцију, иако је она, све до последњих година, остала несређена и непотпуна.

У Регионалном центру Министарства одбране Београд, како се сада зове некадашњи Војни округ, истичу да од 2010. године чине изузетне напоре да реализују све задатке из своје надлежности. А њихове обавезе и задаци имају немали значај, како за Војску Србије и Министарство одбране, тако и за систем одбране у целини. Они су, како истиче пуковник Драган Стојчић, начелник највећег регионалног центра у Србији, мост између грађана и Војске, мост без кога ратна војска не постоји.

– Регионални центар Министарства одбране Београд је територијална

јединица Управе за обавезе одбране, образована за територију која обухвата и обједињује 12 центара за локалну самоуправу на територији града Београда, који има 17 општина. Основни, најважнији задатак центара локалне самоуправе за обавезе одбране јесте попуна ратних јединица Војске Србије, њених резервних састава. У оквиру наших надлежности у домену планирања и припрема за одбрану, радне и материјалне обавезе, на нашем подручју дужни смо да водимо детаљну евиденцију свих војних обвезника, а то без помоћи самих грађана једноставно није изводљиво. Повећање броја задатака, послова, функција, уз истовремено смањење формацијских места и броја запослених, од нас захтева изузетно много и залагања и знања. Стручност нашег кадра, наравно, није проблем, али техничка опремљеност 12 локалних центара, квалитет пратеће инфра-

структуре, па и информационе технологије којом располажемо, с временом то све више постаје.

Актуелне организацијско формацијске промене и смањење броја локалних центара омогућиће већу ефикасност, али и даље треба имати у виду да застој у евиденцији, који имамо од деведесетих година до недавно, свакако није могуће одмах отклонити. Кад је реч о планирању обавеза одбране, данас је ситуација знатно боља него пре само неколико година. Више од 50 одсто субјеката одбране на подручју Регионалног центра Београд има усаглашене планове одбране, који им омогућавају да обезбеде функционисање у случају рата. То је велики успех, ако знамо да дуго нисмо имали довољно обучене људе, а нарочито да је постојао вишегодишњи прекид у евиденцији војних обавезника и субјеката одбране – објашњава пуковник Стојић.

Све ефикасније планирање одбране

Планирање припрема за одбрану не подразумева само задатке и обавезе субјеката одбране у случају рата, већ и у осталим ванредним околностима, насталим услед еколошких, климатских и сличних акцидената, у којима је неопходно њихово ангажовање и учешће. Интегрисање и учвршћивање система одбране прва је функција Регионалног центра. Након неколико последњих година ситуација је битно другачија, квалитетнија и обезбеђује испуњавање обавеза и задатака који су предвиђени Планом одбране. Многи велики привредни системи, наравно уз немалу помоћ центра, ускладили су своја документа, своје планове одбране с републичким, увезали су се у систем одбране и много организованије

и спремније дочекују будућност, сигурни да ће умети да одговоре на њене потенцијалне изазове и ризике.

Током претходне две године Центар је, између осталог, реализовао планиране обиласке субјеката одбране и пружио им стручну помоћ у изради докумената из планирања одбране, дао сагласност за изабране ратне локације предузећа, закључио уговоре о обезбеђивању производа и услуга за потребе ратних јединица, извршио обуку са овлашћеним лицима, реализовао инспекцијски надзор...

– Инспекцијски надзор који смо последњих година извршили у неким великим системима допринео је да њихов руководећи кадар и одговорни за планирање и припреме за одбрану схвате да се не ради о хиру државе или истеривању каприца, већ је реч о значајним, понекад и пресудним обавеза-

ма и задацима које тај систем мора да реализује и у ванредним околностима. Београд је стратегијски рејон у коме су концентрисани најважнији људски и материјални ресурси, који треба да функционишу у свим околностима, и у мирнодопским, редовним, и у ванредним. Из тога, из тих задатака, произлази и значај нашег центра – наводи пуковник Стојчић.

Поред планирања припрема за одбрану, Регионални центар надлежан је и за послове који се тичу војне, материјалне и радне обавезе. Најзначајнија јединица коју попуњавају војни обвезници с подручја Београда свакако је Београдска бригада. Наравно, није реч само о попуни људством, већ и недостајућим материјално-техничким средствима. У Регионалном центру истичу да и у реализацији задатака из области војне обавезе има тешкоћа које се упорним радом и неугаслим ентузијазмом ипак решавају. Између осталог, попуна подофицирских формацијских места је неодговарајућа, проценат уручења позива је низак, процедуре попуне обвезницима радне обавезе су компликоване, базе података државних органа су неусаглашене и томе слично.

– У нашој огромној бази података, поред оне коју водимо за стотине хиљада људи, војних обвезника, имамо и податке о материјалним средствима, о мноштву возила, не само камиона и радних машина, већ и аутомобила, чамаца, бродова... Наравно, ту су и подаци о онима који подлежу материјалној и радној обавези, који нису на списку војних обвезника. Број војних обвезника у евиденцији свакодневно се повећава, мада се не може рећи да су сви проблеми и све тешкоће савладани. Чинимо све да на дневном нивоу побољшамо сарадњу с матичним службама, с МУП-ом, чије су евиденције ажурније од наших. Цео тај систем евиденције треба објединити тако да подаци буду доступни свим надлежним службама. Тада се неће дешавати да позиве шаљемо на погрешне адресе, да го-

Пуковник Драган Стојчић са сарадницима

тово 50 одсто позива не буде уручено, да позивамо обвезнике који одавно нису у тој категорији грађана.

Охрабрује што је сарадња надлежних државних органа све боља, што се информациони систем обједињује не само на нивоу локала, већ и на регионалном и републичком нивоу. Један од наших задатака јесте и евиденција о добровољном служењу војног рока, о интересовању младих за војне школе. Као и раније, заинтересовани за пријем у Војну академију, или за било шта друго што се тиче војске, прво ће да закуцају на наша врата – каже пуковник Стојчић, истичући да су у Центру свесни одговорности првог додира са грађанима.

Расте интересовање за добровољни војни рок

Иако све запослене у Регионалном центру радује повећани број младих заинтересованих за добровољно служење шестомесечног војног рока, ипак истичу да то од њих изискује додатне напоре.

– После дужег периода број младића који желе у Војску из београдских општина је већи од броја заинтересованих за добровољно служење војног рока, евидентираних у ваљевском регионалном центру – с поносом истиче пуковник Стојчић.

– Подручје западне Србије традиционално је опредељено за одлазак у Војску, интересовање је тамо увек било веома високо, а сада, ето, предњачи Београдски регион. То сва-

НУЖНО ПОДМЛАБИВАЊЕ

Од укупног броја запослених у Регионалном центру Министарства одбране Београд око 80 одсто су војни службеници (некадашња цивилна лица). Од тог броја више од половине су жене. Начелника Центра пуковника Драгана Стојчића највише забрињава просечна старост кадра која прелази 50 година. Средовечне године доносе своје, па се теже подносе све веће оптерећење и повећани напори у ситуацији кад је све мање запослених. Замор и повећано оптерећење запослених не смеју се, каже пуковник Стојчић, предуго игнорисати.

како охрабрује. Баш као и однос војних обвезника недавно масовније позваних на вишедневне вежбе. Готово сви резервисти са којима смо разговарали приликом посете јединицама Београдске бригаде били су једнодушни у оцени да им је тако нешто било потребно, да су се подсетили специфичног војничког живота и задатака које су некада, као младићи извршавали.

Оптимизам, дисциплина и ентузијазам који су красили те сада не тако младе, породичне људе, истински је био задивљујући. Одзив командног кадра Београдске бригаде био је најбољи од 2010. године, чак 90 одсто

позваних одазвао се позиву. Све то говори да су војни обвезници почели да мењају мишљење о војсци и о својим задацима у домену војне обавезе, да су постали свесни да држава и Војска Србије немају на кога да се ослоне до на њих, на своје грађане. Наравно, било је и оних који су, углавном због недовољне информисаности, убеђени да професионална војска нема потребу за ратним јединицама, да нема више позивања на вежбе и војне обавезе грађана. То, наравно, није тако – закључује пуковник Стојчић. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимео Горан СТАНКОВИЋ

РЕЧНИ БОЈНИ БРОД „САВА”

ЈЕДИНСТВЕНО КУЛТУРНО ДОБРО

Ратни плен српске војске брод „Сава”, ранијег назива „Бодрог”, с кога је испалила прва граната у Првом светском рату, решењем Музеја науке и технике из Београда 2005. године проглашен је културним добром Републике Србије. Стратешког је значаја за нашу земљу, јер је један од доказа о томе како је започео Велики рат.

Прве хице у Првом светском рату испалила је јединица Дунавске флоте, само неколико дана после објаве рата, када је гађан Београд и то с три бојна брода – „Бодрога”, „Темеша” и „Самоша”. Током 1914. и 1915. године „Бодрог” је учествовао у бомбардовању и као подршка нападима на српску престоницу. Представља раритет светских размера – једини преостали из групе речних монитора с којих је изведен први артиљеријски удар у Великом рату и један од десет пловила тог типа на свету. Брод сведочи и о победи Србије у том сукобу – ратни је плен Војске Краљевине Србије из 1918. године.

Брод се неко време налазио у приватном власништву, као део флоте предузећа „Дунав група агрегати” из Новог Сада, и користио као пристан (врста дока – пристаништа за прелазак на други пловни објекат) за остале бродове. С обзиром на то да је годинама пропадао и налази се у лошем стању, Министарство одбране и Војска Србије предузели су мере да се врати у власништво Србије и повери на старање систему одбране као музејски предмет Војног музеја, посебно у време обележавања јубилеја Великог рата.

Са фирмом „Veoline group d.o.o.” 14. јула потписан је уговор о санацији „Саве”, а 28. јула брод је преузет с Ушћа и превезен у бродоградилште Апатин, где ће се наставити његова рестаурација. Домаћој и страниј јавности биће изложен најкасније до 11. новембра наредне године, на дан обележавања стогодишњице склапања примирја у Првом светском рату. ■

СА СНИМАЊА СЕРИЈЕ „НЕМАЊИЋИ”

35

Време владавине српске средњовековне династије Немањића ускоро ће, бар на телевизијским екранима, „оживети” пред нама, што је веома значајно не само због приближавања тог периода наше историје јавности, већ и чињенице да нас вредности које су они утемељили и данас одређују

ОТРГНУТО ОД ЗАБОРАВА

Немањићи – рађање краљевине” телевизијска је серија чије се премијерно приказивање очекује крајем године, поводом обележавања осам векова од крунисања Стефана Првовенчаног. Реч је о највећем продукцијском подухвату у историји српске телевизије, будући да је за њу ангажовано 218 глумаца и 2.700 статиста.

Серијалом је обухваћен период од два века владавине српске средњовековне династије. Пројекат је настао у режији Марка Маринковића, по сценарију Гордана Мињића, а продуцира га Радио-телевизија Србије.

Улога Стефана Немање поверена је Младену Нелевићу, његове супруге Ане Немањић Дубравки Мијатовић, Војин Ђетковић, Небојша Глоговац и Драган Мићановић играју њихове синове Стефана Првовенчаног, Вукана Немањића и Растка Немањића Светог Саву, а прву српску краљицу, млетачку принцезу, Ану Дандоло тумачи Слобода Мићановић. Серија је снимана на 240 локација широм Србије.

Министар одбране Александар Вулин, у пратњи главног уредника културно-уметничког и документарног програма РТС-а Небојше Брадића и заменика команданта Гарде Војске Србије пуковника Жељка Гавриловића, обишао је 8. августа сет серије „Немањићи”, који се снима у репрезентативном објекту Гарде, у ловишту „Добановци”. Такође је погледао и фондус средњовековног оружја и костима који се користе у сценама.

Према речима министра Вулина, јавни сервис треба да буде тај који ће окупити остале националне институције, каква је и Војска Србије, како би значајније утицали на будуће генерације и њихово сагледавање наше историје. Улога јавног сервиса мора да буде очување историје, памћења и трајања. Народи који могу много мање да

Снимио Јово МАМУЉА

се ослоне и позову на своју историју имају и много мање значајне одговоре на време у коме живе.

Време Немањића оживеће пред нама, што је веома важно, сматра министар одбране, али не само због приближавања тог периода наше историје јавности, већ и због чињенице да нас вредности које су они утемељили и данас одређују, те да на основу њих знамо одакле смо и куда треба да идемо. ■

Б. МИЉИЋ

ЧОВЕК, РАТ
И СМРТ

Пише МР ДРАШКО ЖИВКОВИЋ

ПОТИСКИВАЊЕ СТРАХА

Полазећи у рат грађанин војник склапа прећутни споразум с државом, односно нацијом. Свој живот ризикује у замену за вечно трајање у колективном памћењу. Оно је допринело да обавеза учешћа у рату постане још једна од везивних нити нације. Ризикујући живот, сви су могли стећи епитет часног човека. Смрт за нацију попримила је димензију моралне обавезе.

С променама у производном процесу, повезивањем науке, технике и индустрије у јединствену целину и истовременом коренимом променом односа према природи дошло је до велике промене и у област човекове духовности. Из темеља је поткопан дотадашњи начин мишљења, а разумевање света, као уређеног система у коме све има своју сврху и циљ, такође је доведено у питање.

Човек западне цивилизације, која је одлучујуће утицала на правце развоја, изгубио је веру у виши смисао живота. Тај губитак делатне снаге, који је погодио натчулни свет идеја, идеала, норми, вредности, циљева и сврха, Ниче је описао формулом „Бог је мртав”. Тај нихилизам, посебно током 19. века, уздрмао је пре свих народе Западне Европе, али и

остале који су, како је описао професор Михаило Ђурић, „увучени у круг западноевропског збивања”. Пропадањем надземаљског, у облику у коме је вековима било познато, човек модерне цивилизације остао је без ослоњаца.

Технички и научни напредак, тржишна утакмица, у којој су старе вредности замењене рентабилношћу и профитом, оставиле су појединца препуштеног самом себи. Надолazeћа рационалност разголила је до тада делотворне митске слике и човек је дошао у позицију да схвати да су цивилизације смртне као и човечанство, те и он сам у њему. Тада је и његова смрт постала само његов проблем или још један у низу проблема. Пред проблемима с којим је морао да се суочава сам, појединац је престао да верује у све оно што је опште. Нужна последица таквог начина мишљења јесте довођење у сумњу свега наиндивидуалног и надземаљског.

Одсуство из живота

Не може се, ипак, рећи да човек данашњице не верује ни у шта. Суочен с проблемом смрти, чију је извесност, пуноћу и апсолутност схватио дајући предност сопственом разуму над имагинацијом, човек модерног доба остаје растрзан између знања, с једне, и потребе за вером, с друге стране. На рачун опадања поверења у традиционалну религију шире се различити облици алтернативне религиозности. Одлика нове религиозности јесте индивидуалност, која најчешће нема системски карактер. Ново над-ја, с којим се током 19. и већег дела 20. века доминантно идентификовао грађанин секуларне буржоаске државе, препознато је у националној идеји. На место Ничеовог „мртвог Бога“ ступила је бесмртна нација, у чијој историји појединац треба да тражи прилику за сопствену афирмацију.

Све бржи напредак медицине, развој система здравствене заштите, професионализација послова везаних за смрт и општи начин живљења, карактеристичан за уређено друштво и на Западу и било где у свету, условио је све веће одсуство стварне смрти из реалног живота. Оптерећен недостатком вере, човек је „тера“ од себе, немоћан да се с њом суочи. Човек модерне цивилизације, сматра Едгар Морен, не може да додели смрти било какав смисао, јер његов живот почива на напретку и тежњи за достизањем бескраја. За њу нема места у свакодневици јер је, са становишта данашње митологије среће, неприхватљива. Није човек неосетљив на смрт, већ преосетљив.

Слике насиља

Двадесети век је у области сусрета човека са смрћу донео знатне промене у односу на претходни. Живећи свој миран живот човек се са стварном смрћу среће све ређе, а с друге стране, проблемом смрти, у знатној мери, на специфичан начин, сагледава у медијима. Насиље с којим се суочава делује скоро нестварно, претварајући се у нешто што Умберто Еко назива – миметичко насиље. То подражавање насиља, коме је гледалац стално изложен, чини да остаје неосетљив онда када га суоче с истинским насиљем. Виртуелна смрт филмског јунака, који се већ сутра појављује у новој улози, чини да се реална смрт доживљава као нестварна.

Обузет сопственим страховима, данашњи човек, који покушава да заборави властиту, сигурну и незамењиву

смрт, катарзу доживљава кроз виртуелну смрт коју му нуди индустрија забаве. Она на нас не оставља никакав утисак или је он такав да нас врло кратко држи у негативном расположењу. На вести о масовном страдању цивила негде на Истоку данашњи човек Запада не задржава се дуго. Тај догађај му је нестваран и далек. Већ следећа вест чини да нечију смрт брзо заборави.

Рат на телевизији доживљава се као филм. Та медијски пренесена смрт ничим не обавезује, човек је на њу неосетљив уколико се не тиче њега и њему блиских. Смрт

постаје само једна у маси информација. Истовремено с присуством виртуелног насиља и смрти у медијима, слике истинске смрти присутне су веома мало. Медији, водећи се сопственим кодексом, теже одстрањивању узнемирујућих садржаја, држећи се друштвено прихватљиве слике смрти. А потпуно је прихватљива само смрт које нема.

Смрт коју је модерни човек удалио из свакодневице и потиснуо у дубину душе, претварајући њен видљиви део у статистику и игру случаја. Ипак, има начина да му она непозвана провали у живот. То се дешава приликом смртних случајева у најближем окружењу појединца. Тада се он суочава с мислима од којих је до тада покушавао да побегне. Али и тада смрт као проблем не захвата све људе у једном друштву. Тако нешто се дешава тек у рату. Тада се смрт не може избећи као део наших живота. Она је с ратом сада и овде, део је свакодневице у најближем окружењу, предмет најдубљег личног страха појединца. Страдање које је до јуче било реалност неке далеке земље, с којом грађанин уређене европске државе наизглед нема ништа, почиње да вреба на улици, у метроу, на стадиону или у ресторану. Доскорашња имитирана и у статистички податак претворена смрт сада је потенцијално наша.

Ако се смрти као могућности приступи са страхом и ако је душевни потрес изазван тим страхом антрополошка датост коју човек у принципу није у стању да избегне, зашто се дешавају ратови? Како је могуће да су друштва спремна на вођење ратова ако сваки њихов припадник осећа страх при помисли на могућност сопствене

смрти? Шта је то што га макар привидно и привремено ослобађа страха?

Први се отворено тим питањима бавио Фројд.

Прихватање умирања

Подстакнут, између осталог, до тада невиђеним последицама, које је на тлу Европе изазвао Први светски рат, али и учешћем његових синова у њему, Фројд у предавању одржаном почетком 1915. године износи нов поглед на човеков однос према смрти. Полазећи од запажања да човек, колико год се трудио, није у стању да замисли сопствену смрт, тврди да нико није спреман да чврсто поверује у њу. Разлог томе је снажан утицај несвесног дела наше психе, које не зна за димензију времена, па тиме не дозвољава ни могућност краја. На основу тога и захваљујући немогућности да замисли ништавило човек није у стању да себи представи властиту смрт. С друге стране такве немогућности стоји једноставна и непорецива чињеница да људи у окружењу умиру и да је одувек тако.

Према Фројду, потреба за решавањем тог, за људску мисао тешког проблема, родила је компромис – човек је прихватио нужност властитог умирања али је одбацио могућност потпуног уништења властитог ја и заменио га неком врстом живота после смрти. Кад је реч о ставу према смрти, човек модерног друштва се ни у чему не разликује од човека најстаријих заједница. У немогућности мишљења о сопственој смрти, Фројд и неки његови следбеници виде и могући корен јунаштва.

Немогућност негативног мишљења изражена речима – „ништа ми се не може десити“ – чешћи је извор храброг поступања у ризичним ситуацијама од оног рационалног и алтруистичког расуђивања које општем интересу даје предност над вредношћу сопственог живота. Нарцистички приступ сопственом животу говори нам да ће свет моћи без других али не и без нас, кад за све друге дође крај само за нас ће се ипак наћи неки излаз. Управо тај нарцизам омогућава човеку да, како описује Ернест Бекер, у ратовима маршира равно у паљбу, јер у дну душе не осећа да ће он погинути. Он једино жали човека поред себе.

Шта утиче на човека да потисне страх од смрти пред опасношћу која прети њему и заједници којој припада?

Едгар Морен, пратећи резултате истраживања која су француски и енглески антрополози спровели у архаичним племенским заједницама широм колонијалних царстава, долази до закључка да помисао на смрт ишчезава када се на рачун појединца почиње потврђивати заједница којој припада. Наиме, у архаичним друштвима у којима је индивидуалност била врло мало изражена и у којима је субјект комуникације с оностраним, па и са смрћу била заједница, а не појединац – страх од смрти био је у приличној мери сузбијен. Шта се у том погледу дешава с модерним друштвима?

Морен тврди да у ратном стању свуда и у свако време, па и наше, свест о смрти ишчезава зато што потреба за опстанком и потврђивањем друштва преовладава над потврђивањем индивидуе. Утопивши се у безличну масу, у којој је заједница једини видљиви субјект, појединац – војник, мученик, херој – престаје да осећа страх од смрти. Читаво рационално мишљење враћа се на нижи ниво препуштајући примат емоцијама, при чему на површину избијају најстарија варварска схватања колективне угрожености и колективне кривице.

Реч је, дакле, о спуштању свести на нижи, безмало анимални ниво, на коме појединац, постајући део врсте, није у потпуности свестан опасности пред

којом се налази. Прави, човеку примерен, страх од смрти и стрепња изазвана помишљу на њу, враћају се тек с поновним наступањем мира.

Колективно памћење

У таквој ситуацији на понашање човека војника утиче заједница, која од њега очекује да се, ако је потребно, жртвује за општи интерес, а, с друге стране, сопствени нагон за одржањем који му говори да се повуче онда када осети да је угрожен. Веровање да ће ипак преживети упркос високом степену ризика, засновано на подсвесном убеђењу да је несмртан, тера појединца напред јер свако другачије поступање гарантује да ће по повратку из рата бити одбачен од друштва као кукавица, нарочито у контексту страдања бројних сународника који су из различитих разлога начинили другачији избор. Тамо где је утицај друштва на појединца најмањи, где појединац осећа највише самосталности и најмање притиска околине, свест о ризику је нај-

већа, па јунаштво испољено свесним избором опасности највише долази до изражаја. Највећи јунак је онај од кога се то најмање очекује.

Што је друштво удаљеније од некадашњих чврстих веровања у могућност живота после смрти то је улог који сваки појединац ставља на коцку већи, а тиме и дуг који заједница има према њему. У модерном друштву, у коме је црква одвојена од државе, а веровање, па и оно у загробни живот, знатно индивидуализовано, једино што друштво са сигурношћу може понудити ономе ко се за њега жртвује јесте неки од облика друштвеног памћења. Што је друштво уређеније, а положај сваког појединца у њему сигурнији, тиме је и обавеза према њему већа, а сећање на погинуле институционално уређеније.

Како појединац постаје свестан могућности друштвене бесмртности коју му нација нуди? Шта је то што у њему буди наду да ће уколико положи за нацију највише што има остати на неки начин у њој жив? Полазећи у рат грађанин војник, како описује Морен, склапа прећутни споразум с државом, односно нацијом. Свој живот ризикује у замену за вечно трајање у колективном памћењу.

Испуњавајући преузету обавезу, држава будућим генерацијама шаље поруку којом непрестано реafirмише учешће у рату за национални интерес. Тако је нада у спасење карактеристична за феудална хришћанска друштва замењена надом у памћење нације, карактеристичном за секуларна друштва. Веровање у неки други облик трајања после физичке смрти препуштено је личном избору појединца.

Грађанска бесмртност

Институционализовано колективно памћење допринело је да обавеза учешћа у рату постане још једна од везивних нити нације. У капиталистичком друштву, осим једнакости пред уставом и законима, сви су добили право на тај вид бесмртности. Сви су могли, ризикујући живот у рату, стећи епитет часног грађанина, чиме је част престала бити наследна привилегија богатих. Смрт за нацију попримила је димензију моралне обавезе – постало је часно погинути.

У ратној пропаганди током Првог светског рата, идеја о часној смрти у рату често је коришћена као алтернатива смрти од старости и болести у некој од болница. Само активним учешћем у за нацију судбоносним догађајима, који добијају карактер историјских, обичан човек могао је сопствено деловање да претвори у неку врсту грађанске бесмртности и тако постане трајни део колективног бића.

Бројни су начини на које власт део садржаја прошлости уноси у колективно памћење нације. Поред образовног система, најразличитијих облика пропаганде, који с временом постају све разноврснији и богатији, именована различитих институција по личностима и датумима из ближе или даље прошлости, који су оцењени као важни, држави је на располагању и уношење одабраних садржаја у јавни простор. То подразумева пре свега подизање споменика и именовање улица и тргова. Та места сећања представљају средство путем кога се унутар друштва инструментализује део прошлости који се жели претворити у незаборав. Споменици подигнути на јавним површинама имали су задатак да изједначавајући све погинуле у рату дају смисао њиховом страдању.

Држава је требало да оправда смрт оних које је послала у рат дајући јој смисао и наглашавајући ненадокнадивост погинулих. Због потребе поистовећивања сваког појединца с нацијом, властелу су на споменицима заменили обични људи. Само на тај начин било је могуће, у оквиру идеје о нацији као друштву пред уставом једнаких, мотивисати појединца да се бори за интерес који је заједнички, тиме и његов лични. Негујући сећање на погинуле грађане, држава је јавност подсећала на националну идеју за коју су пали.

Крећући се кроз јавни простор обogaћен споменичлочама, споменицима и именованим улицама и трговима појединац је заправо на окамењеној историјској позорници окружен симболима трајности нације, који с временом постају интегрални део његовог идентитета. Ефекте тог деловања на грађанина појачавају манифестације које држава организује на местима обogaћеним споменицима. То су прилике у којима се појединцу намеће вредносни систем унутар кога он треба да пронађе сопствени идентитет. Управо томе служе споменици.

Сврха споменика није да рађа сумњу у сопствену победу, да подстиче размишљање о бесмислу жртвовања и страдања већ да, како тврди социолог Тодор Кулић, да све сумње отклони. Смрт у рату тада постаје много више од биолошке чињенице и антрополошке датости која се тиче појединца и уског круга око њега. Комеморацијом се њој даје смисао, пребацујући тежиште на идеју за коју је живот положен. Страдање, уколико му је дат смисао, може се претворити у залог будућих победа. Тако осмишљено колективно памћење одувек има јак мобилизаторски потенцијал. ■

ЛАБУДОВА ПЕСМА

Обележавање четири деценије од победе над фашизмом представљало је јединствену прилику за лабудову песму једне од најмоћнијих европских армија. У оно време.

На војној паради одржаној у Београду 9. маја 1985. учествовало је око седам хиљада припадника ЈНА и Територијалне одбране. Највише до тада. Парадни поредак био је дуг девет километара и у њему је било 600 возила. Била је то двадесет четврта београдска војна парада и прва након смрти Јосипа Броза. На свечаној трибини били су председник Председништва Југославије Веселин Ђурановић, председник Председништва СКЈ Али Шукрија, савезни секретар за народну одбрану адмирал флоте Бранко Мамула. Били су ту и чланови Председништва СФРЈ, ЦК СКЈ, председник Скупштине Југославије Душан Алимпић, председница Савезног извршног већа Милка Планинц са члановима Већа, затим истакнуте личности из Другог светског рата, Титови сарадници, ратни команданти армија и корпуса и народни хероји. На трибини су, покретане топлим мајским ветром, лепршале заставе свих ратних бригада. Посебно место имали су борци Прве пролетерске бригаде.

Командант параде био је генерал-потпуковник Здравко Димић, командант Београдске армијске области. Након предаје рапорта и дозволе председника Председништва СФРЈ Веселина Ђурановића, генерал-потпуковник Здравко Димић вратио се на полазну линију за парадни марш. Испред свечане трибине уз команданта параде прошли су и начелник штаба параде генерал-мајор Александар Спирковски, помоћници команданта генерал-мајори Томислав Перуничкић, Вукосав Вујичић и Иван Бан, потпуковници Јерко Цр-

марић, Јово Шпетар и Десимир Дељанин, саветник Савезног секретаријата унутрашњих послова Славко Стрика и капетан фрегате Симеон Тралевски. Када се налазило испред свечане трибине, чело парадног поретка надлетео је млазни авион „орао“, у којем је био командант ваздухопловног ешалона генерал-мајор Божидар Стевановић. Иза штаба параде ишла је заставна јединица са заставама Југославије и Савеза комуниста. За њима је ношено 36 застава пролетерских и народноослободилачких ударних бригада.

Моћ којој се дивио свет

Парада је из Булевару револуције кренула у 10 сати. Кретала се поред свечане трибине, постављене испред Скупштине СФРЈ, према Тргу републике, Теразијама и Улици маршала Тита. Након челног ешалона са командантом параде, следиле су заставне јединице и представници свих војних академија и средњих војних школа. За њима су наступали представници гардијске, планинских и граничних јединица и подешалон жена војника. Снагу Територијалне одбране представљао је трећи ешалон, а у четвртном су биле трупе изван оружаних снага – припадници здруженог одреда цивилне заштите, ватрогасних бригада, организација

НАЈЛЕПШИ ЕШАЛОН

Велике аплаузе на паради добиле су жене војници. На челу њиховог строја била је потпоручница Милица Дошлов. Након добровољне обуке у јединицама ЈНА, неке од тих девојака тражиле су да им се продужи војни рок како би учествовале на паради. Међу девојкама биле су Славица Дојчић, стенодактилограф из Лудбрега код Вараждина, Мира Комић, која је завршила Средњу поморску школу у Сплиту, Драгана Миленковић из Подујева, Стојанка Албања из Сомбора, Валерија Балин из Куле.

удруженог рада, Савеза социјалистичке омладине Југославије, спортских организација, културно-уметничких друштава и пионира. У петом ешалону представиле су се јединице унутрашњих послова СФРЈ, а у шестом су биле моторизоване снаге ЈНА: везисти, јединице АБХО, војна полиција, падобранске, позадинске и инжењеријске јединице. У том ешалону биле су и противоклопне артиљеријске и јединице противоклопних лансирних оруђа.

ПОЧАСТ ВРХОВНОМ КОМАНДАНТУ

Дан пре одржавања параде, 8. маја 1985, представници учесника, командант параде генерал-потпуковник Здравко Димић, начелник штаба параде генерал-мајор Александар Спирковски и помоћник команданта параде генерал-мајор Вукосав Вујичић, посетили су Меморијални центар „Јосип Броз Тито“, положили цвеће и уписали се у спомен-књигу.

Меморијални центар „Јосип Броз Тито“ посетила је и заједничка делегација Савеза бораца и Савеза резервних војних старешина Југославије и положила цвеће на гроб. У делегацији су били: председник Председништва СУБНОР-а Илија Ђукић, члан Председништва резервних војних старешина генерал-пуковник Душан Кораћ и генерал-потпуковник Јован Грегорић.

Након њих наступио је подешалон артиљеријских јединица за подршку и моторизоване јединице територијалне одбране република и покрајина. Снаге противваздушне одбране СФРЈ представиле су се у седмом ешалону, а у осмом је била Ратна морнарица. Девети ешалон био је оклопно-механизовани у оквиру којег су представљена нова борбена оклопна оруђа произведена у СФРЈ. Парадни поредак надлетао је десети, ваздухопловни, ешалон, у чијем саставу су биле ескадриле „орлова“, „галебова“, „мигова“ и хеликоптера.

На челу ешалона питомца Војне академије ишао је пуковник Павле Стругар, начелник Војне академије. Иза њега и застава јединице која наставља традиције Прве пролетерске бригаде корачали су питомци војних школа и ака-

демија. Заставе пролетерских бригада носили су најбољи питомци Војне академије Копнене војске. Подешаломом Академије Копнене војске командовао је потпуковник Драго Јурковић, начелник 40. класе, коме је то било треће учешће на парадама. Мајор Благоје Граховац предводио је питомце Војне академије Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране. Питомце Војне академије Ратне морнарице предводио је капетан фрегате Станко Лучин, који је четврти пут учествовао на паради. Строј питомаца Средње војне школе Копнене војске „Маршал Тито“ предводио је мајор Живота Барлов. Иза питомаца Средње војне школе Копнене војске прошли су подешалони представника гардијске, планинских и граничних јединица, као и представници припадника свих караула, наоружани аутоматским пушкама. Територијална одбрана („војска без касарне“) представила се у оквиру трећег ешалона, а на челу територијалаца био је пуковник Станислав Стопар, начелник у штабу Територијалне одбране Словеније. Овај ешалон чиниле су јединице из свих република и покрајина.

У четвртом ешалону, најшаренијем на паради, корачали су представници неоружаног дела југословенске одбране – припадници цивилне заштите, радници, омладина, чланови културно-уметничких друштава, спортисти и пионири. Они нису газили стројевим кораком, али је и тај корак био одлучан и снажан. Предводио их је Милан Гачевић, наставник. За њима је ишао подешалон истакнутих радника, носилаца највиших признања, иноватора, победника на радно-производним такмичењима, које је предводио Ненад Обрић. Дефилеом пионира завршен је први део параде.

У моторизованом делу прве су се појавиле јединице цивилне заштите. Испред свечане трибине прошла је механизација месних заједница и организација удруженог рада. Приказане су машине које се користе у редовној производњи, посебно у грађевинарству, а многе од њих биле су предвиђене и за коришћење у ванредним приликама. Од-

СТРАНЕ ДЕЛЕГАЦИЈЕ

Паради су присуствовале и државне делегације земаља чланица Антифашистичке коалиције: СССР-а, САД, Велике Британије и Француске, затим делегације бораца Аустрије, Бугарске, Чехословачке, Данске, Грчке, Италије, Мађарске, Пољске, Румуније и Норвешке. На трибини су били и чланови војних мисија из САД, Велике Британије и СССР-а, који су за време Другог светског рата у Југославији боравили при Врховном штабу НОВ и ПОЈ.

Председник Председништва СФРЈ Веселин Ђурановић приредио је 9. маја 1985. пријем за иностране делегације које су присуствовале прослави 40. годишњице ослобођења Југославије. Пријем је одржан непосредно после војне параде. Ђурановић се сусрео са представницима државних делегација СССР-а, САД, Велике Британије и Француске. На пријему су били и Али Шукрија, Лазар Мојсов, Синан Хасани, Димче Беловски, Видоје Жарковић, Добривоје Видић, Нуша Кершеван, Марјан Рожич, Душан Богданов, Милка Планинц, Владо Шћекић, Бранко Мамула.

ПИЈЕТЕТ ЖРТВАМА

Поводом 9. маја, Дана победе, у Београду су положени венци на спомен-обележја палим борцима и жртвама рата. На Гробљу ослободилаца Београда венце су положили генерал-потпуковник Чедо Глићић, председник Градског комитета СК Београда Слободан Милошевић, председник Градског комитета ССРН Богдан Шундерић, председник Градског одбора СУБНОР-а Станко Матијашевић, председник Градске конференције РВС Јосип Рукавина и председник Градског већа синдиката Раденко Пузовић.

Венац на Гробљу ослободилаца Београда положио је и совјетски амбасадор у Југославији Николај Родионов.

На Споменик незаном јунаку на Авали венац су, у име Југословенске народне армије, положили начелник Генералштаба генерал-пуковник Петар Грачанин, командант Ратног ваздухопловства и противваздушне одбране генерал-пуковник Слободан Алагић и вицеадмирал Свето Летица.

Венац ЈНА на Споменик совјетским ветеранима на Авали положио је генерал-потпуковник Антон Тус.

мах иза цивилне заштите били су ватрогасци. Представљен је и део најсавременије опреме ватрогасне бригаде, као и опрема која има функцију у евентуалном рату.

Посебну пажњу посматрача изазвала је јединица службе безбедности. Био је то пети ешалон јединица унутрашњих послова СФРЈ, на чијем се челу налазио инспектор Јовица Ђук. У саставу ешалона биле су јединице и специјалне јединице полиције из целе Југославије. Представили су се снајперисти, извиђачи, јединица за откривање мина и екс-

пловних направа, оклопна возила за извршење задатака у ванредним приликама. У парадном поретку била је и чета полицијских кадета. Полицијски ешалон је надлетала хеликоптерска ескадрила Савезног секретаријата за унутрашње послове. Иза тог ешалона, прошао је ешалон моторизованих јединица родова и служби Југословенске народне армије и Територијалне одбране. У колони дугој три километра приказана су нова средства за противоклопну борбу и савремени системи везе. Био је ту и подешалон јединица АБ-ХО. Иза војне полиције ишли су падобранци који су настављали традицију Првог падобранског батаљона Народно-слободилачке војске, а за њима позадинци: механичари, ле-

ВЕЛИКО ИНТЕРЕСОВАЊЕ

За војну параду 9. маја 1985, прву после Титове смрти, владало је огромно интересовање. Акредитовано је више од 260 новинара, око 200 фото-репортера и телевизијских сниматеља, 34 камермана, 436 техничара и другог особља.

Параду је пратило и 120 страних новинара и десет телевизијских екипа из иностранства.

кари, болничари, кувари. У ешалону инжењерије наступили су војници са својом опремом и тешким машинама. У штампани се тих дана могло прочитати да су војни инжењерци током претходних десет година изградили 1.020 километара нових путева, реконструисали 2.850 километара старих и изградили 241 мост.

Док су испред трибине пролазиле инжењеријске јединице, параду је надлетала ескадрила транспортних хеликоптера које је предводио потпуковник Бранислав Ђурђевић. Следила је противоклопна артиљерија, на чијем је челу био потпуковник Миливоје Ђуровић. У колони су била противоклопна лансирна оружја произведена у југословенским фабрикама, као и оруђа за противоклопну борбу. Истовремено, свечану трибину надлетала је ескадрила противоклопних хеликоптера типа „газела”.

Моћна техника

У следећем подешалону, који су чиниле мешовите артиљеријске јединице за подршку, представљена су оруђа и оружја креирана у југословенским војним институтима и произведена у југословенским фабрикама. У овом подешалону били су самоходни вишецевни ракетни лансери, моторизоване, противоклопне, артиљеријске јединице и јединице противваздушне одбране у саставу Територијалне одбране. Мешовита артиљеријска батерија Територијалне одбране приказала је лаки ракетни лансер, лаке минобацаче и лаку артиљеријско-ракетну батерију противваздушне одбране. У два возила били су територијалци наоружани стрелом, такозваном осветничком, ракетом која сустиже одлазећи авион. Представљени су и лаки противавионски топови израђени у Југославији за потребе Територијалне одбране.

Седми ешалон јединица ПВО предводио је пуковник Витомир Ивановић. Поред трибина прошли су преносни и самоходни артиљеријски и ракетни системи – противавионске самохотке са троцевним аутоматским топовима од 20 милиметара, а први пут је приказан и југословенски противавионски топ од 30 милиметара. Јавности је тада представљен и нови противавионски топ од 40 милиметара. Док је Булеваром пролазио ешалон противваздушне одбране, у бришућем лету изнад свечаних трибина надлетала је ескадрила „мигова 21”, на чијем се челу налазио потпуковник Љубиша Величковић.

Ешалон војника са Јадранског мора, у традиционалним плаво-белим униформама, предводио је командант капетан бојног брода Искра Петер-Роман. Југословенску ратну морнарицу чинили су мали ратни бродови прилагођени условима које су диктирале разуђена југословенска обала и савремена концепција општенародне одбране. Осим ракетних и торпедних чамаца, ракетних топовњача, патролних бродова, подморница и џепних подморница југословенске производње, у њеном саставу биле су и снаге обалске одбране, међу којима и јединице морнаричке пешадије.

Морнарица се представила и посебним јединицама. На челу јединице морнаричке пешадије био је мајор Ратомир Петровић. Булеваром револуције и испред свечане трибине прошле су затим јединице везе и јединице обалске службе осматрања. Приказан је и површински осматрачки радарски систем, у том тренутку највише достигнуће технологије и електронике, којим је било могуће аутоматско праћење пловних објеката, идентификација, одређивање позиција и преношење података. У ешалону морнара био је и део елитне јединице „људи-жабе” и ронилаца из састава специјалних морнаричких снага. Могла се видети и јединица морнаричких ракета, које су значајно ојачале југословенску обалску одбрану.

У последњем, деветом ешалону, који је предводио пуковник Никола Кљајић, прошле су оклопно-механизоване јединице. Биле су ту извијачка, механизована, артиљеријска јединица самоходних хаубица од 122 милиметра и оклопна јединица којом је командовао потпуковник Момир Талић. Док се ешалон кретао Булеваром револуције, надлетала га је ескадрила авиона „Г-4”, на чијем се челу налазио потпуковник Драгослав Спасојевић. Иза ње, пролетела је ескадрила „орлова”, коју је предводио потпуковник Милан Костић. Био је то десети и последњи ешалон на паради.

На паради 9. маја 1985. представљено је прво југословенско борбено оклопно возило БОВ-1 („ловац на тенкове”) са шест противоклопних вођених ракета „маљутка”, домаће производње, са полуаутоматским системом за вођење. Приказана је и домаћа хаубица, позната под именом „нора”, још једно из реда снажних и изузетно ефикасних оруђа. На крају ешалона прошло је најатрактивније артиљеријско оружје – самоходни вишецевни бацач ракета познат као „огањ”, који је од првог до последњег завртња био југословенски производ. Његов конструктор пуковник Обрад Вучуровић за то је добио висока признања. Могућности тог ракетног лансера можда најсликовитије показује оцена да је ватрена моћ „огања” већа од моћи целокупног немачког артиљеријског пука из 1945. године. ■

(Крај)

БИСЕР НЕПРОЛАЗНОГ СЈАЈА
ГАЛЕРИЈА
ДОМА ВОЈСКЕ
СРБИЈЕ

У Дому Војске Србије време се не мери данима, нити сатима, него догађајима и посетиоцима који су исправно протумачили гласне дамаре сата на донжон кули, на углу улица Браће Југовића и Француске, као позив да дођу и уживају у култури. У току године кроз ту установу прође око 80.000 посетилаца, а половину од њих чине љубитељи ликовне уметности, који верно прате програме у Галерији Дома Војске Србије.

Иако је једна од најстаријих галерија у престоници, Галерија Дома Војске не губи корак с временом, већ успева да изненади госте квалитетним изложбама и едукативним пратећим програмима. Поред уметничке збирке, са више од 1.500 дела ликовних стваралаца свих генерација с подручја некадашње Југославије, једнако је значајан и континуитет постојања Галерије, нарочито у времену када су врата многих музеја затво-

УМЕТНОСТ

Овог лета навршило се 85 година од како су врата Ратничког дома широм отворена за ратнике који су га добровољним прилозима изградили, али и за ширу јавност. Зидано с циљем да чврсто стоји и траје као симбол српске ратне славе, здање је израсло у јединствени храм културе – Дом Војске Србије, који данас, још више него у време када је изникао на Позоришном тргу, остварује намену градитеља – повезује војску с народом, поштујући и чувајући српску традицију, славећи уметност и дарујући је свима који кроче кроз његове двери.

рана или су капацитети који се приказују толико смањени да се могу подвести под незнатне. Отворивши своја врата сродним институцијама широм Србије и омогућивши им да представе своје програме у њеним просторима, Галерија Дома Војске нашла се на бранику уметности. Показало се да публика такав гест и те како уме да цени.

Сарадња са Народним музејом у Београду, на пример, започета 2015. године, наставила се до данас, а изложбе које су заједничким снагама приређене бележе само успехе. За изложбу слика Надежде Петровић, пре две године, забележено је рекордних 23.000 посетилаца. Затим је изложбу „Када су женскиње постале грађанке“, из 2016, Друштво историчара уметности Србије прогласило најбољом у сезони, а поставка „Скулптура у служби историје“, приказана у фебруару, једна је од најпосећенијих у првој половини године.

Но, не треба губити из вида да су изложбе „Поетика и судбина 20. века“ и „Читање линије“, настале из уметничке збирке Галерије, такође виделе хиљаде људи током гостовања у Завичајном музеју Јагодине, Народном музеју Смедеревске Паланке и Галерији „Чедомир Крстић“ у Пироту.

На дар

УМЕТНИЧКА ЗБИРКА

У Збирци Дома Војске налази се неколико значајних остварења насталих током прве половине 20. века, као што су слике Влаха Буковца, Љубе Ивановића, Саве Шумановића и Марина Тартаље. Ипак, окосницу њених вредности представљају дела српских и југословенских уметника настала после Другог светског рата па све до распада Југославије. Међу њима су најзначајнија дела Мила Милуновића, Јована Бијелића, Љубе Бабића, Косте Хакмана, Петра Лубарде, Зоре Петровић, Милана Коњовића, Крсте Хегедушића, Пеђе Милосављевића, Миће Поповића, Љубице Цуце Сокић, Сретена Стојановића и других великана ликовне уметности.

Посебно ваља истаћи гостовања на суорганизаторским пројектима. Издвајају се изложбе „Мале приче из Великог рата“, настала у сарадњи с Народним музејом Осечине (Одељење Народног музеја Ваљево) и Савезом потомака ратника Србије 1912–1920, коју је ове године премијерно видела публика у Гацку, Требињу, Билећи, Берковићу и Невесињу, „Знамења славе и части“ – одликовања војводе Петра Бојовића, реализована с Генералним секретаријатом председника Републике Србије и Народним музејом Чачак, која је у 2017. гостовала у домовима војске у Краљеву, Врању, Новом Саду и Панчеву. Такође треба поменути „Невиђени Лубарда“, приређена у сарадњи с Домом Јеврема Грујића, Кућом легата, Гале-

ријом Матице српске, Народним музејом Панчева и приватним колекцијама.

Баштинећи истинске уметничке вредности, Дом Војске Србије се ове године придружио и највећој националној музејској манифестацији „Музеји Србије, десет дана од 10 до 10“, која је другу годину заредом окупила 90 музеја и сродних институција у више од 40 градова Србије. Након тога организован је низ догађаја симболично названих „Кул-туре“, које су представљале шетњу кроз Ратнички дом и време од када је саграђен до данас, уз обиље информација о историјату, архитектури, намени и наслеђу које се у њему чува.

Стари ратници подигли су здање да у њему уточиште нађу бројна културна и борацка удружења. Генерације којима је остављено у аманет успеле су да се изборе да палата Ратничког дома због своје културно-историјске и архитектонско-урбанистичке вредности 1984. године званично буде проглашена спомеником културе. ■

Катарина СИМОНИЧИЋ

ИЗЛОЖБЕ

Од предмета из Збирке Дома Војске до сада су настале изложбе:

- „Поетика и судбина 20. века“,
- „Огледало времена“,
- „Читање линије“,
- „Исповести југословенске модерне“ и
- „Избор из Збирке Дома Војске Србије“.

ОСМИ CISM ТРЕНИНГ КАМП
НА КОПАОНИКУИСПУЊЕНА
ОЧЕКИВАЊА

Време им није било наклоњено, али све друго јесте. Јарко сунце и температура која се на стази ближила четрдесетом подеоку Целзијусове скале, ипак, нису обесхрабрили атлетичаре из оружаних снага Србије, Босне и Херцеговине, Македоније, Словеније, Црне Горе, Пољске и Румуније, који су на крају били задовољни и постигнутим резултатима и организацијом такмичења.

Током месец дана проведених на 51. спортом полигону Војне академије на Копаонику реализована су, заправо, два веома значајна надметања. Припадници Министарства одбране и Војске Србије најпре су, од 12. до 16. јула, учествовали на такмичењу у оријентирингу, на коме су, у конкуренцији 263 такмичара, од којих и 117 из иностранства – Бугарске, Финске, Македоније, Русије, Словеније, Украјине, Летоније, Швајцарске, Турске, Белгије, Израела, Француске и Норвешке – постигли запажене резултате. Поред тога, од 3. до 7. августа организован је и „7. CISM челенџ куп у планинском трчању”, на коме је, међу још шест учесница, репрезентација Србије освојила друго место у укупном пласману.

Квалитетне припреме

Према речима потпуковника Драгана Тодорова, председника Извршног одбора Тренинг кампа, програм реализованих активности и спортских такмичења у оријентирин-

гу и планинском трчању спроведен је током непосредних припрема за наступ чланова војних репрезентација Србије у војном пентатлону, атлетици, оријентирингу, фудзалу и џудоу на предстојећим војним такмичењима.

– Знатну подршку Министарству одбране и Војсци Србије у организацији и реализацији бројних активности, реализованих током једномесечних припрема наших спортиста на Копаонику, пружиле су општине Лепосавић, Рашка и Брус, Јавно предузеће „Скијалишта Србије”, Атлетски савез Срби-

Као део манифестације „8. CISM летњи тренинг камп Копаоник 2017” одржане од 9. јула до 7. августа, на српској планинској лепотици, успешно је организован и реализован и „7. CISM челенџ куп у планинском трчању”, на коме су, поред репрезентације Србије, учествовали спортисти још шест земаља

је, МК Ресорт и Национални парк Копаоник, на чему им искрено захваљујемо – рекао је потпуковник Тодоров, додајући да су све припремне активности и договори са сурорганизаторима обављени благовремено, чиме су испуњени сви потребни услови за успешну и квалитетну организацију Тренинг кампа и такмичења у оријентирингу и планинском трчању.

– То је, наравно, омогућило и постизање запажених резултата на такмичењима, посебно у веома захтевној планинској трци. Поред учешћа на етапном такмичењу „Копаоник опен – 2017” и трци за светску ранг-листу на средњој дистанци, реализовану 15. јула у четвртој етапи такмичења, где је најбољи резул-

тат, освајањем трећег места у укупном пласману у елитној категорији, постигао капетан Жељко Ђорић из РВ и ПВО, припадници Војске Србије веома успешно су наступили и на цивилном међународном такмичењу у планинском трчању „Копаник Trail Race“, одржаном 29. јула. У главној и најтежој трци на 15 километара, поручница Невена Јовановић из Батаљона војне полиције специ-

– Веома смо задовољни резултатима постигнутим на обе трке. Посебно ако говоримо о женској трци и поновљеном успеху десетара Наташе Ђулафић из Гарде, која је у изузетној конкуренцији други пут заредом освојила прво место. Друга је на циљ стигла војни службеник Ксенија

ЗНАЧАЈНИ РЕЗУЛТАТИ

И ове године међу дамама била је најбоља десетар Наташа Ђулафић из Гарде, која је тако поновила прошлогодишњи успех.

Поред тога, организатори трке диче се и обарањем рекорда стазе. Ове године је, наиме, за више од минут побољшан рекорд стазе у мушкој конкуренцији, постигнут још 2014. године, када је Марцел Лаза из оружаних снага Румуније до циља стигао за 32:30 минута. Његов земљак Каталин Атанасоаие стазу дугу 8,8 километара претрчао је за 31:09 минут.

јалне намене „Кобре“ освојила је прво место, док је у мушкој конкуренцији најбољи био Ђуро Борбељ, из Прве бригаде Копнене војске. У трци на седам километара мајор Милован Милић из Специјалне бригаде заузео је друго место.

Успех на планинској трци

Најзначајнија активност реализована током једномесечног кампа била је организација и реализација „7. CISM челенџ купа у планинском трчању“, на коме је, поред Србије, учествовало још шест репрезентација из Словеније, БиХ, Црне Горе, Македоније, Румуније и Пољске. На церемонији отварања те традиционалне спортске манифестације такмичарима се у име Министарства одбране и Војске Србије обратио потпуковник Александар Милорадовић, који је спортистима пожелео успех на такмичењу, а суорганизаторима захвалио на подршци. Том приликом присутне су поздравили и председник општине Брус Миљутин Јеличић, заменик председника општине Рашка Ђорђе Гошић и Вера Николић, промотер такмичења и некадашња светска рекордерка у дисциплини 800 мсетара.

Такмичење у планинском трчању реализовано је 5. августа. У женској трци на 6 километара наступило је 16 такмичарки, док је у мушкој, на 8,8 километара, издржљивост и брзину тестирало 46 атлетичара. Поред припадника оружаних снага на такмичењу су учествовали и спортисти из неколико српских атлетских клубова.

Бубњевић из Војне академије, док је трећа била Елена Мога из оружаних снага Румуније. Успешна је била и трећа чланица наше екипе десетар Мариана Чегар Лукић, која је на циљ стигла пета. То је допринело да наша женска репрезентација освоји прво место у екипном пласману. Кад је реч о мушкарцима, доминација румунске репрезентације ниједног тренутка није доведена у питање, па су се, после изузетно напорне трке на 8,8 километара, на победничком постољу нашли Каталин Атанаску, Ионут Бетеј и Мариус Буска, док је четврти био наш атлетичар разводник Ђуро Борбељ. Апсолутни успех Румуна у мушкој трци био је одлучујући и за освајање првог места у укупном пласману, док је Србија заузела друго место, испред репрезентације оружаних снага Пољске – навео је потпуковник Тодоров.

Значајно је споменути и то да су током Тренинг кампа одржана и два стручна предавања „Методe опоравка спортиста у тренажном процесу“ и „Исхрана спортиста“, која су изазвала велико интересовање такмичара.

Истичући да је српска планинска лепотица за време реализације традиционалног спортског кампа Министарства одбране и Војске Србије и ове године засијала пуним сјајем, шеф делегације Републике Србије при CISM бригадни генерал Сениша Радовић позвао је све спортисте да и следеће године учествују на том свестраном војном такмичењу. ■

Душан ГЛИШИЋ
Снимио Срђан ХАЈСТЕР

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ
Управа за традицију, стандард и ветеране

ОБАВЕШТЕЊЕ О МОГУЋНОСТИ ДОДЕЛЕ СТАНОВА
– пресек 15. 9. 2017. године –

Сагласно одредби члана 29. Правилника о решавању стамбених потреба запослених у Министарству одбране и Војсци Србије („Службени војни лист”, број 14/2014, 31/2015 и 9/2017, у даљем тексту Правилник), Управа за инфраструктуру Сектора за материјалне ресурсе, до 9. 8. 2017. године, доставила је Управи за традицију, стандард и ветеране, пријаве и преглед за расподелу 88 станова у закуп на неодређено време у гарнизонима, односно местима, наведеним у Прегледу пријављених станова за расподелу (Прилог).

У наведеном Прегледу станова за расподелу пријављено је за поделу и 18 станова у закуп које није могуће поделити у складу са одредбама Правилника, јер у моменту објављивања ове информације није било стамбених интересената у местима из наведеног Прегледа.

Право на доделу станова имају лица која остварују право на доделу стана у закуп, сагласно одредбама члана 2. Правилника.

У смислу члана 18. Правилника, лицу из члана 2. може се дати у закуп и стан мањи од стана који му припада по одредбама члана 17. овог правилника, ако се са тим писмено сагласи.

У смислу члана 19. Правилника, лицу из члана 2. став 2. и 3. даје се стан у закуп у било којем месту на територији Републике Србије, ако се са тим писмено сагласи.

Сходно наведеном, лица која желе прихватити доделу структурно мањег стана, морају дати писану изјаву, оверену у јединици – установи у којој су на служби, а пензионисана лица код јавног бележника или суда на територији општине где није именован јавни бележник, да се одричу доделе структурно припадајућег стана и прихватају доделу понуђеног односно структурно мањег стана, као коначно решење свог стамбеног питања. У датој изјави лица треба да се децидно изјасне само за једну структуру од понуђених станова. Уколико се изјасне за више станова различите структуре у обзир ће се узети само структура стана која је прва наведена.

Заинтересована лица треба да доставе оверене изјаве Управи за традицију, стандард и ветеране Сектора за људске ресурсе МО, Немањина 15, Београд, да се одричу доделе структурно припадајућег стана и прихватају доделу понуђеног односно структурно мањег стана, као коначног решења свог стамбеног питања, најкасније до 15. 9. 2017. године, који је одређен као дан пресека стања за доношење Одлуке о расподели станова.

По достављању изјава од заинтересованих лица, донеће се нова решења на основу којих ће се према укупном збиру бодова рангирати кандидати, а станове ће бити додељени лицима који за одређени гарнизон или место у коме конкуришу за стан буду рангирани на одговарајућем месту коначне ранг-листе у складу са Одлуком.

Напомињемо да су стамбени интересенти у обавези да доставе (уколико претходно нису доставили) доказе надлежног органа који се односе на њихов стамбени статус (право на поврат станова у отцепљеним републикама, признавање болести по налазу Више војнолекарске комисије и пребивалиште за носиоца права и чланове његовог породичног домаћинства на истој адреси, пореско задужење за стан-кућу за носиоца права и чланове његовог породичног домаћинства), јер ће се у супротном њихови захтеви за решавање стамбеног питања сматрати непотпуним и неће бити разматрани.

Предлогом Одлуке о расподели станова биће обухваћени сви расположиви станове, које до дана доношења Одлуке о расподели станова, пријави надлежна организациона јединица Министарства надлежна за инфраструктуру. Сходно Директиви о начину поступања по захтевима за доделу стана у закуп, вођења евиденције, сачињавања листа реда првенства, као и другим пословима у вези са решавањем потреба у Министарству одбране („Службени војни лист”, број 22/2014), Предлог и Нацрт Одлуке, Управа за традицију, стандард и ветеране доставиће на потпис најкасније до 20. 10. 2017. године.

ПРЕГЛЕД ПРИЈАВЉЕНИХ СТАНОВА ЗА РАСПОДЕЛУ

Р.бр.	МЕСТО / Гарнизон	СТРУКТУРА							СВЕГА	
		0,5	1,0	1,5	2,0	2,5	3,0	3,5		4,0
СТАНОВИ										
1.	АЛЕКСИНАЦ / Ниш		1							1
2.	БАЧКА ТОПОЛА / Бачка Топола					1				1
3.	БЕОГРАД / Београд	3	5	1	4	2	4	31		50
4.	БУЈАНОВАЦ / Врање				1					1
5.	ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ / Ваљево				1					1
6.	ЗРЕЊАНИН / Зрењанин				1					1
7.	КРУШЕВАЦ / Крушевац				8	1				9
8.	ЛЕСКОВАЦ / Лесковац						1			1
9.	НОВИ ПАЗАР / Рашка				1					1
10.	НОВИ САД / Нови Сад		1							1
11.	ПАНЧЕВО / Београд				1					1
12.	СМЕДЕРЕВСКА ПАЛАНКА / Крагујевац				1					1
13.	СУБОТИЦА / Бачка Топола	1								1
СВЕГА ЗАКУП - ИМА КАНДИДАТА НА РЛ		4	7	1	18	4	5	31		70
1.	АПАТИН / Сомбор				1					1
2.	ВЕЛИКА ПЛАНА / Крагујевац							2		2
3.	ВРШАЦ / Зрењанин							2		2
4.	ГОРЊИ МИЛАНОВАЦ / Ваљево	1								1
5.	ЗАЈЕЧАР / Зајечар	1								1
6.	КОВИН / Зрењанин			1						1
7.	КРУШЕВАЦ / Крушевац			2						2
8.	КУРШУМЛИЈА / Прокупље			1						1
9.	ЛОЗНИЦА / Шабац		1							1
10.	ПАРАЋИН / Зајечар	3								3
11.	СЕНТА / Бачка Топола				2					2
12.	СОМБОР / Сомбор		1							1
СВЕГА ЗАКУП - НЕМА КАНДИДАТА НА РЛ		5	2	4	3			4		18
СВЕГА СТАНОВА У ЗАКУП		9	9	5	21	4	5	35		88

Београд, 10. 08. 2017. године

**УНИВЕРЗИТЕТ ОДБРАНЕ У БЕОГРАДУ
ВОЈНА АКАДЕМИЈА**

расписује

ЈАВНИ КОНКУРС

за избор у звање наставника у образовно-научном пољу друштвено-хуманистичких наука

1. избор једног наставника за ужу научну област Физичко васпитање у звање ванредног професора,
2. избор два наставника за ужу научну област Економска теорија и политика у звање доцента,
3. поновни избор једног наставника за ужу научну област Финансије и рачуноводство у звање доцента.

ОПШТИ УСЛОВИ КОНКУРСА

1. да кандидат поседује научни степен доктора наука из области за коју се бира;
2. да кандидат није правоснажно осуђиван за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи;
3. да је кандидат професионално војно лице на редном броју 1 и 3 и професионално војно лице или војни службеник на редном броју 2.

ПОСЕБНИ УСЛОВИ КОНКУРСА

1. да испуњава услове за избор и поновни избор у звање доцента и ванредног професора из чланова 16 и 17 Правилника о стицању звања наставника на Универзитету одбране („Службени војни лист“ број 21/16);
2. кандидати за избор у звање доцента приступно предавање одржаће пред комисијом за приступна предавања 5. септембра 2017. године. Приступно предавање траје најдуже 20 минута. Тему бира кандидат, с тим да мора бити из уже научне области за коју конкурише за избор у звање доцента.

ДОКУМЕНТАЦИЈА КОЈА СЕ ПОДНОСИ УЗ ПРИЈАВУ НА КОНКУРС

Уз пријаву на конкурс кандидати прилажу:

1. документацију према Упутству за припрему конкурсне документације и израду извештаја за избор и поновни избор у звање наставника (Одлука Сената број 7/56 од 20. октобра 2016. године), које је објављено на интернет страници Универзитета (Војне академије);
2. попуњен одговарајући Образац Извештаја комисије о пријављеним кандидатима за избор и поновни избор у звање наставника (CD);
3. уверење надлежног органа МУП-а о непостојању правоснажне пресуде за кривично дело против полне слободе, фалсификовања јавне исправе коју издаје високошколска установа или примања мита у обављању послова у високошколској установи;
4. сагласност претпостављене команде за ангажовање у наставном процесу у оквиру студијских програма Војне академије.

Правилник о начину, поступку и ближим условима стицања звања наставника и Упутство за припрему конкурсне документације и израду извештаја комисије за избор у звање наставника налази се на интернет страници Војне академије.

НАЧИН КОНКУРСИСАЊА

Пријаве на конкурс за избор у звање наставника подносе се на адресу Војне академије: **Генерала Павла Јуришића Штурма 33, Београд, са знаком „конкурс за избор и поновни избор у звање наставника“.**

У пријави обавезно навести адресу и телефон, ужу научну област и звање за које се пријава подноси.

Непотпуне и неблаговремено поднете пријаве неће бити разматране.

Конкурсна документација се неће враћати кандидату.

Конкурс је отворен 30 дана, рачунајући од првог наредног дана од дана објављивања.

ВАЖНА НАПОМЕНА

Кандидати који буду изабрани у звања наставника неће бити постављани на формацијска места наставника у Војној академији, већ ће права и обавезе наставника остваривати са формацијског места на које су већ постављени, а у складу са чланом 73 став 4–6 Закона о високом образовању („Сл. гласник РС“, бр. 76/2005, 100/2007-аут. тум., 97/2008, 44/2010,93/2012, 89/2013, 99/2014, 45/2015-аут. тум. и 68/2015). ■

ИНФОРМАЦИЈА

Због повећаног обима посла и коришћења годишњих одмора инфо-линија Одељења за стамбене послове Управе за традицију, стандард и ветеране Сектора за људске ресурсе Министарства одбране (011/3201-222 и 066/8722-800) неће радити од 25. јула до 31. августа 2017. године. ■

**АУТОГУМЕ И ДЕЛОВИ
ЗА СВЕ ТИПОВЕ ВОЗИЛА**

БЕЗ ЖИРАНТА
УЧЕШЋА
ЧЕКОВА
КАМАТА

ПРОДАЈА НА РАТЕ ЗА
ПРИПАДНИКЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ
ПУТЕМ
АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ

КОТИК д.о.о
Панчево,
Жарка Зрењанина бр.14
Тел: 013/344-321
Моб:062/297-945
Факс: 013/345-930
E-mail: kotikdoo@gmail.com

НАПОМЕНА:

-ОБРАЗАЦ АДМИНИСТРАТИВНЕ ЗАБРАНЕ
ДОСТАВЉАМО:
ПОШТОМ / ЕЛЕКТРОНСКОМ ПОШТОМ
-МОГУЋА ОРГАНИЗОВАНА ИСПОРУКА ПО ДОГОВОРУ.

У нашем широком асортиману се налазе:
бицикли, качиге, резервни делови, пратећа опрема,
аутомобилске гуме, акумулатори, моторна уља,
аутоделови за сва возила свих реномираних произвођача,
програм „Villager“, косилице, тримери, моторне тестере,
електрични ручни алат, рачунари и рачунарска опрема,
бела техника и телевизори...

НОВО

БОРБЕНИ АВИОНИ ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Драган Цветковић, Ивана Цветковић
Броширано, ф.
17×24, 322 стр.
шифра: 111359
цена: 1.320,00

са попустом: 924,00

У књизи је описано 146 борбених авиона из Првог светског рата, а приказани су по земљама које су их производеле. Авиони су поређани по својим ознакама, абecedним редоследом. Побројани су и авиони који су ушли у серијску производњу и они који су направљени у одређеном броју комада. Могло се и очекивати да ће суперсиле тог времена имати највише авиона – Немачка је направила 67, Велика Британија 33, Француска 23, док је Аустроугарска направила осам авиона, САД и Италија по шест, а Русија, због познатих разлога, само три авиона.

ОДБРАНА

НОВО

КРАЉЕВСКО ВАЗДУХОПЛОВСТВО (1912–1945)

Бојан Димитријевић,
Милан Мицевски, Предраг Миладиновић
Броширано, ф. 21×27, 750 стр.
шифра: 111354
цена: 2.200,00
са попустом: 1.540,00

Књига бележи време значајних продора у процесу модернизације и технолошког напретка између два рата. Развој авијације управо је тада добио своје најдинамичније обресе, а дошао је у зенит у периоду новог светског сукоба крајем тридесетих година 20. века. Исти тренд био је присутан и у Краљевини Југославији. О том феномену, са новим историјским чињеницама и динамичним текстом, сведоче аутори који су се потрудили да истраживањем проблематизују читав друштвени контекст ваздухопловства у Краљевини Југославији.

ОДБРАНА

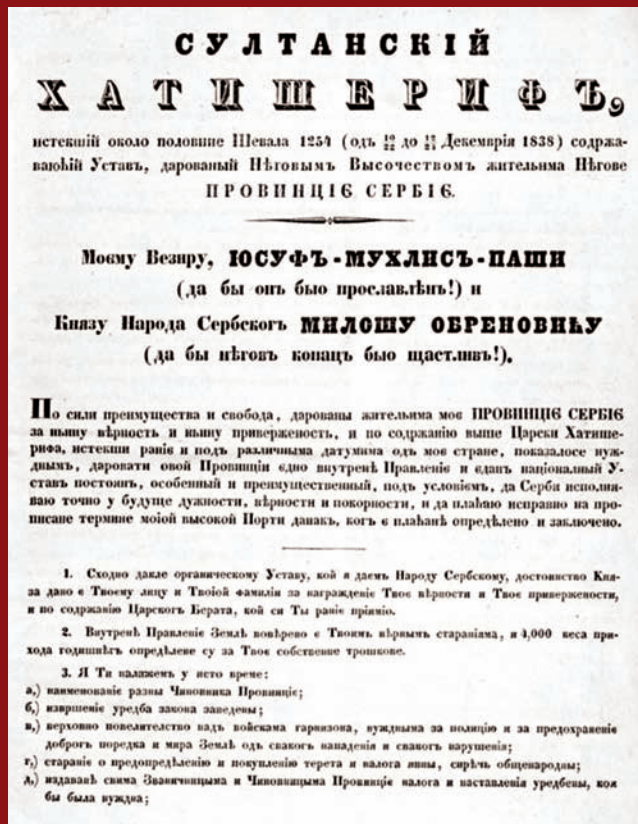
ВЕК И ПО ОД ПРЕДАЈЕ
УТВРЂЕНИХ ГРАДОВА СРБИЈИ

ОДБРАНА
Специјални прилог 175

ВЕЛИКА ПОБЕДА КНЕЗА МИХАИЛА

Пише др Мирјана ЗОРИЋ

Један од најважнијих периода у развоју српске националне идеје и државне мисли у 19. веку везује се за кнеза Михаила Обреновића и његову другу владавину, од 1860. до 1868. године. Ослањајући се на „Начертаније” Илије Гарашанина, кнез Михаило је градио националну политику која се темељила на ослобађању и уједињењу српског народа и његовом повезивању са осталим словенским народима на Балкану, у духу начела „Балкан балканским народима”. Спољна политика Кнежевине Србије за владе кнеза Михаила била је везана претежно за Источно питање и проблем распада Турског царства. За његово решавање нису били заинтересовани само Срби и остали народи Балкана, већ и велике силе. Оне су у томе имале одлучујућу реч. Зато су српски национални интереси зависили од планова и политичких комбинација европских сила, пре свега оних које су из сопствених интереса биле спремне да Србији пруже подршку.

Највећи успех на спољнополитичком плану кнез Михаило је остварио 1867. године, када је, уз посредовање великих сила, од султана издејствовао предају српских утврђених градова на Сави и Дунаву – Шапца, Београда, Смедерева и Кладова. Након исељавања турског становништва претходних година, овом приликом су и последњи турски гарнизони напустили Србију, што је водило ка њеној независности, формално потврђеној на Берлинском конгресу 1878. године. Кнежевина Србија је од европских сила том приликом добила међународно признање као самостална држава.

Србија као аутономна кнежевина

У време другог доласка на власт кнеза Михаила Обреновића, 1860. године, Србија је уживала статус валалне кнежевине, са високим степеном унутрашње аутономије (самоуправе), гарантоване турским хатишерифима (царским свечаним повељама) из 1830. и 1833. и Уставом из 1838. године. Аутономија је, у принципу, искључивала свако турско мешање у унутрашње ствари и управну организацију српског народа у кнежевини.

Према хатишерифу из 1830. године, унутрашња управа у Србији поверена је кнезу и Савету: кнез је имао законодавну, а са Саветом је делио извршну власт. Чланове Савета бирао је кнез, њихово чланство било је доживотно, под условом да не учине тежу кривицу против Порте или закона. Кнез је стекао право да држи одређени број војника ради чувања реда и мира у земљи, а Србима је гарантована слобода подизања школа, болница, црква и манастира, право на избор и, слобода трговања по територији читавог царства, као и право на независност судова. Предвиђено је да турско становништво може да станује само у градовима или да напусти земљу, а као обештећење за сва економска права која је поменути хатишерифом стекла и за турске поседе који су пренети на српску управу, Србија се обавезала на плаћање унапред („одсеком”) утврђеног годишњег данка. С друге стране, Порта се обавезала да ће Србији вратити границе од пре 1813. године, пошто их накнадно утврди мешовита турско-руски комисија. У исто време, 1830. издат је и берат којим је кнезу Милошу Обреновићу признато наследно кнежевско достојанство у његовој породици.

Хатишериф из 1830. прописао је да Турци који располажу добрима у Србији (земља, куће, баште, виногради, такозвани мулук и миљак) имају рок од годину дана да их по „правичној” цени продају Србима и напусте кнежевину. Осим гарнизона који су задржали посаде у шест утврђених градова – Београд, Шабац, Смедерево, Кладово, Ужице, Соко – осталу војску Турци су морали да повуку из Србије. Кнежевина је стекла право да у Цариграду држи сопственог представника –, који би пред Портом заступао интересе својих сународника.

Царски хатишериф је свечано прочитан (објављен) на Ташмајдану, у Београду, у присуству београдског паше, кнеза Милоша, турских великодостојника, чиновника српске управе, многих ерлија (Турака староседелаца), спахија, окупљеног становништва Београда и сељака из околине, као и народних представника из унутрашњости Србије. На згради Народног суда истакнут је новоисковани српски грб, а на београдској цркви су се први пут после 1813. године огласила звона. Одмах затим, Срби су преузели управу над београдском вароши и започели продају турских варошких имања. Народ је славио поновно рађање слободе, а кнез Милош је био на врхунцу славе и угледа.

Слутећи, с правом, да прокламована самоуправа неће бити безбедна од евентуалних покушаја турских власти да задрже одређене позиције у Србији, кнез Милош се радије посветио решавању могућих проблема у одно-

сима са Турцима, него уређењу унутрашњих политичких прилика у земљи. Наиме, исељавање Турака (муслиманског становништва) из Србије није текло једноставно и мирно, онако како је прописивао хатишериф из 1830. године.

Један број спахија, малобројних ерлија и муслиманске варошке сиротиње, „фукаре”, прелазило је у градове у којима су се налазили турски гарнизони, пре свега у Београд и Ужице, док је муслиманско становништво из десетак села у Сокоској нахији (уз Дрину) одбило да напусти своја имања, чак и кад је Порта почетком 1834. послала свог човека да се позабави тим питањем. Проблеми са исељавањем муслиманског становништва из Србије доводили су до по-

времених сукоба између српских власти и Порте све до 1867, па и до Берлинског конгреса 1878. године. У областима источне Србије исељавање муслимана трајало је све до 1882. године.

Хатишериф из 1830. прописао је да Турци који располажу добрима у Србији (земља, куће, баште, виногради, такозвани мулук и миљак) имају рок од годину дана да их по „правичној” цени продају Србима и напусте кнежевину

Укидање тимарско-спахијског система

Иако је од 1830. на терену радила мешовита руско-турска комисија, која је утврдила маркације и правце нове српско-турске границе, Порта је све до 1832/1833. одуговлачила са уступањем обећане територије, такозваних шест нахија, које су биле ослобођене још у време Првог српског устанка. Тамошње српско становништво подвргла је великој пореској и економској плачки, а наређивала је и потајна убиства народних представника који су се истицали у раду за ослобођење својих крајева и њихово припајање Србији из периода Београдског пашалука. Да би спречио узурпацију права гарантованих хатишерифом из 1830, кнез Милош је у јесен 1832. и пролеће 1833. организовао народне устанке у спорним моравским и тимочким нахијама (на југоистоку Србије), упутивши у ове области неколико хиљада бораца народне војске из Београдског пашалука. Тек после ових немира, нова српско-турска гранична комисија извршила је разграничење и предају спорних територија. Ослобађањем шест нахија и утврђивањем нове границе са Турском, кнез Милош је проширио Србију у складу са тековинама Првог устанка. Тек тада је могао да приступи потпуном укидању тимарско-спахијског система и онемогући Порту да и даље користи економске потенцијале Србије.

Ослобађањем шест нахија и утврђивањем нове границе са Турском, кнез Милош је проширио Србију у складу са тековинама Првог српског устанка. Тек тада је могао да приступи потпуном укидању тимарско-спахијског система и онемогући Порту да и даље користи економске потенцијале Србије.

Милош Обреновић с турбаном

Новим хатишерифом из 1833. формално је укинут феудализам у Србији и потврђено присаједињење шест отргнутих нахија. Укидање спахилука санкционисано је новчаним обештећењем у износу од 2 милиона и 300 хиљада гроша које је Србија имала да исплати Порти, као надокнаду за напуштена турска имања. Овим хатишерифом била је коначно призната и правно-политички обликована аутономија Кнежевине Србије и у том статусу она ће постојати све до Берлинског конгреса 1878. године. Поједина питања остала су камен спотицања у односима Срба и Турака и наредних година, на пример, накнадна Портина одлука да задржи муслиманско становништво у београдској вароши. Једно од најкрупнијих – присуство турских гарнизона у шест српских утврђених градова (Ужице, Соко, Београд, Шабац, Смедерево и Кладово), остаће нерешено све до 1862, односно 1867. године, представљајући сталну претњу српској аутономији у кнежевини.

Оријентални дух Београда

„Елдорадо најчуднијих супротности” – овако је аустријски путописац Феликс Каниц описао Београд уочи сукоба 1862, који су најавили коначан одлазак Турака из овог града. У њему је у то време живео и велики број Турака цивила који се својим одевањем, начином живота и понашањем нимало нису разликовали од њихових сународника широм Османског царства. О оријенталном духу Београда сведочили су и многи други путописци у 19. веку. За њих је Балкан, а нарочито српска престоница, представљао границу између Запада и Истока, хришћанства и ислама, модерног и застарелог...

Прелазак Дунава из Земуна у Београд сврстава се међу најчешће описиване слике очитих цивилизацијских разлика. Један од најупечатљивијих приказа дао је Александер Вилијем Кинглејк: „Уто из капије изађе група људских бића – бића бесмртне душе, можда и с нешто способности расуђивања, али за мене је било најважније што су имали праве, стварне, неоспорне турбане”. Мање мистерије, а више беде види се у путопису Ендруа Арчибалда Пејтона, Британца који је подстакао многе своје сународнике да у Београду потраже остатке Оријента: „Отрцани стари Турци продавали су воће; чамције, и муслимани и хришћани – први са турбанима, други са кратким федовима – чекали су муштерије...”.

„Сиромаштво међу Турцима у Београду постало је опште”, наводио је Вилхелм Рихтер, који је у њему боравио у време владавине Милоша Обреновића. „Људи који су раније имали не само знатну имовину, него и висок положај, прехрањују сада себе и своју велику породицу најоскудније, радећи као носачи терета или воде.” Можда најсликовитији приказ Турака у Београду оставио нам је Сигфрид Капер, који их је сретао како седе ћутке и „са чибуцима испред себе гледају кроз широке прозоре кроз

које се пружао поглед на шаролики метеж по Бит-базару и Дорћолу”. Они, наводи, умеју тако сатима и данима да седе не проговоривши ни реч: „Међу њима, нарочито међу старијима, има оних који су се повукли из својих послова, па одмах после доручка крећу у кафану, где код једног од прозора запоседну место на миндерлуку и мирно посматрају живот који се одвија на улици.

Београд с почетка 19. века

Тако проводе дане у пушењу и сањарењу. Само кад зачују позив са минарета, они се начас удаље да у једној од оближњих џамија обане молитву. Остало време се проводи у приправљању чибука, испијању кафа и пребирању бројаница. За све то време ништа се не говори. Ако би неко некоме упутио које питање, добио би само кратак одговор. Онда би опет завладала општа тишина, ни-

шта се не би чуло осим зтна од бројаница како падају једно на друго, како пуцкета дуван, ври кафа и зује муве...”

Просвећени апсолутиста

Михаилу је било 37 година када је по други пут дошао на српски престо. Шеснаестогодишње изгнанство

Турски војник с почетка 19. века

(1842–1858) из Србије искористио је да надомести празнине у општем и политичком образовању, па су му савременици, уз апсолутистичке амбиције које је испољаво током своје друге владавине, додали епитет просвећеног апсолутисте.

Наиме, Европу је у 18. веку захватио духовни покрет који се у литератури назива епохом просвећености (просветитељства), а који је негирао традиционалне ауторитете и теолошке догме. Као највише вредности, просветитељство је прокламовало слободу човека, грађанску једнакост, право човека на критичко мишљење... Један од његових духовних вођа био је француски филозоф Франсоа Волтер. Иако је Волтер критиковао владарску самовољу, феудални поредак и доминантан утицај цркве у духовном и друштвеном животу, многи владари апсолутисти у Европи тога времена, попут пруског краља Фридриха II, хаб-

збуршких владара Марије Терезије и Јосипа II, те руске царице Катарине II, ослањали су се на просветитељске идеје у спровођењу бројних реформи у својим монархијама, које су имале за циљ да се развласте племство и Црква, уведе, у већој или мањој мери, слобода вероисповести, изражавања, општа школска обавеза, право власништва, слободна трговина, промени правни систем, повећа пореско оптерећење широких народних слојева и сл. У том смислу, европски монарси су били „просвећени“, али су, на другој страни, одбијали реформе политичког система у смислу демократизације друштва и смањивања њихових владарских овлашћења. Сматрали су да управо њихов „апсолутизам“ омогућава неопходне реформе, односно, да једино владарев ауторитет може сломити конзервативне и „ирационалне“ отпоре модерним идејама.

Како је у свему каснила за Европом, Србију је овај покрет захватио средином 19. века, када су се за то стекли објективни услови, и то за време друге владавине Михаила Обреновића. Боравећи годинама ван Србије, кнез Михаило је пропутовао готово читаву Европу, упознао бројне државнике, политичаре и дипломате. Пре првог ступања на кнежевски престо (1839), у Истанбулу је био гост турског султана Абдула Мецида I, по много чему највећег реформатора Турске царевине, где је дочекан са великим државним почастима, добио високо звање мушира – маршала и одликован највећим турским државним Орденом Ифтихара.

Након што је 1842. окончана његова прва владавина у Србији, кнез Михаило се повукао из земље, на имање своје сестре Савке Николић, а о његовој судбини надале су одлучивале Аустрија и Турска. Као сваки збачени владар, маштао је о дану када ће се вратити у Србију, иако је својим политичким противницима у земљи поручивао да неће насилно освајати власт, јер „не жели да гази преко лешева својих сународника“. Убрзо потом одлази у Беч са својим оцем, кнезом Милошем. Путовао је по Европи учећи се западним вредностима и манирима, али и у потрази за животном сапутницом. У Бечу се 1853. оженио

мађарском грофицом Јулијом Хуњади. Одлично је говорио француски и немачки језик. Виђао се и дружио са најумнијим људима тога времена, Вуком Караџићем, Ђуром Даничићем и Бранком Радичевићем, а у материјалној помоћи и подршци коју је пружао српској интелектуалној елити, надмашио је и свог оца, у чијем се друштву, вољом Светоандрејске скупштине, и вратио у Србију 1858. године.

Исте године остарели Милош по други пут долази на српски престо, док је Михаило био одговоран за војне послове, у којима се показао као веома способан. Током борби за уједињење Италије, 1859. поверена му је миси-

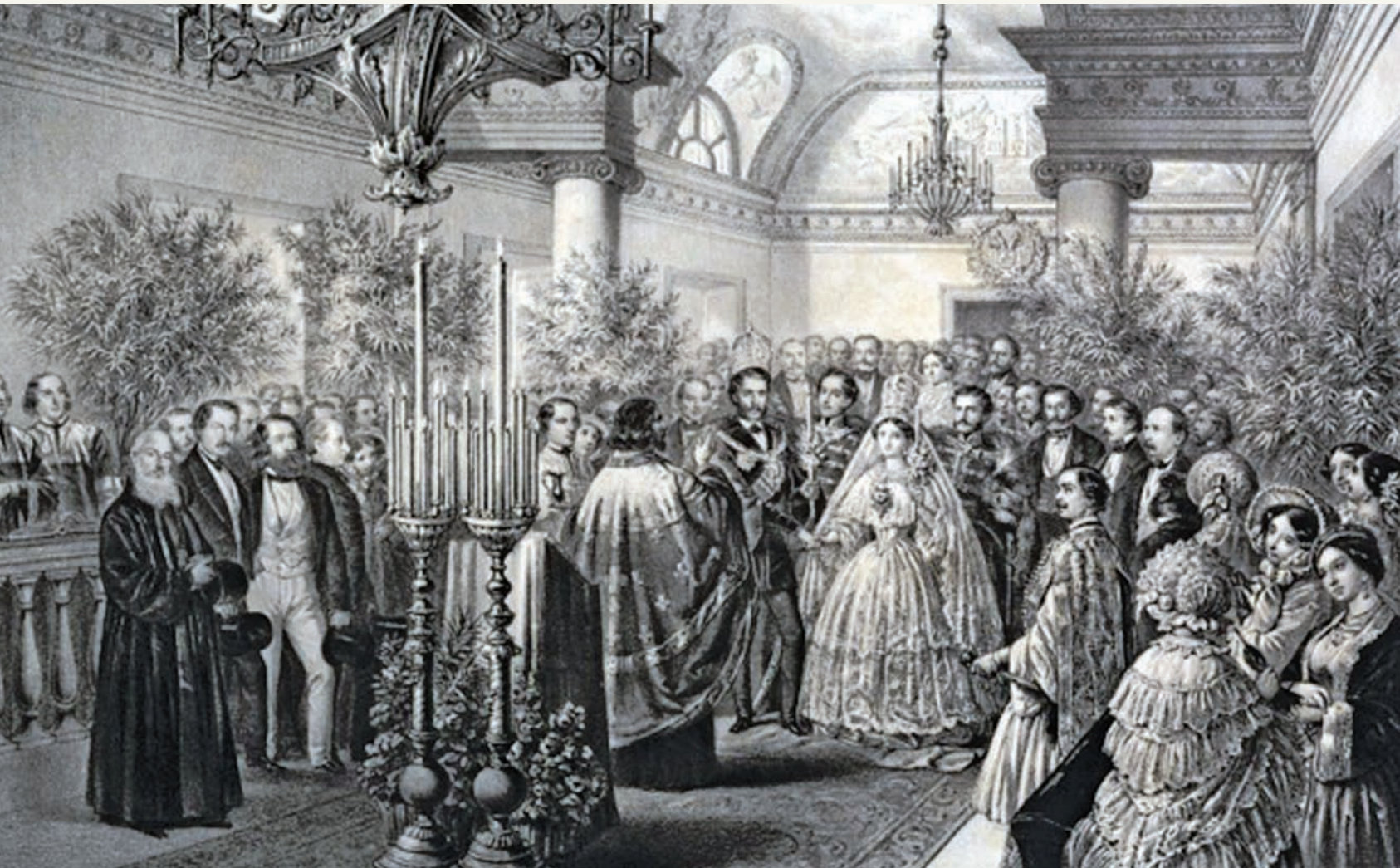
Михаило Обреновић

7

ја код европских сила. Тада је са кнегињом Јулијом посетио Беч, Париз, Лондон и Берлин. Са Наполеоном III Бонапартом срео се два пута. У Енглеској се сусрео и са великим Лајошем Кошутом. Упознајући се са проблемима велике европске политике, стицао је корисна искуства. „Кнез Михаило је”, писао је аустријски конзул Боровичка 1861. године, „један модеран салонски човек са свим манирима европског аутократе данашњег времена”.

Кнез Михаило Обреновић сматра се првим модерним владаром Србије, који је отворио пут ка модернизацији и напретку у свим областима друштвеног живота. Био је школован, прави Европејац, префињених манира и вештина, мужеван, леп, елегантан, сањар, сентименталан, романтичан, музикалан, ванредан играч, стрелац, јахач... Уопште, био је отмен човек, кавалер, џентлмен и „денди”, како су о њему писали савременици и биографи.

Био је потпуно другачији од оца, човека сировог и суровог карактера. Кажу да је нежност и склоност ка носталгији наследио од мајке, кнегиње Љубице, која је била врло осетљива и емотивна жена. Овакав човек у ондашњој Србији, али и окружењу, поред пријатеља морао је имати и непријатеље. Док је кнез Милош у очима српског народа био приступачан и непосредан, дотле је

Кнез Михаило Обреновић оженио се у 1853. мађарском грофицом Јулијом Хуњали

Михаило у српској патријархалној средини изгледао као какав отмени странац, а тако се и понашао. Био је гордо повучен, уздржљив и ћутљив. Није умео да „говори“ с народом; у ретким приликама када је то чинио, његов језик био је тешко разумљив српском сељаку. Несхватљиво је било и његово туђење од народних навика и обичаја.

Одмах по ступању на престо, наредио је да се одштампа књига дворског церемонијала, што је његовим поданицима било страно и непојмљиво. Иако је ова новина, као и многе друге, приписивана кнегињи Јулији, мађарској аристократкињи, Михаилово увођење строгог церемонијала имало је за циљ, између осталог, да заведе ред приликом пријема страних конзула и да им отежа уплитање у политички живот Србије. Они су раније лако долазили у додир са кнезом, а неки су заузимали и омаловажавајуће држање према српском поглавару. Нови церемонијал предвиђао је да конзули буду примани само по одобреној аудијенцији. Навикнути на раније опхођење, конзули су се жалили да нови церемонијал у разговору са српским кнезом уноси једну неугодну свечаност и негодовали због кнежеве одлуке да их држи на одстојању, умањујући на тај начин важност њиховог положаја и функције коју су обављали.

Погоршавање српско-турских односа

Одмах по доласку на власт 1860. године, као главни циљ своје политике кнез Михаило је поставио ослобођење и уједињење српског народа. Њему је све било подређено; јачање моћи владара (апсолутистичка владавина) и стварање народне војске припремали су земљу за рат с Турцима. У таквој ситуацији, врло брзо је уследило погоршавање српско-турских односа. Цариградска штампа почела је да оптужује кнеза за сукобе дуж границе Србије са Босном, а „Новине сербске“ износиле су податке о турским злочинима – убиствима и пљачкама на територији Србије.

У време поновног ступања кнеза Михаила на српски престо, завршавала се једна важна етапа италијанског уједињења (Гарибалдијев подвиг у јужној Италији и поход на Сицилију), која је показала да национална идеја може да победи и без редовне војске, великих савезника, дипломатије, па чак и против воље европских сила. Без сумње, овај пример снажно је деловао на многе националне делатнике међу балканским народима, па и на самог кне-

за Михаила. Било је познато, како су тврдили британски и аустријски конзул у Београду, да он с мржњом и презиrom гледа на Турску, коју је сматрао „једном аномалијом тог времена“, да се стиди што је султанов вазал и да само мисли на то како ће што пре постати независан.

Кримски рат (1853–1856) и ратови за италијанско уједињење, као и претходни конфликти на Балкану, показали су да Србија у својим националним плановима не може рачунати на значајну и јединствену помоћ великих сила. Искуство из прве половине и средине 19. века указивало је да су некакви „европски интереси“ увек постајали главна препрека ослобођењу и напретку хришћана у Турској. Поучен тим искуством, кнез Михаило је био убеђен да се до независности може доћи само заједничком ослободилачком (револуционарном) акцијом балканских народа, без ослонца на велике силе. Додуше, неке од њих су показивале жељу да подрже Србију, а српски кнез је знао да то расположење треба вешто искористити, не напуштајући, притом, самосталну политику и чврсто се држећи начела „Балкан балканским народима“.

Намеру да мења односе према Турској, кнез Михаило је испољио на самом почетку владавине. Као повод послужили су стари захтеви Србије и спорна питања која је кнез Милош покретао за време своје прве владавине. Најважније међу њима тицало се исељавања турског цивилног становништва из Србије и промене Устава. Дипломатска иницијатива коју је кнез Михаило крајем 1860. и почетком 1861. покренуо код великих сила, како би испитао њихово расположење према овим захтевима, окончала се њиховом начелном подршком у погледу исељења Турака, уз савет да Србија поново уђе у преговоре с Портом. Такође, саветовале су да се уставно питање не покреће. Од пролећа 1861. у Цариграду је неколико месеци боравио председник српске владе Илија Гарашанин, кнежева десна рука у вођењу спољне политике, али је изостао било какав договор са Портом око исељавања турског становништва из Србије.

У немогућности да, због спољнополитичких околности, суспендује Турски устав из 1838, кнез Михаило се

одлучио на доношење нових (уставних) закона који су га фактички укидали. На његову иницијативу, Преображењска скупштина је 18. августа 1861. у Крагујевцу усвојила законе о Народној скупштини, Савету, народној војсци, Закон о усвојењу престолонаследника и предлог о реформи пореског система. Законом о народној војсци Србија је, поред професионалне војске од око 5.000 војника, добила и потенцијалну војну силу од око 100–150.000 војника, која је могла да понесе терет ослободилачких ратова који су је очекивали. Закон је предвиђао општу војну обавезу: сви грађани старости од 20 до 50 година били су војни обвезници, с тим што нису служили војску у касарнама, већ су редовно, бар једном годишње, вежбали у местима у којима су живели. Законом о устројству централне државне управе донетом 1862. године, по коме су избор министара и контрола њиховог рада били готово искључиво под кнежевом контролом, кнез Михаило је учврстио личну власт, а његова десна рука био је Илија Гарашанин, његов лични и политички пријатељ, творац „Начертанија“, а унутрашњој политици, строги конзервативац и присталица апсолутистичког начина владања.

Кримски рат (1853–1856) и ратови за италијанско уједињење, као и претходни конфликти на Балкану, показали су да Србија у својим националним плановима не може рачунати на значајну и јединствену помоћ великих сила. Искуство из прве половине и средине 19. века указивало је да су некакви „европски интереси“ увек постајали главна препрека ослобођењу и напретку хришћана у Турској.

Инцидент на Чукур-чесми 1862. године

Уставни закони које је усвојила Преображењска скупштина августа 1861, нарочито онај о народној вој-

Турска посада у Горњем граду

сци, озбиљно су забринули Порту. Уз војне припреме Србије, у марту 1862. склопљен је и споразум с руском владом о зајму у износу од 300.000 дуката, ради набавке пушака. Турци су постајали све подозривији према српској влади, а дошло је и до погоршавања односа између турског и српског становништва у Србији. Присуство око 12.000 Турака у Србији деценијама је било извор међусобних сукоба и крвавих инцидената који су од почетка 1862. постали интензивнији и готово свакодневни. Избили су и први сукоби између турских војних посада и локалног српског становништва у градовима Соко и Ужице, у којима су се налазила турска војна утврђења. Српска влада је дуже време узалуд тражила од Порте образовање мешовите комисије за исељавање муслимана из земље. У том чекању прилике су се нагло погоршавале. Од средине маја 1862. повећао се и број сукоба у Београду.

У турском кварту српске престонице, ослоњеном на тврђаву, живело је око 3.000 муслимана. Махом су били трговци који су турску посаду у тврђави снабдевали намирницама. Потпадали су под турско правосуђе и полицију. У случају кривичних дела између Срба и Турака, морао се примењивати двоструки судски поступак, што је додатно компликовало односе.

Турци су у Београду имали и најјачу посаду. На другој страни, Срби су се у њему најсмелије држали, ослањајући се на сопствене оружане снаге, статус Београда као своје престонице и присуство страних представника који су имали задатак да контролишу спровођење ранијих споразума између Србије и Турске. Те 1862. у Београду су постојале две полиције – српска је била надлежна у српском, а турска у турском делу града. Граница међу њима протезала се од Дунава преко Видин-капије, шанцем до Стамбол-капије, па преко Варош-капије до Саве и Сава-капије. Пошто је српских кућа било и у турском делу града, у њему је било и седиште српске полиције, преко пута турске полиције. Српској полицији је помагала и жандармеријска чета од око 120 људи, а по потреби и војска под командом ђенерала Ранка Алимпића. Турској полицији подршку је пружао турски војни гарнизон низама (редовне војске) смештен у Калемегданској тврђави.

Један од разлога за незадовољство код Срба било је присуство турских стража и на старим варошким капијама. Постојала су четири таква пункта усред српског дела вароши, невезано за турску посаду у тврђави. Страже на тим местима нису биле неопходне за безбедност гарнизона у тврђави, а својим постојањем само су пркосиле

Догађај на Чукур-чесми

националном поносу Срба и врло често изазивале инциденте. Ни званични протести српске владе, као ни заузимање представника гарантних сила у Цариграду, нису приморали турску страну да пристане на помирљиво решење за критичну ситуацију у Београду. Порта је намерно одуговлачила са решавањем овог проблема, док не рашчисти са црногорско-херцеговачким устанком, који је био у току, и не заузме Цетиње.

До чарки између Срба и Турака обично је долазило на местима на којима су и једни и други боравили ради какве заједничке потребе. Разуларени турски аскери, уз прећутно одобравање својих заповедника, према српском становништву понашали су се грубо и често тражили повода за свађу. Крајње затегнута ситуација у Београду, као што се и очекивало, довела је почетком јуна 1862. до сукоба великих размера. Пошто у граду није било водовода, за снабдевање пијаћом водом служиле су јавне чесме, подигнуте у време када је Београд био под пуном турском управом. Налазиле су се углавном на потезу који је у новим условима делио варош на српски и турски део. Таква је била и Чукур-чесма, на углу данашње Добрачине и Господар Јевремове улице. Пошто у близини није било ниједне друге чесме, овде су по воду долазили турски војници и околно српско становништво.

Срби су се клонили задиркивања турских војника, па су по воду слали углавном децу, а никада жене и девојке. Ретко су се виђали и одрасли мушкарци, или су гледали да што пре промакну пред провокацијама обесних Османлија. Петнаестог јуна на чесми је био приличан број турских војника како би се расхладили од великих врућина. Млаз воде је био слаб, точило се споро, па је ред био дуг. У реду се налазио и дечак Сава Петковић, из села Лукова код Куршумлије, који је у Београд дошао да учи сарачки занат. Иако се околности не могу поуздано утврдити, у општој гужви на самој чесми, где је дошло до кошкања и свађе, дечак је страдао. Извесно је да га је један од турских војника ударио крчагом по глави и тешко повредио. Сава Петковић је недуго затим преминуо.

Чукур-чесма, споменик

До чарки између Срба и Турака обично је долазило на местима на којима су и једни и други боравили ради какве заједничке потребе. Разуларени турски аскери, уз прећутно одобравање својих заповедника, према српском становништву понашали су се грубо и често тражили повода за свађу. Крајње затегнута ситуација у Београду, као што се и очекивало, довела је почетком јуна 1862. до сукоба великих размера.

Сукоб на Чукур-чесми је ескалирао и довео до физичког обрачуна Срба и турских војника, у који се умешала и српска жандармерија. Градом се убрзо пронела вест да Турци убијају Србе на Чукур-чесми. Српски жандарми су ухапсили Савиног убицу, док су се турски војници, уз пуцњаву и подршку своје посаде са зидина Калемегдана, повукли у тврђаву. Неколико српских жандарма је убијено и рањено.

Жесток окршај се проширио по читавом граду и трајао је целу ноћ. Срби су на подстицај и у организацији артиљеријског капетана Ђоке Влајковића (потоњег задужбинара и добротвора, по коме носи име Влајковићева улица у Београду) из својих кућа понели кремењаче, пиштоље, ханџаре и јатагане и сукобили се са Турцима широм вароши. Главни сукоб одиграо се на Великој пијаци (на месту данашњег Студентског парка) и однео је неколико живота. Цео Београд се латио оружја, а џамије и кафане претворене су у војна упоришта. Читаве ноћи пушкарало се дуж шанца и око спољашњих капија тврђаве које су Турци били закључали. Заузели су бусију и у седишту своје полиције, а Срби у тада недовршеном Капетан Мишином здању. У борбама се нарочито истакао капетан Димитрије Караџић, син Вука Караџића. У току ноћи Срби су успели да заузму спољне капије града, Сава-капију, Варош-капију и Видин-капију, и сруше Стамбол-капију, која се нала-

зила на простору између данашњег Народног позоришта и Народног музеја.

У међувремену, Турци са Калемегданске тврђаве послали су једну чету низама да помогне полицији у турском делу вароши. Када су турски војници стављали бајонете на пушке и спремали се да употребе силу над српским живљем у турској вароши, на само поприште сукоба стигао је председник српске владе Илија Гарашанин. Због његових оштрих протеста командир турске чете је пристао, мада тешке воље, да војнике врати у тврђаву. Захтевао је српску жандармеријску пратњу ради безбедности. Када је жандармеријска патрола допратила Турке до тврђаве, на њу је отворена плотунска ватра турске посаде са Калемегдана. Тако се сукоб наставио, али су Срби ипак успели да врате турске војнике у тврђаву, спрече њихово веће активирање и покољ у Београду.

Истог дана, 16. јуна, уз помоћ британског конзула Лонгворта, Илија Гарашанин и заповедник турске посаде у Београду мухафиз Ашир-паша потписали су примирје. У то време кнез Михаило и већина министара нису се налазили у Београду. Иако је дуж линије раздвајања и даље повремено долазило до пушкарања, ситуација се смиривала и све је указивало да је најгоре прошло. Ашир-паша је пристао да повуче страже са капија и са зграде турске полиције, док је Гарашанин гарантовао њихово несметано повлачење у тврђаву и безбедност оних Турака који буду остали ван тврђаве. Без Гарашаниновог енергичног држања, Лонгвортове посредничке акције и подршке осталих конзула, сукоб је лако могао прерасти у српско-турски рат са несagleдивим последицама.

Турско бомбардовање Београда 1862. године

После потписаног примирја, изгледало је да је ситуација у граду под контролом. Срби су је искористили да 17. јуна сахране своје пострадале. Опело је служио митрополит београдски Михаило са бројним свештеницима. Присуствовао је и велики број Београђана и припадника војске, полиције и жандармерије. Погребна поворка кренула је од Саборне цркве у правцу данашњег Студентског трга, одакле је требало да продужи пут Ташмајдана.

Не много пре избијања инцидента на Чукур-чесми, у једном писму упућеном српском представнику у Цариграду Јовану Ристићу, председник владе Илија Гарашанин је поручио: „Српска влада не може сматрати Београд сигурним, све док су топови са турске тврђаве уперени на њега. И са другим тврђавама у сличном стању мир и сигурност Србије зависе од најмањег инцидента“. Мудри конзервативац Гарашанин био је у праву. Када је погребна

поворка стигла до места на којем се данас налази Коларчева задужбина, са Калемегдана су загрмели турски топови и осули смртоносну паљбу по Београду. Људи из поворке су се у страху разбежали, оставивши сандуке на сред улице. Бомбардовање је трајало од 9 часова ујутро до 4 часа поподне, а поновљено је и у ноћи између 17. и 18. јуна. Судаћи према различитим изворима, у Београду је тада погинуло између 20 и 50 грађана, а двадесетак њих је рањено. Порушено је или изгорело 20, а између 350 и 400 кућа је оштећено. Аустријски путописац Феликс Каниц, који је из Будимпеште дошао у Земун, био је

очевитац ових догађаја: „Истовремено са мном, у Земун је стигао, на возилима разних врста, велики број бегунаца из Београда – стараца, жена и деце. На другој страни Саве, пукотине у торњу Саборне цркве и зградишта која су се димила обележавали су пут турских граната. И најзабаченији кутак Земун био је препун избеглица“.

И поред осуде великих сила, бомбардовање није заустављено. Гарашанин је био принуђен да се

обрати Порти, којој је одлучним, али умереним тоном, поручио: „Ако Порта не жели да ствара компликације, треба одмах да прекине такве демонстрације; иначе, иако смо у миру с нашим сизереном, бићемо присиљени да заведемо мере на свим угроженим тачкама“. Кнез Михаило, који се у међувремену из унутрашњости вратио у Београд, од скупштине је добио неограничена овлашћења да заведе ванредно стање у граду. Мобилисано је 15.000 војника. За разлику од умереног Гарашанина, кнез је био спреман и на рат са Турцима. У свом говору поручио је народу: „Чујте Срби! Ашир-паша бомбардује ваш главни град и султан вас окривљује! Ми смо слободан народ, имамо Устав, наша права су зајамчена... Народе, браћо! Напред војници! Нека нам Бог помогне!“

Глас о бомбардовању Београда одјекнуо је читавом земљом. Са свих страна похитали су добровољци да одбране престоницу и њено становништво од турског насиља. Преко 20.000 људи слегло се по улицама града подижући барикаде, па су Турци ускоро били опкољени. Сви страни конзули у Београду, осим аустријског вицеконзула Васића, потписали су изјаву којом су окривили Ашир-пашу за кршење претходно постигнутог споразума и бомбардовање града. Увидевши да се бомбардовањем неће постићи нарочити успех, Турци су сменили Ашир-пашу и у Београд послали специјалног комесара Ахмеда Вефика да Турке из вароши евакуише у тврђаву. Да би се одржао прекид ватре, француски генерални конзул се настанио у тврђави, а енглески у шатору на Калемегдану, који је раздвајао сукобљене стране. Ради веће сигурности, поболи су своје националне заставе. Мир више није био нарушаван, а слика Београда након бомбардовања заувек се променила.

Калемегдан, Доњи град

Тешко је било поправити утисак који је турско насиље изазвало у српској и међународној јавности. Кнез Михаило је искористио ово бомбардовање да најодлучније захтева уклањање турских посада из српских градова, сматрајући их опасним по даљи мир у Србији, као и потпуно чишћење земље од Турака. Покренуо је интензивну дипломатску иницијативу у том правцу, док је у српској јавности, после догађаја на Чукур-чесми и бомбардовања Београда 1862, све више јачала идеја да Турци треба дефинитивно да напусте не само Београд, већ и читаву Србију.

Конференција у Канлици

Српска влада и кнез Михаило у почетку нису били јединствени око начина како да се разреши новонастала криза. Гарашанин је сматрао да Србија није спремна за рат и коначни обрачун са Турцима, да у том смислу нема неопходну подршку Француске и Русије, а да се енглеска и аустријска наклоност према Турцима није променила. У депеши са упутствима које је проследио Јовану Ристићу у Цариграду, Гарашанин је писао: „Српска влада се мора пожалити Порти и силама заштитницама, и захтевати мере којима ће се спречити да се ово понови... Ако се, господине, силе слажу да је бомбардовање Београда било најфлагрантнија злоупотреба силе, или занемаривање права народа, јасно је да је најпростија ствар да се онемогући понављање оваквих несрећа. Имамо моралну снагу да будемо стрпљиви и да умерено одговоримо на сва понављања насиља... Српска влада сматра да је

најбоље решење да се поврати поверење и осигура мир и ред, евакуација и рушење тврђава”.

Кнез Михаило се супротставио Гарашаниновој флексибилности, коју су подржали и председник Државног савета Јован Мариновић и француски пуковник Иполит Монден, будући министар војни у српској влади. У писму Ристићу кнез Михаило је био енергичан: „Мртви узао (чвор – прим. аутор), који између нас и Турака постоји, неће се одрешити докле се сабљом не пресече... Док је турских градова у Србији, нити јој може бити напретка, нити мени бити опстанка”.

Изгледало је да је рат неизбежан, па су велике силе, да би спречиле сукоб, хитно сазвале међународну конференцију, која је 22. јуна одржана у цариградском предграђу Канлици. Представници Србије нису били позвани да присуствују. Као заступнице њених интереса, Русија и Француска су захтевале хитно исељавање Турака из преосталих градова у Србији, док су Енглеска и Аустрија пружале подршку Турској, оптужујући Србију за сукоб и тражиле су *status quo*. Енглески конзул Булвер је у једном извештају записао: „У Гарашаниновом меморандуму нема ни речи жаљења или осуђивања због грозота о којима сам управо говорио. Борба је природно уследила после ових изазивања од стране становништва и усуђујем се да кажем, скоро и од стране српске владе, јер је Гарашанинов меморандум више допринео да се борба разбукта него да се избегне”.

Турци су вешто искористили наклоност Аустрије у Енглеске. Подједнако су оптуживали и Гарашанина и кне-

за Михаила за ратоборност, за мобилизацију наводно 80.000 војника и припремање напада на турске гарнизоне. Првобитна једнодушност великих сила у осуди турског бомбардовања Београда постепено је сплашњавала.

Због подељених ставова међу великим силама, конференција у Канлици завршила се компромисним решењем. Од Турске је захтевано да исели цивилно становништво и повуче гарнизоне из градова у унутрашњости Србије (Ужице и Соко), док су у осталим утврђеним градовима на Сави и Дунаву – Шапцу, Београду, Смедереву и Кладову турске посаде остале. Заузврат, српска влада је Турској имала да плати велику одштету (девет милиона гроша, по неким изворима) за напуштена турска имања у Србији.

Иако је спречила српско-турски рат, конференција није уклонила и узроке сукоба између Срба и Турака. Одлуке конференције налагале су Турцима да поруше утврђења у Соколу и Ужицу, гарантују да више неће бити бомбардовања градова и да се муслимански живаљ који је у Србији живео изван турских утврђења евакуише из земље. Одлукама су били разочарани чак и умерењаци око

Турци су вешто искористили наклоност Аустрије у Енглеске. Подјелнако су оптуживали и Гарашанина и кнеза Михаила за ратоборност, за мобилизацију наводно 80.000 војника и припремање напада на турске гарнизоне. Првобитна једнодушност великих сила у осуди турског бомбардовања Београда постепено је сплашњавала.

Гарашанина, а камоли ратоборнија струја окупљена око самог кнеза. Сматрало се да је то била само потврда претходних договора, односно хатишерифа из 1830. године. Француска и Русија убеђивале су Србију да се више од тога није могло добити. Уверавали су Гарашанина да без њиховог великог залагања Србија не би добила ни толико и да би одлуке конференције у потпуности биле у складу с енглеским предлогом, на штету Срба и у корист Порте. До краја 1863. Турци су се иселили из целе Србије, осим из Малог Зворника, Сакара на Дрини и четири утврђена града на Сави и Дунаву.

Кнез Михаило није био задовољан одлукама конференције, објашњавајући то речима: „Докле год су Турци у српским градовима, дотле нема Србији мира, нити мени опстанка у њој!“ Све док су турски топови представљали претњу српској престоници, није се могла повести било каква национална акција ширих размера. Кнез је говорио да ће радије погинути на рушевинама Београда. На крају су га Гарашанин и његове присталице наговорили да прихвати одлуке конференције. Кнез је потписао понуђени протокол, укинуо ванредно стање и распустио мобилисане добровољце.

Међутим, нетрпељивост између Срба и Турака постајала је све већа, а провокације с турске стране нису престајале. Примера ради, када је Омер-паша Латас, враћајући се из Херцеговине и Црне Горе 1863. године, свратио у београдску тврђаву, послао је одред војника и музику пред кнежев конак да допрате кнеза на Калемегдан. Када је то чуо, кнез је поносно одговорио: „Омер-паша зна да сам ја у Двору, и ако му се свиди нека дође, али мене нека не очекује!“

Омер-паша Латас

Порта попушта пред захтевима

Од бомбардовања Београда (1862), српски политичари су у свакој прилици уверавали гарантне силе да је присуство турских посада у тврђавама главни извор несугласица с Портом и да је њихов одлазак услов за успостављање добрих међусобних односа. Више од четири године то су слушали представници великих сила у Београду и Цариграду, као и њихови државници у време посета српских изасланика европским престоницама. Свима је, дакле, било јасно шта Србија сматра својом најпречом потребом, али је било познато и то да њен захтев није почивао на чврстој правној основи. Наиме, Париским уговором из 1856. године, којим се завршио Кримски рат, Турској је изричито признато право држања посада у српским градовима. Према томе, задовољење српског захтева мирним путем зависило је само од турске добре воље, или, неповољних околности за Порту, које би могле да уследе на међународном плану.

Када се чинило да се питање утврђених градова на северу Србије не може решити на други начин него ратом, промене у односу снага на европској политичкој сцени 1866/1867. године, све извеснији распад Турског царства под притиском незадовољних хришћанских народа и расуло државне управе у Цариграду, изненада су

Србија 1804–1833. године

понудили – дипломатско решење. До тада, у сукобу Срба са Портом, Русија и Француска биле су на српској, а Енглеска и Аустрија на турској страни. Како је 1866. била тешко поражена у рату са Пруском (код Садове), Аустрија извесно време није била у могућности да води активну спољну политику ширих размера. Успех Пруске после Садове ставио је и европску дипломатију пред ново искушење: како повратити поремећену равнотежу која је до тада владала међу великим силама?

Године 1866. и 1867. представљају период највеће активности Србије на спољнополитичком плану и стварању балканског савеза. Иако уговори о савезу са Црном Гором (1866), Грчком (1867) и Румунијом (1868), затим зближавање Србије с мађарским и хрватским политичарима (бискупом Штросмајером и вођством Хрватске народне странке), као и споразум између бугарских емиграната и српске владе нису дали конкретне резултате, повезивање Србије са балканским државама, родољубима и политичким странкама снажно је покренуло питање ослобођења балканских хришћана од Турака, прерастајући тако у европско питање са којим су, осим Турске, морале да рачунају и гарантне силе (Енглеска, Француска, Аустрија и Русија). Србија је, у том смислу, водила главну улогу на Балкану, али је та политика доживела значајан напредак

тек након смрти кнеза Михаила. Требало је да се стекну повољнији међународни и унутрашњи услови да би идеја балканског савеза кнеза Михаила доживела афирмацију и материјализовала се кроз Први балкански рат 1912–1913. године.

На другој страни, да не би ризиковала губитак свог дотадашњег утицаја на Балкану после пораза од Пруске, Аустрија је настојала да задовољи Србију као најјачу и најутицајнију балканску државу која је прва могла отпочети рат с Турском. У исто време, на Криту је 1866. избио устанак и Порта се уплашила могућих побуна међу осталим балканским народима. Пошто се Србија наметнула као главни политички и војни чинилац на Балкану, Порта је одлучила да најзад удовољи њеним захтевима за добијање тврђава на Сави и Дунаву.

Дипломатска увертира

У пролеће 1867. оживео је рад на добијању тврђава, будући да су и велике силе саветовале Порти да учини уступак Србији. Схвативши да је наступио повољан тренутак, кнез Михаило је 29. октобра 1866. преко Јована Ристића, ондашњег српског дипломате у Цариграду, упутио везиру Али-паши писмо са захтевом да се градови уступе Србији. Од тада, то питање се налазило у средишту интересовања српске и европске јавности. Чекајући на Портину одлуку о тврђавама, српска дипломатија се понашала као да ће одговор бити негативан, или бар скопчан с неприхватљивим условима.

Све до краја јануара 1867. у српским политичким круговима преовладало је веровање да ће захтев бити одбијен. Турци су, по обичају, одговлачили са одговором, а у Цариграду, том „врелу балканске политике“, мало се шта могло дознати о правим намерама Порте. Најзад, 28. јануара 1867. мухафиз (војни заповедник) Београда Али Риза-паша саопштио је кнезу Михаилу да је Порта донела одлуку о уступању градова Србији и да се чекају само царске ираде (укази), па да се изврши примопредаја градова. Турска влада је попустила пред притисцима великих сила и опасношћу од општег устанка незадовољних хришћанских народа.

Двадесетог фебруара Београдом се проширила вест да је у три сата после поноћи аустријски конзул лично отишао кнезу у конак, да би му јавио за писмо које је добио од министра Бајста, у којем му овај саопштава да је објављен царски указ о уступању градова. Конзул је тим поводом честитао и пољубио чак кнежевог ађутанта Косту Бучевића. Овај је пробудио кнеза и дао му писмо, а кнез Михаило се захвалио конзулу и не примивши га, што је учинио тек сутрадан. Поступком свог дипломате у Београду Аустрија је желела да преотме иницијативу од руске дипломатије и представи турски поступак као свој успех.

Чекајући на Портину одлуку о тврђавама, српска дипломатија се понашала као да ће одговор бити негативан, или бар скопчан с неприхватљивим условима. Неизвесност је трајала све до почетка марта 1867, када је напослетку стигао одговор из турске престонице.

Стари Београд, Скадарлија.
Vieux Belgrade

Стамбол капија

Српска влада је већ знала да је објављен царски указ, о чему ју је 16. фебруара телеграфски известио сам Ристић, само су били непознати услови под којима ће градови бити уступљени Србији. О томе се по београдској чаршији много говорило и нагађало. Аустријска штампа је писала да ће Порта повећати данак Србији, тражити да се укине народна војска и умањи стајаћа, само да би смањила њену аутономију и обавезала је да остане мирна и лојална Порти. Поводом тих гласина, капетан Милојко Лешјанин, који је у време турског бомбардовања Београда командовао једним посебним одељењем одбране београдске вароши, написао је: „Међутим, то се уопште говорило, а ја сам држао за тврдо, чувши то и од министра правде, а и познавајући добро кнежев карактер, да се неће од наше стране примити услови, који би дирали у наша права”.

Стање неизвесности трајало је све до 8. марта. Тог дана, ванредни број листа „Видовдан” објавио је како је одговор кнезу предат српском заступнику у Цариграду и да је писмо на путу ка Београду. Новине су јављале да се још не знају услови под којима ће градови бити предати, али да се верује да ће они бити задовољавајући. Ово саопштење саставио је Јован Мариновић, председник Државног савета, а „Видовдану” га је предало Министарство иностраних послова. Српски заступник у Цариграду Јован Ристић био је овлашћен да писмо отвори и прочита, телеграфом јави његов садржај, а потом га пошаље у Београд. Влада је, дакле, већ знала да су услови били повољни, само није желела да их износи у јавност без званичног акта.

Шеснаестог марта 1867. специјални курир донео је из Цариграда писмо великог везира Али-паше српском кнезу као одговор на његов захтев о градовима. Писмо је било написано веома ласкавим тоном и у њему су била понуђена три начина предаје градова која је Диван пред-

ложио султану: 1. да српски кнез буде командант гарнизона у градовима, а да гарнизони остану турски; 2. да гарнизони буду мешовити, полутурски, полусрпски и да кнез буде њихов командант; 3. да турски гарнизони напусте градове и да се градови повере кнезу.

У писму се указивало да је султан „из благовољенија и из свагдашње бриге о српском народу и његовом напретку” изабрао овај последњи, трећи начин, и тако поверио кнезу чување градова под једним јединим условом – да поред српске, на београдској тврђави остане и турска застава. Како је кнез Михаило изразио жељу да оде у Цариград и лично захвали султану, Порта је предложила да се султан и кнез договоре о појединостима предаје. Међутим, кнез је ово одбио, захтевајући да се детаљи утврде пре његовог одласка, тако да њему остане само

да се захвали султану и потом врати у земљу. Порта је прихватила и овај услов.

Средином марта, у „Новинама сербским” објављено је саопштење да је договор о градовима постигнут, а 26. марта и кнежева прокламација у којој је јављено да су градови уступљени Србији и да кнез „за тако знатну добит земљи сматра за своју дужност да благодарност српског народа изјави лично цару”.

Тријумф кнеза Михаила у Цариграду

Кнез Михаило је кренуо у Цариград 30. марта специјалним паробродом, праћен бројном свитом у којој су били и председник Државног савета Јован Мариновић, члан Савета Димитрије Црнобарац, министар војске Миливоје Блазнавац, кнежеви ађутанти, командант гарде, инспектор инжињерије потпуковник Јован Белимарковић, управник двора Анастас Јовановић, смедеревски прота Милутин Банић, као и чланови кнежеве гарде. О свом трошку, са посланством је отпутовао и познати београдски трговац Хаџи Тома, а по нарочитој заповести из Цариграда, и Али Риза-паша.

У Варни се кнез са својом свитом укрцао на царску јахту „Султанија”, на којој је у Цариград стигао 1. априла 1867. године. Јован Ристић је јављао из Цариграда да је кнез добро допутовао и да је, по нарочитој жељи султановој, одмах отишао султану на подворење, где му је приређен сјајан дочек. О овој свечаности Коста Христић је, на основу приче свог рођака Алексе Пашића, члана кнежеве свите, касније забележио: „Окружен свитом, поносито ставши пред Султана, Кнез га је поздравио краћим говором, изговореним јасним и крепким гласом. Достојанствено држање Кнежево, његова импозантна појава,

његов витешки став, мирне и озбиљне црте његовог господског лица, необичан израз његових крупних очију у којима се огледала његова патриотска и племенита душа – све је то учинило силан утисак на султана Абдул-Азиса. У дугачком црном капуту, са широким фесом на глави, онизак и трапав, бледа, подбула лица које је одавало разбудан харемски живот, Султан је својим подбулим, стакластим очима укочено, као омађијан, гледао у свог сјајног вазала. Сметен и збуњен, он је нервозно откопчавао и закопчавао дугмета на своме капуту и неспретно померао ногама. Он је једва умео да проговори неколико испре-

Рута којом је кнез Михаило путовао у Цариград

Српска делегација с кнезом Михаилом у Цариграду

киданих речи које је Али-паша, и сам збуњен, испоручио кнезу Михаилу. Улоге су изгледале обрнуте. То пре беше суверен који победнички ословљава свог вазала, него вазал који чини подворење своме суверену”.

Доиста, кнез Михаило је примљен у Цариграду као прави суверен. Амбасадори великих сила – енглески, француски, аустријски и руски, редом су позивали и пружали гостопримство кнезу и његовој свити. На ручку, којој је у част српског кнеза приредио руски амбасадор Игњатијев, кнез Михаило се срео и са Нубар-пашом, министром спољних послова Египта, који је, као и Србија, био вазална провинција Турског царства. Нубар-паша, који је такође дошао у Цариград у намери да тражи уступке за своју земљу, рекао је том приликом Јовану Ристићу: „Да очерупамо што више, кад је прилика згодна!”

На Благовести, 6. априла, кнез је у Цариградској патријаршији присуствовао служби на којој је, заједно са грчким свештеницима, чинодејствовао и смедеревски прота Банић. После службе, кнеза је у аудијенцију примио и цариградски патријарх. Следећи сусрет са султаном кнез је имао на дан свог одласка из Цариграда, 11. априла. После дужег разговора, султан му је уручио ферман (царску заповест) о уступању градова и одликовао га Орденом Османлије – првим орденом царства. Поклонио му је и пет расних арапских коња. Ордени нижег реда уручени су осталим члановима кнежеве свите.

Ово је била друга посета кнеза Михаила Цариграду. На прво подворење султану ишао је 1840. године, када је први пут дошао на кнежевски престо. Разлика између ове две посете била је велика. Обасипан почастима и поклонима, кнез се сећао своје раније посете Цариграду: „Онда сам”, причао је Јовану Мариновићу, „имао за обиталиште нашу малу кућу у Цебалији, а сад царску палату у вароши и другу царску палату на Босфору. Онда сам неколико недеља чекао док се султан удостојио примити ме, а сад сам на царској јахти одмах од султана примљен био, па тек после у одређени ми квартир одсео; онда је требало по неколико дана чекати док ме који од великаша прими, а сад ми сви великаши сутрадан по мом доласку редом на подворење дођоше и сви се утркују који ће ми већу услужност указати”. Било је очигледно да су углед и значај Кнежевине Србије знатно порасли у периоду од 27 година, колико је протекло између две кнежеве посете Цариграду.

После неколико дана боравка у Цариграду, кнез је кренуо за Београд. Успут, на позив румунског кнеза Карола, свратио је у Букурешт, где је дочекан са одушевљењем. Како је Србија у то време важала за стожер балканског јединства, младом румунском кнезу била је велика част да угости српског владоца.

Тријумфалне капије у Београду

За то време, у Београду су вршене припреме за дочек кнеза Михаила. Посланство београдске вароши, у којем је било преко педесет људи, са председником општине Живком Карабиберовићем на челу, кренуло је у Радујевац, на српску границу у сусрет кнезу. У Радујевац су отишла и посланства Пожаревца и Смедерева, а до Смедерева је стигло и једно посланство из Шапца, као и чланови певачких друштава из Панчева и Земунa.

Шеснаестог априла, у пет сати поподне, топовском паљбом поздрављено је упловљавање кнежевог пароброда у савско пристаниште. Народ из Београда, целе кнежевине и других крајева насељених Србима закрчио је савску обалу, Калемегдан и околне улице, одушевљено поздрављајући кнеза. Турска војска је дочекала владара Србије на градским бедемима, а српска на савској обали.

Следећи сусрет са султаном кнез је имао на дан свог одласка из Цариграда, 11. априла. После дужег разговора, султан му је уручио ферман (царску заповест) о уступању градова и одликовао га Орденом Османлије – првим орденом царства. Поклонио му је и пет расних арапских коња. Ордени нижег реда уручени су осталим члановима кнежеве свите.

Кнез је стајао испред, на крову лађе, иза њега Али Риза-паша, а са стране српски великодостојници који су га пратили на путу. Према распореду за дочек, на шлепу уз који ће пристати кнежева лађа стајали су министри, иза њих судије Апелационог и Касационог суда, затим остали чиновници и народ. Београдска општина подигла је четири тријумфалне капије: једну код паробродске станице, другу на некадашњој Варош-капији, трећу на развалинама Стамбол-капије и четврту испред Двора. Осим ових, и занатлије и трговци подигли су три

капије: у главној чаршији, у Савској улици и на Малој пијаци. Дуж читавог пута којим је кнез требало да прође, постављени су дрвени стубови са српским заставама и од зеленила и цвећа направљених сводова.

Чим је ступио на обалу кнез се, праћен свитом и окупљеним народом, упутио у цркву. Митрополит и свештенство су отпевали благодареније, а затим је митрополит изговорио кратку беседу у којој је, између осталог, нагласио: „Помоли се господару овог светоме знамењу христијанске славе (тј. крсту) које те чуваше и онде где је помрачена светлост његова, па се заједно с нама и народом својим моли Господу Богу да се сјајније заблиста слава Крста и Софије – премудрости Божије, која зачуђава свет правдом и истином. (...) Чуј глас српског народа, који се ето сложено моли, да те и унапредак испуњава дух мудрости и душевне крепости, да буду свагда с тобом блажене душе светих Немањића, те да подигнеш погажену и у тешком сужњу децу Душанову, која већ толико векова чекају да их огреје сунце човечије среће и слободе”.

Кнез је настојао да се примопредаја градова изврши што пре. Желео је да се већ на Цвети, 21. априла, српска застава завијори на београдским бедемима. Зато је предаја Београдске тврђаве одређена за 19. април. На Калемегдану, десно од данашњег главног уласка у парк,

подигнута је свечана трибина. У десет сати пре подне, пристигао је турски батаљон са музиком и заузео место десно од трибине. Истовремено, са Стамбол-капије интониран је марш „Дрино, водо ладна“, а српски батаљон, такође са музиком, постројио се на левој страни трибине. Кнежева поворка долазила је из правца Стамбол-капије, где се данас налази Споменик кнезу Михаилу. На њеном челу корачало је двадесет гардиста, на пет-шест корака од њих ишао је кнез, обучен у црвену униформу, са шеширом и зеленом перјаницом, окићен орденима, јашући на белом коњу доведеном из Цариграда, за кога се причало да га је сам цар јахао. Кнеза су пратили министар војни, ађутанти и остали гардисти. Највиши званичници српске владе прошли су кроз шпалир српске војске. На трибини, кнеза су дочекали представници Министарског и Државног савета, министри, саветници, паша београдски и страни конзули. Калемегдан и улице куда је кнез пролазио биле су препуне народа.

Предаја Београдске тврђаве

Чим је кнез Михаило ступио на трибину, почео је свечани чин предаје градова. Царски ферман о уступању градова прочитан је прво на турском, а потом на српском језику. Читање фермана поздрављено је паљбом из двадесет и једног топа,

*Предаја кључева
Београда*

Митрополит и свештенство су отпевали благодареније, а затим је митрополит изговорио кратку беседу у којој је, између осталог, нагласио: „Помоли се господару овоме светоме знамењу христијанске славе (тј. крсту) које те чуваше и онде где је помрачена светлост његова, па се заједно с нама и народом својим моли Господу Богу да се сјајније заблиста слава Крста и Софије – премудрости Божије, која зачуђава свет правдом и истином. (...) Чуј глас српскога народа, који се ето сложено моли, да те и унапредак испуњава дух мудрости и душевне крепости, да буду свагда с тобом блажене душе светих Немањића, те да подигнеш погажену и у тешком сужњу лецу Душанову, која већ толико векова чекају да их огреје сунце човечије среће и слободе”.

који су били постављени на Београдској тврђави. Њихове разарајуће звуке Београђани су памтили по рушењу и убијању (1862), али је овог 19. априла топовска паљба са калемегданских зидина била музика за њихове уши. По-

том је паша приступио кнезу и, честитајући му, на свиленом јастучету предао кључеве града. Поред турских застава, са зидина тврђаве завијориле су се и српске заставе, а окупљени народ весело је повикао: „Слободни смо!” Један одред српске војске, под командом капетана Светозара Гарашанина (сина Илије Гарашанина), умарширао је у Београдску тврђаву и заповео бедеме, где је заменио турске војнике. Када је први српски војник ступио на градске бедеме, прекрстио се и скинуо капу, а народ је одушевљено почео да кличе и међусобно се грли и љуби. Старији људи, срећни што су доживели овај тренутак, плакали су од радости, а мајке су подизале децу да виде српску заставу и српске војнике на Калемегдану.

Бранислав Нушић, који се родио и живео у кући преко пута Саборне цркве (где је данас Народна банка Србије), о овом догађају касније је забележио: „Сам чин предаје обављен је у 10 часова пре подне, али је већ пре тога силан свет изашао на улице, напунио прозоре, а и православне гробове. На бедемима градским исплела се маса була из турских харема да посматра за њих ову тужну свечаност. Тачно у 10 часова и 15 минута појави се кнежева гарда и он лично праћен представни-

цима министарстава, целом владом и осталим великодостојницима. У исто време појавио се и паша из града праћен Генералитетом. Чим је кнез стигао и попео се на трибину, заузеше сви своја места. Око трибине притисла је простор маса грађанства. Чим је све било у реду, паша извади из свилене кесе царски ферман, пољуби га и наслони на чело, па га предаде једном вишем чиновнику који га наглас прочита. А затим то исто у српском преводу прочита Димитрије Јоксић, кнежев секретар. Затим су музике свирале, прво турска, па онда српска свој поздрав. Док су топови пуцали, паша приђе кнезу и предаде му на јастучићу од зелене свиле градске кључеве, које он прими очевидно потрешен и предаде министру војном. Затим је кнез сишао са трибине и поздравио батаљон турске војске, уз жеље да верно служи свом цару". Након тога, уследило је оно што Нушић назива најсвечанијим тренутком: свечани улазак у већ примљени град. „Кнез Михаило попео се на белог коња, и заједно са пашом и њиховим пратњама ушао у град. Застао је пред пашиним конаком где је било припремљено послужење. За народ славље је тек почињало. Паша нареди да турска музика свира на Калемегдану, а Срби су уз њу заиграли коло. Увече је цео град био осветљен кандилима и бурадима од катрана. Београдско, панчевачко и земунско певачко друштво су са 150 буктиња кренули у бакљаду и пред двором певали и клицали кнезу".

Цвети су те године прослављене свечаније него икада пре. Људи су ишли на поклоњење кнезу са осећањем истинске благодарности, а не само из учтивости, као што је чињено претходних година. Окупљеног народа било је више него икада, јер, осим Срба из Београда и кнежевине, било је, по први пут, и Срба из Аустрије који су желели да се поклоне кнезу. Један старац се шест пута враћао и излазио пред кнеза, а кад су га упитали зашто то ради, одговорио је: „Не могу да га се нагледам!" Те године је и паша честицао кнезу празник Цвети. Док је војска дефиловала поред конака, паша је стајао на балкону поред кнеза и министра војног Блазнавца, чиме је и он симболично уче-

Након тога, уследило је оно што Нушић назива најсвечанијим тренутком: свечани улазак у већ примљени град. „Кнез Михаило попео се на белог коња, и заједно са пашом и њиховим пратњама ушао у град. Застао је пред пашиним конаком где је било припремљено послужење. За народ славље је тек почињало. Паша нареди да турска музика свира на Калемегдану, а Срби су уз њу заиграли коло. Увече је цео град био осветљен кандилима и бурадима од катрана. Београдско, панчевачко и земунско певачко друштво су са 150 буктиња кренули у бакљаду и пред двором певали и клицали кнезу."

ствовао у прослави дана када су Срби почели борбу против Турака.

Пред вече 19. априла, кнез је у пратњи ађутанта дошао на Калемегдан и, прошавши кроз капију, ушао у град. Ускоро се појавио на градским бедемима, а за њим су дошли и Али Риза-паша и чланови кнежеве породице – сестра Перка, сестрић Милош Бајић и други. Турски оркестар је свирао, док су Срби око њега играли коло. Окупљени народ се дивио и чудило овом призору, „гледајући како турска паша обилази око српског кнеза на беду, и како турска банда свира српско коло, а Срби око њега играју, док се пред пашиним конаком вије српска застава". Чинило се да је то права пропаст за Турке и да, како се причало, они сами себи певају „вјечнаја памјат". Један од окупљених овај приказ је прокоментарисао речима: „Да сам Турчин, скочио бих са оног бедема доле у шанац, само да не гледам ову пропаст!" Исте вечери, по предаји Београда, кнез је приредио велики бал у згради Градске општине, а његова рођака Анка Обреновић окитила је све даме посебним камелијама, нарученим из Беча. Они који нису били позвани на бал славили су на градским улицама, играјући коло уз српску и турску музику.

Џефердарова цамија

Кнез се захваљује народу

Увече 19. априла кнезу је приређена и бакљада каква у Београду до тада није виђена. Београдско певачко друштво је дошло пред кнежев конак и отпевало неколико песама. Кнез се потом са балкона обратио народу: „Хвала вам браћо! Сваки човек у свом животу има дана радосних и тужних; има дана срећних и милих, које не заборавља док год живи. У успомени на те дане, наводи снаге за борбу живота (...) ко би му одузео успомену на те дане, тај би му одузео његов живот. Ја, као човек и као владаоц, данас, кад сам се међу вас повратио, изабрао сам овај дан као најмилији, ког успомена даваће живот будућем мом животу. Љубав мог народа према мени, осећам је овде (тад је спустио руку на прса) у мом срцу. Оно ми даје уверења, да је мој народ безусловно пошао тамо, куд би га год ја повео. А ја би га повео, и повешћу га: општем напретку, слави његовој, и мојој. У смрт, у живот, ја ћу с мојим народом – срећан, весео, а мој народ са мном ће! Ја се не варам у томе! Вера моја у то, овде је (опет је спустио руку на прса). Народ је мој љубав моја, радост моја, снага моја!

Живео народ! Живео народ! Народ у коме сам ја пони-
као, у коме ја живим!”

Турска војска напушта Београд

Први батаљони турске војске напустили су Београд још за време кнежевог боравка у Цариграду. На српском пароброду „Делиград” отпловили су према Видину. Чека-

*Поглед са унутрашње Стамбол капије 1867,
приликом одласка Турака из Србије*

ло се да и преостале турске јединице, након предаје града, напусте српску престоницу. Према споразуму, Турци су имали месец дана на располагању да се постепено иселе из града. Одлазак последњих јединица (6. маја 1867) преко Дунава свечано је обележен присуством српских званичника и опроштајним маршевима, међу којима и „Вечерњим низамским растанком”. Чим су лађе одмакле од обале, припуцали су српски топови са Калемегдана, у знак опроштаја.

Тако је Порта без борбе напустила своју најсевернију тврђаву, која је, упркос лошим финансијама, за команданте и гарнизон од 4.000 људи издвајала три милиона франака, а положај београдског гувернера био је, како пише аустријски путописац Феликс Каниц, један од најпривлачнијих у целом царству.

„Тако, дакле, свршисмо коначно растанак наш с Турцима на данашњем памети достојном дану, на ком у целој Србији више ниједног Турчина нема”, писале су тадашње новине, а Нушић наводи да су спевани и стихови који су славили велики догађај за Србију:

„Нека из свег грла
Пева сада Србија
Јер са турског ждрала
Топ на њу не зија!

У лето 1867. и султан се коначно опростио са Београдом. Абдул Азис се враћао из посете Француској (Наполеону III), а у повратку је ишао Дунавом, како би још једном видео његову тврђаву. Према Нушићевим описима, када су пролазили поред Калемегдана, лагано су пловили. Султан је стајао на крову лађе, а са градских бедема Абдул Азиса је поздрављала српска војска.

Честитке кнеза Николе

Успех српске политике имао је великог одјека у Црној Гори. Добијање градова српском кнезу честитао је и кнез Никола: „Његовој Светлости Књазу Михаилу Обреновићу, примите са целим народом србским искрена и срдачна честитања од мене и моих Црногораца за крунисани успех. Овај је најсветлији дан у историји препорођаја нашега народа, и ја се са мојом Црном Гором придружујем из срца данашњем општем весељу србства”

Наредних дана, турска војска је напустила Београд; уместо турских, Калемегдан су од тада чували српски војници. Турска војска се повукла и из осталих градова, а на њено место дошла је српска: 22. априла, једна чета са капетаном Лазаром Цукићем на челу, заузела је Шабац; 24. априла, чета предвођена мајором Љубомиром Узун-Мирковићем ушла је у Смедерево; 26. априла у Кладово је умарширала чета са капетаном Милутином Јовановићем на челу. И последње турске трупе напустиле су Београд 6. маја 1867. године. Град је био коначно слободан.

Жал за „нашим” пашом

Последњи Турчин који је напустио Србију био је Али Риза-паша, као последњи војни заповедник Београда. Са својим харемом и чиновницима паша је 6. маја, са прео-

Кнез Никола

сталим турским јединицама, кренуо ка Земуну. О том догађају својевремено је писао и кнежев секретар Милан Ђ. Милићевић: „На кнежевим каруцама, извезе се из Гра-

Српски пароброд „Делиград”

Али Риза-паша

да на Саву, те се укрца у пароброд, Риза-паша са својим харемом, и с целим штабом. Српска војска пуцњавом из топова, сви министри, и многи Београђани испратише те Турке до Саве. А мало пре пашина поласка, лађа Делиград одвезе низ Дунаво последње низаме од турског градског гарнизона”.

Пред сам одлазак, паша је свратио у кућу свог пријатеља, познатог београдског трговца Хаџи Томе, на кафу и ракију. У Хаџи Томиној кући тада су се затекли и Илија Гарашанин, Миливоје Блазнавац, Живко Карабибировић и многи други виђенији Срби. Иако су се Срби радовали одласку последњег турског паше из Београда, било им је жао одласка Али Ризе, у коме су видели више пријатеља него турског заповедника. Лешјанин је забележио да је паша био „врло љубазан и приступан, као што сви казиваше, који су с њим у додир долазили и о коме су се и од грађанства чули уобште најбољи гласови”. Али Риза се трудио да у свим приликама покаже своја пријатељска осећања према Србима; често је одлазио у позориште и на балове, а није се устезао ни да се, како се прича, ухвати у српско коло. „Тако се говори, да се не памти, да је који турски паша у Србији толико љубави код Срба стек’о, колико овај. И да бог да он био за вавек последњи који је имао какву власт на србској земљи”, додао је Лешјанин у својим белешкама.

Тако је одласком Али Риза-паше из Србије отишао и последњи представник турске власти. Многима је тада изгледало чудно што је предаја градова извршена без крви, а посебно је изазивао чуђење однос пун поверења који је владао између кнеза Михаила и Али Риза-паше. Говорећи о паши, кнез је увек говорио „наш паша”, а паша за кнеза – „наш кнез”. Све је то утицало да се, бар на тренутак, изгуби онај осећај мржње коју су Срби вековима испољавали према Турцима. Ово осећање је сада уступило

Многима је тада изгледало чудно што је предаја градова извршена без крви, а посебно је изазивао чуђење однос пун поверења који је владао између кнеза Михаила и Али Риза-паше. Говорећи о паши, кнез је увек говорио „наш паша”, а паша за кнеза – „наш кнез”.

место политичкој рачуници и многим се чинило извесним да ускоро Србија и Турска заједно стану у одбрану Босне, у случају да Аустрија покуша да је освоји. Срби су у то време сматрали да треба чувати целину Турске царевине све докле док се не створе услови да се Турци протерају из свих крајева насељених Србима. Главног непријатеља нису више видели у Турској него у Аустрији.

На другој страни, кад није могла да га спречи, Аустрија је покушала да омете српско-турски споразум о градовима. Два аустријска официра су покушала да побуне турске војнике у Београду говорећи им како је срамно да предају градове без боја. Када је то чуо, Али Риза-паша им

је наредио да сместа напусте Београд. „Сирота Аустрија”, записао је Лешјанин. „Кад не може ништа отворено, а она иде па тако ситничарски буши; али Срби знаду, да је њен конзул наговарао 1862. да се бомбардује Београд, и да је њен конзул опет, који у три сата по поноћи трчи књазу у конак и буди га из кревета, да му каже новост да се добијају градови, и љуби се са ађутантом; и да су ово опет њени официри.”

Убиство кнеза Михаила

Године 1867. и последњи „царски Турци” отишли су из Србије, остављајући за собом турски барјак на Калемегдану, као једини симбол турског суверенитета над овом земљом. Срби то нису схватили као крај, већ као почетак борбе за коначно ослобођење читавог народа. О томе сведочи и кратка беседа коју је јагодински прота Јован изговорио кнезу Михаилу, уз честитке за добијање градова: „Народ, честитајући ову добит, мисли да то није свршетак његови тежњи, но напротив тек почетак, и сад наступа стање, да се слободно може радити на томе, што сваки Србин сматра за народну тежњу и последњи циљ, а то је уједињење свих Срба”. Овај успех Србија је дуговала повољним међународним околностима, али и вештини својих државника који су били на висини задатка.

Потписивање Санстефанског мира

Нажалост, кнежева насилна смрт наредне, 1868. године (29. маја / 11. јуна), онемогућила га је да доживи политички расплет који ће Србији донети потпуну слободу и међународно признање (на Берлинском конгресу 1878), дакле, остварење идеје која је била водила његове спољне политике – ослобођење и уједињење читавог српског народа.

Против кнеза Михаила склопљена је завера, а вођа завереника који су припремали атентат био је београдски адвокат Павле Радовановић, по политичком убеђењу радикал. Радовановић је по жениној линији био у сродству са бившим кнезом Александром Карађорђевићем, са којим је редовно одржавао контакте. Александров агент у Србији био је Филип Станковић, који је десетак година раније радио на повратку кнеза Милоша у Србију. Овога пута се окренуо Александру. Имао је задатак да после атентата изведе преврат и врати Карађорђевића на српски престо. Кнез Александар је слао завереницима оружје и новац, а значајну улогу у завери имала је и Александрова супруга кнегиња Персида, чија су браћа касније осуђена због умешаности у извођење атентата. Почети завере датирају из 1867, а као што се по њеним учесницима може судити, била је радикалско-карађорђевићевска. Једанаестог јуна 1868. кнез је са својим најближим сарадницима изашао у шетњу по Кошутњаку. Тамо су га дочекала три атентатора и убила револверским хицима и ханџаром. Сахрана је обављена у београдској Саборној цркви, а убице су осуђене на смртну казну.

Убиство кнеза Михаила

Политичко наслеђе кнеза Михаила Обреновића

Иза кнеза Михаила остало је његово дело, по којем ће га српски народ и историја памтити и помињати. Начело његове спољне политике – „Балкан балканским народима” било је несумњиво политички зрела мисао заснована на модерном начелу међународног права – начелу самоопредељења народа. Истовремено, била је израз јасно дефинисаних интереса Србије и осталих јужнословенских народа, водила је њиховом уједињењу, а поклапала се и са интересима осталих балканских народа прилиснутих турском управом.

Међутим, у пракси, осим добијања утврђених градова, она није дала жељене резултате. Не само да је дошла у сукоб са тенденцијама које су преовлађивале у великој европској политици, већ је наишла и на тешкоће у настојањима да успостави чврсту сарадњу међу балканским народима, па чак и неразумеваше у самој Србији.

Разједињене посебним интересима у односу на Турско царство, велике силе су привидно испољавале жељу да га спасу од распадања, а у ствари, само су одлагале његову пропаст, вребајући свака за себе најповољнију прилику да се дочепашу његовог територијалног наслеђа у Европи. Оваква политика великих била је супротна тежњама балканских народа, да сами реше не само турско,

већ и сопствено национално питање. Развој италијанског питања 1859–1866. и заокупљеност великих сила међусобним односима (пруско-аустријски рат 1866. и пруско-француске супротности, које ће 1870. довести и до рата) уливали су наду српској политичкој елити да ће њихово мешање у Источно питање бар донекле ослабити, али то се није догодило.

И Русија, као декларисани савезник српског и осталих балканских народа, руководила се, пре свега, сопственим стратешким интересима на Балкану и источном Средоземљу. Традиционална тежња њене спољне политике на Истоку, да загосподари Босфором и Дарданелским мореузом и да преко њих избије на топла мора, у Средоземље, није јој дозвољавала да стане одлучно иза начела „Балкан балканским народима“. Пружала је помоћ српским државницима све док су они поступали по њеним упутствима; чим су ови покушали да воде самосталну политику, отказала би им поверење и пренела своје интересовање на оне балканске народе од којих је очекивала већу приврженост, или корист. Пример пројектовања Санстефанске Бугарске у марту 1878, на рачун интереса српског и осталих балканских народа, очигледан су доказ руске прагматичне политике која је гледала, пре свега, сопствене интересе.

Ни спољна политика Србије на пољу балканских односа није дала нарочите резултате. Уговори, конвенције и договори које је кнез Михаило остварио од 1866. до 1868. нису успели да отклоне сукобе интереса између Србије и Грчке, Грчке и Бугарске, кнеза Михаила и кнеза Николе... У ствари, дипломатија је успевала декларативно да реши само нека питања у односима балканских народа, док су она суштинска остављена да се решавају тек после планиране победе над Турском. Ни деловање међу словенским народима у Босни, Херцеговини, Македонији и Бугарској, где је Србија слала своје поверенике и новац, није почивало на чврстој националној и револуционарној организацији. Само је рад на придобијању Хрвата дао солидне резултате. У сукобу с Аустријом и Угарском, хрватски националисти потражили су спас у југословенском покрету. Југословенска идеја ухватила је корена међу најистакнутијим политичарима оба народа (код Срба кнез Михаило и Илија Гарашанин, а код Хрвата бискуп Штросмајер и вођство Хрватске народне странке), али не и код широких народних маса.

И Русија, као декларисани савезник српског и осталих балканских народа, руководила се, пре свега, сопственим стратешким интересима на Балкану и источном Средоземљу. Традиционална тежња њене спољне политике на Истоку, да загосподари Босфором и Дарданелским мореузом и да преко њих избије на топла мора, у Средоземље, није јој дозвољавала да стане одлучно иза начела „Балкан балканским народима“.

Спољна политика Србије из времена кнеза Михаила губила је ослонац и код самог народа у кнежевини. Већ 1863. почео је да се осећа замор од спремања земље за рат. Напредним српским интелектуалцима тешко су падала ограничења политичких слобода. Тврдили су да слободоумне установе олакшавају народима извршавање националних задатака. Код сељачких маса јавило се незадовољство због тешког економског стања, притисака бирократске управе и честог вежбања у народној војсци.

Будући неспремна дипломатски и војнички, у случају да је повела оружану акцију 1868. Србија је могла проћи горе него 1876. године, у Првом српско-турском рату. Јер, да се пораз код Ђуниса (1876) догодио 1868. године, питање је да ли би Русија, тада још неспремна за рат са Турском, била у могућности да спасе Србију од коначног пораза и наметања тешких услова за мир које би ова била принуђена да прихвати.

Очигледно је да опште прилике на Балкану шездесетих година 19. века нису биле повољне за заједничку револуционарну и ослободилачку акцију балканских народа. Оне ће сазрети тек након пола века, али је несумњиво да је велика политичка акција Србије у раздобљу кнеза Михаила оставила дубоког трага и да је делимично допринела успеху каснијег споразумевања балканских народа које ће претходити Првом балканском рату 1912. године. ■

